

fenno-ugristica

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
ALUSTATUD 1893.a. VIHK 673 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ В 1893.g.

SOOME-UGRI JA SAMOJEEDI KEELTE
GRAMMATIKA JA SÕNAVARA
KÜSIMUSI

ВОПРОСЫ ГРАММАТИКИ И ЛЕКСИКИ
ФИННО-УГОРСКИХ И САМОДИЙСКИХ
ЯЗЫКОВ

FENNO - UGRISTICA

ТРУДЫ
ПО ФИННО-УГРОВЕДЕНИЮ

II

TARTU 1984

Toimetuskollegium:

P. Alvre (esimees ja vastutav toimetaja), T. Kukk, A. Künnap, P. Palmeos, H. Rajando, T. Seilenthal, E. Väari.

Kunstiliselt kujundanud K. Põllu.

Ученые записки Тартуского государственного университета.
Выпуск 673.
ВОПРОСЫ ГРАММАТИКИ И ЛЕКСИКИ ФИННО-УГОРСКИХ И САМОДИЙСКИХ
ЯЗЫКОВ.
Труды по финно-угроведению 11.
На разных языках.
Резюме на разных языках.
Тартуский государственный университет.
ЭССР, 202400, г. Тарту, ул. Юликооли, 18.
Vastutav toimetaja P. Alvre.
Korrektorid T. Kukk, P. Rajamäe.
Paljundamisele antud 21.06.1984.
MB 08501.
Formaat 60X90/16.
Trükipaber nr. 1.
Masinakiri. Rotaprint.
Arvestuspoognaid 9,21. Trükipoognaid 10,5.
Trükiarv 500.
Tell. nr. 690.
Hind rbl. 1.40.
TRU trükikoda, ENSV, 202400 Tartu, Pälsoni t. 14.

VEPSÄN *i-* JA *u-*, *ü-* VARTALOIDEN MONIKKO-
TAIVUTUKSESTA

Vepsän äännekannassa on hyvin vanhoja piirteitä. Klusiilien astevaihtelun puuttuminen tekee konsonantismiltaan vepsän lähisukielistä mitä konservatiivisimmaksi. Kuten jo *a-*, *ä-* ja *e-* vartaloiden käsittelyn yhteydessä tulimme huomaamaan (Alvre 1982a, 1982b, 1983), ei nominitaivutukseen ole päässyt syntymään supistumatavuja, jotka muissa itämerensuomalaisissa kielissä tekevät monikon genetiivin, partitiivin ja illatiivin monimutkaiseksi. Kuitenkin saattaa samankin sanan äänneasu olla eri murteissa varsin poikkeava.

Tarkastelun kohteena olevat *i-* ja *u-*, *ü-* vartaloiden monikkomuodot on osaksi poimittu Tarton Valtionyliopiston suomalais-ugrilaisten laitoksen kokoelmista, osaksi tekstijulkaisuista ym. ((Kettunen 1920, 1922, 1925, 1943; Kettunen, Siro 1935; Setälä, Kala 1951; Sovijärvi, Peltola 1982; Viitso 1968; М.И. Зайцева, 1981; Н.Г. Зайцева 1981; Зайцева, Муллонен 1969, 1972)). Sisäheittotietä kaksi- ja nelitavuisiksi lyhenneet alkuaan kolmi- ja viisitavuiset nomininit on ryhmitelty painollisen aseman yhteyteen.

i - v a r t a l o t

i-vartaloissa nomineissa otamme *a-*, *ä-* ja *e-* vartaloista poiketen kantasuomalaiseksi lähtökohdaksi *ji*:llisen asun. Monikon tunnuksen *i*:n liityttyä sanavartalon *i*:hin syntyi diftongi *ji*, joka yksikön ja monikon erottamistarpeesta on paikoin vepsässä säilynyt, paikoin kehittynyt edelleen *i*:ksi. Keski- ja äänisvepsän lyhyt-*i*:llisen tyyppin lähimmäksi edeltäjäksi on katsottava *i*:llinen asu, koska lyhenemistä suoraan diftongiasteelta ei vepsän diftongien jäkikomponenttien säilymisen vuoksi voi olettaa. Lyhyt-*i*:llisen monikkovartalon rinnalla käytetään keski- ja äänisvepsässä myös *i*:llistä tyyppiä. Vaikkakin monikkovartaloiden edustustavat ovat osassa vepsän murteita samat kuin *a-*, *ä-* ja *e-* vartaloissa sanoilla, on niiden kehitys nykyisilleen kulkenut eri tavalla. Tarkastamme ensiksi kaksi- ja nelitavuisien nominien edustustapoja.

Painoton asema. 1) Kantasuomalaisista *keppiiksi-tyyppiä lähinnä on *i*-llinen edustus, jota nykyisten tietojen mukaan käytetään yksinomaisena etelävepsässä, siihen läheisesti liittyvässä välimurteistossa (Tšik, Njur, Noid, Korv) ja Karhilassa: VepsE *kođiden* 'talojen', *kukiš* (: yks. *kukis*) 'kukoissa', *pihtihe* 'pihteihin', *birbid* 'pikilankoja', *kavilē* (: *kavi*) 'vaatenauloihin', *nošid* 'hirviä', 4-tav. *manasterihe* 'luostareihin', vepsK *papid* 'pappeja', *pehtid* 'pirttejä', vepsÄ *kämüd* 'käämejä, puolial', *natid* 'naatteja', *šeldid* 'sillejä', *čepid* 'ketjuja', *šalid* 'kaulahuiveja', sirpil 'sirpeillä'.

2) Vaikkakin *i*:llistä monikkovartaloa keski- ja äänisvepsässä jonkin verran käytetään, on painoton pitkä *i* katsottava siellä jo

suurin piirtein hävinneeksi, jättäen sijansa lyhyelle: vepsK *papile* 'papeille; papille', *kodiš* 'taloissa; talossa', *pertiš* 'pirteissä', *goštid* 'vieraita', *kažid* 'kissoja', *suhrid* (: mon. nom. *suhrid*) 'korppuja', vepsA *šo näpin* 'syö hyppysin', *matideke* (komit.) '=kiroillen', *serpid* 'sirppejä', 4-tav. *bohatiŋide sijas* (: mon. nom. *bohatiŋid*) 'sankarien asemesta'. Näissä muodoissa puuttuu ero yksikön ja monikon väliltä, joten on turvauduttava leksikaalisiin keinoihin, kun ei karjalan näppärä *loi-*, *löi-*tunnuskaan vepsään asti ulotu.

Painollinen asema. *i*-vartaloiden monikkotaivutus painollisessa asemassa on vähäisiä pokkeuksia lukuun ottamatta sama kuin painottomassa.

1a) Monikkovartalon päätevokaalina *i* säännöllisesti etelävepsässä, ns. välimurteistossa ja osassa äänisvepsää: vepsE *kravatiŋden taga* 'sänkyjen taakse', *nedaliŋt proidi* 'viikkoja kului', *panatile* 'ylälavitsalle', *bajriŋden* 'herrojen', vepsK Noid *kravatiŋe* 'sängyille', vepsA *bajariŋid* 'herroja', *kašlid* 'tuohikontteja', *krengeŋelid* 'rinkilöitä', *kübetid* 'saunoja', *lebedid* 'joutsenia', *nohaniŋid* '(matalia) korvoja'.

b) Vanhastava diftongiin päättyvä monikkovartalo on erittäin harvinainen, ainoana esimerkkinä poiminnossa keskivepsän Tšiklasta *karabliš* (: mon. nom. *karablid*) 'laivoissa'.

2) Monikkovartalon päätevokaalina *i* tai *i* keski- ja äänisvepsässä: vepsK *kolosiš* 'kalosseista', Naž *krengeŋelid* 'rinkilöitä', šim *suriš arteliš* (: mon. nom. *sured artelid*) 'suurissa parvissa'; *kübetiš* 'saunoissa', *kašlid* 'kontteja', vepsA *kaikiš nohaniš* 'kai-kissa lehmänhaudekorvoissa', *bajariŋid* 'herroja; herraa', Kask *kokatid da pirgeid* (: mon. nom. *kokatid da pirgad*) 'kokatteja ja piirakoita'. Osassa vepsän murteita tavattava *i* on ilmeisesti syntynyt kantasuomalaisen ajan jälkeen; *j*:n oletetaan kadonneen ainakin kantasuomen loppukautta ajatellen (Kettunen 1922 : 36-38). Kun *i* esiintyy usein *s*-äänteen jäljessä, näyttää se varsin myöhäiseltä venäjän fonetiikan vaikutukselta (Posti 1935 : 380-).

Erikseen manittakoon etelävepsän lyhyt-*i*-linen *jegariŋe*. Tämä poikkeuksellinen muoto on tekstiyhteydestä ja tekstikokemuksessa olevasta käännöksestä 'metsästäjille' päättäen *jegari*-sanan monikon allatiivi (Kettunen 1925 : 101), joten kyseessä on melko varmasti painovirhe (pro *jegariŋe*).

u-, ü-vartalot

Vepsän *u-*, *ü-*vartaloiden monikko palautuu kantasuomalaiseen *ui-*, *üi-*diftongiseen lähtöasuun. Nämä diftongit ovat vepsässä yleensä säilyttäneet *i*:nsä. Murteittain, varsinkin eräissä keski- ja äänisvepsän murteissa, on *i* kuitenkin pyrkinyt vetämään alkukomponenttia lähemmäs itseään. Etelävepsässä diftongin sonantti on painvastoin assimiloitunut kaltaisekseen konsonantin. Kuten muodoissa *linduiŋe* : *lindutun* 'lintunen' : *lintusta* odottaisi monikkovartalonkin umpitavussa äännevuorosta *is* > *s*, mutta tässä niinkuin esim. *a*-vartaloiden *oi*-monikossa on muiden obliikvisijojen vaikutuksesta *i* säännöllisesti palautettu. Vaikka näin ollen ilmenee yhtenäinen monikkovartalo kautta paradigman, myös myöhäisyntyiset sijat mukaanluettuina, ei vepsän *u-*, *ü-*vartaloiden edustus eri murrealueilla ole vailla kirjavuutta. Tarkastammekin seuraavassa kaksitavuisien (nelitavuiset näytteet puuttuvat) monik-

kovartaloiden *ui-*, *üi-*diftongin kehitysvariantteja, erilaisia eri murteissa.

Painoton asema. 1) Muuttumattomana säilyneestä monikkovartalon diftongista on esimerkkejä vain keskivepsästä: *viluile randai-zile* 'viluille rannoille', *pihkuiden taga* 'metsien taakse', *koivuid* 'koivuja', *kaluil* 'kalikoilla', *pövuís* 'turkeissa', *svatuife* 'kosimamiehille'.

Vepsälle ominaisen vokaalisoinnun puutteellisuuden vuoksi on epävarmaa, voidaanko keskivepsän muoto *ñitüid* 'niittyjä' katsoa tähän ryhmään kuuluvaksi (ks. kohta 3). Tunkelon esittämien sääntöjen mukaisesti on painottoman *üi-*diftongin sonantti säilynyt vain palataalistumattoman sonantin jäljessä (Tunkelo 1946 : 839).

2a) Useissa keskivepsän läntisissä murteissa ja vähän muualakin on *ui-*diftongin artikulaatio siirrähtänyt hiukan eteenpäin, jonka merkkinä on käytetty *ui-*:ta tai *üi-*:ta: *linduid* 'lintuja', *viluís* 'viluista', *virzüife* 'virsuille', *snapyuid* 'lyhteitä', *koivuid* 'koivuja', *casuís* 'kellosta', *käbuid* 'käpyjä', *vövuid* 'vävyjä'; - Korv *lõtsuid* 'sammakoita', *pevuid* 'turkkeja'.

b) Eteinen *üi-*diftongi saattaa joskus kuulostaa *üi:nä*: vepsK *lindüid* 'lintuja'.

3) *ui-*diftongin siirtyneen artikulaation vuoksi on mahdollista, että alkuaan *ü-*vartalaisen nominin nykyinen *üi-*llinen monikkovartalo palataalistuneen konsonantin jäljessä on myöhäsyntyinen (vrt. kohta 1): vepsK Sim *ñitüid* 'niittyjä', *ñifüil* 'niityillä', *mácüid* 'palloja (tuohisia leikkivälineitä)', Pe *ñitüife* (: mon. nom. *ñitüd*) 'niityille'. Tätä olettamusta näyttää tukevan Petsoilasta muistiinmerkitty suhde *üi* : *u* (mon. nom.).

4a) *yi-*:llista monikkovartaloa käytetään paikoin keskivepsässä: *lindüid* 'lintuja', *lindüife* 'linnuille'.

b) Tästä on edelleenkehittynyt (Tunkelon mukaan *ui > yi > yü* : *ji*, s. 804) äänisvepsän yleisin edustustapa: *lindjüd* 'lintuja', *kuhmjide* 'pohattojen', *käbjüd* 'käpyjä', *puotjüd* (: mon. nom. *puotud*) 'talkkunapiirakoita', *vävjife* (: yks. *vövufule*) 'vävyille', *purnjidenno* (: yks. illat. *purnhu*) 'viljapurnujen luo'.

c) Samalla murrealueella on palataalistuneen konsonantin jäljessä (joskus muulloinkin) *ui-*:ta edustava *üi* muuttunut *ii-*ksi, siis delabiaalistunut: Šok *telljüd* (: yks. part. *tellud*) 'teljoja'.

5) Muutamissa äänisvepsän kylissä (Šouf, Kask) on kehitys tämän väliasteen sivuuttanut, jolloin on tultu *i-*lliseen tai *i-*lliseen (harvoin) monikkovartaloon: Soud *koivis* 'koivuissa', *kužiks* (: mon. nom. *kužud*) 'koiranpeniksi', Kask *bučid* (: yks. gen. *bučun*) 'tynnyreitä', *načis* '(tynnyrin)puolikoissa', *čönjüd* 'onkilervoja', *koir-kužid* 'koiranpenikoita'; - Soud *koivis* 'koivuissa'.

6) Äänisvepsän pohjoiskylissä tavataan diftongin jälkikomponentin kadon avulla selittyvät *j-*:lliset ja *i-*:lliset edustustavat:

a) *j* : *ji* ~ *ui* : *lindj* 'lintuja', *käbid* 'käpyjä', *toizife vävjife* (yks. *vövufule*) 'toisille vävyille'.

b) *i* ~ *ii* < *üi* < *ui* : Soud *kužiks* (: yks. part. *kužud*) 'koiranpenikoiksi', *bučid* 'tynnyreja', *načis* '(tynnyrin)puolikoissa', *tefid* 'teljoja'.

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista todeta, että aikoinaan on Basilier itävepsästä muistiinmerkinnyt samalaisia muotoja: *počsid* (: *počs* 'vatsa, pötsi'), *talgidén* (: *talgud*) 'talkkoiden', joihin verrattakoon *ui-*diftongin säilyttäneitä muotoja *nisuisah* (: *ñišud*), *i-*:llistä monikkovartaloa pitää Basilier merkkinä itävepsän liittymisestä lähemmin äänis- kuin keskivepsään. Hän manitsee siitä seu-

raavaa: "Sitä vastoin Isajjevan kieli eroaa viimemainitusta $\bar{L}$ s.o. keskivepsästä ja yhtyy enemmän Äänis-Vepsään siinä suhteessa, että II:sen luokan sanoissa vartalon u monikon ja imperfektin i [s.o. $i:n$] edellä häviääpi" (Basilier 1890 : 72).

7) Tavallaan on diftongin jälkikomponentti kadonnut myös etelävepsästä, jossa aikaisemmat ui , $üi$ ovat edustettuina monofongituneessa $\bar{u}$:ssa: $vävü/d$, $-le$ 'vävy/jä, -ille', $lopüd'$ 'loppuja', $kanüden$ 'kalikoiden', $virzüs$ 'virsuissa', $lindüd'$ 'lintuja', $kubüs$ 'kuvuissa', $käpühe$ (illat.) 'hautakumpujen luo', $pihküd'$ 'metsiä', $šjčüd'$ 'karttuunikankaita', $čjčüd'$ 'kananpoikia', $svatüd'$ 'kosija', $čugüle$ 'sioille', $vilüs'$ 'kylmistä'.

Painollinen asema. Systeemipakosta johtuen on kolmitavuisten nominien monikkovartalon muodostus sama kuin kaksitavuisten, vaikka useat $ui-$, $üi-$ diftongin nykyiset edustustavat lienevät saaneet alkunaa painottomassa asemassa. Pääpainottomassa tavussa ei yleensä vokaalien ääntäminen ole niin tarkkaa kuin sivupainollisessa tavussa, joten pelkistä painosuhteista johtuen diftongien säilymisedellytykset kaksitavuisilla sanoilla ovat a priori huomattavasti suuremmat kuin kolmitavuisilla. Tämän voi eestin ja suomenkin murreedustuksen yhteydessä todeta diftongin jälkikomponentin katoa. Vepsässä on nähdäkseen siihen rinnastettava diftongin $sonatin$ muuttuminen ja monofongituminen. Jälkimmäinen piirre esiintyy myös suomen Etelä-Pohjanmaan murteessa, jossa se todistettavasti suoritettiin painottomassa asemassa huomattavasti aikaisemmin kuin painollisessa (Laurosela 1914 : 88). Vaikkakin vepsän kielestä asianomaiset tiedot puuttuvat, ei ole syytä epäillä, etteikö tässä olisi käynyt samoin. Murteiden äännekantaa vastaavasti päättyy kolmitavuisten $u-$, $ü-$ vartaloisten nominien monikkovartalo vokaaleihin ui , $üi$, $üi$, ji , $\bar{i}$, i , $\bar{u}$:

1) ui odotuksenmukaisesti säilyneenä keskivepsässä; löytyy pä satunnainen esimerkki äänisvepsästäkin: vepsK $kaikid'$ 'ristituid' 'kaikkia ihmisiä', vepsÄ $tomačuid'$ 'tuomenmarjojen'.

2) $üi < ui$ (vrt. edellä kohta 2a): $emačuid'$ 'emäkoiria, -sikoja'.

3) $üi < üi < ui < uj$ (vrt. edellä kohta 3): $\check{S}im mäničuid'$ 'märkyreitä (hevosia)', $emačuid'$ 'emäkoiria, -sikoja'.

4) $ji < ui < ui$ (vrt. edellä kohta 4 b). Keskivepsässä ji on ominainen Särgjärven ja Tsiklan kylien edustukselle, jossa sitä käytetään palataalistumattoman konsonantin jäljessä: Särg $paskačiid$ 'varpusia', $vaškičiid$ 'vaskikäärmeitä'. Pohjoisvepsästä, jossa kaksitavuisten valtaedustukseksi totesimme juuri ji :llisen tyyppin, puuttuvat tähän kuuluvat esimerkit.

5) $\bar{i} < ij < üi < ui$ (vrt. edellä kohta 5): vepsÄ Kask $emačid'$ 'narttuja', $kambačid'$ 'kerilautoja', $oračile$ 'uroskoirille', $tomačid'$ 'tuomenmarjoja'.

6) Niinikään ominainen vain äänisvepsälle on lyhyt- i :llinen monikkovartalo, johon on tultu suoraan diftonginasteelta ($i < ij$). Tyyppi on tunnettu vain pohjoisimmissa kylissä (Sok, Šout): Sok $emačid'$ 'narttuja', $kambačid'$ 'kerilaudan jalkoja', $tomačid'$ 'tuomenmarjoja', Šoud $oračid'$ 'urospuolesia'.

7) Etelävepsässä säännöllisesti $\bar{u} < ui$ (vrt. edellä kohta 7): $kristitülpä$ 'ihmisiltä', $sormit' čäpetüd'$ 'sormia katkottuja', $bohačüden$ 'rikkaiden', $kuznečüd'$ 'seppiä', $valantsühe$ 'huopokkaihin', $vešetüs$ 'veistetyissä'.

P ä ä t e l m i ä

i-vartaloiden kantasuomalaisesta lähtöasusta lausuttuja mielipiteitä olen tarkastanut yksityiskohtaisesti jo väitöskirjassani suomen edustuksen yhteydessä, johon tässä viitataan (Alvre 1965 : 757-). Vepsän kannalta ovat asiaa käsitelleet etupäässä Kettunen ja Tunkelo. Kettunen katsoo vepsän nykyisten muotojen *i:n* syntyneen diftongista. Hänen käsityksensä mukaan *ji* on verraten myöhään monoftongiutunut *ĵ*:ksi ja siitä edelleen *ʃ*:ksi (Kettunen 1922 : 41). Tunkelo on käsitellyt asiaa eri yhteyksissä korostamalla aluksi *ĵ*:llistä alkumuotoa, mutta myöhemmin hän on pitänyt mahdollisena, että kantasuomalaisen ajan loppukautta ajatellen voitiin määrätapauksissa puhua myös diftongisesti ääntyneestä *i*:stä (Tunkelo 1938 : 56, 1946 : 823-826). Lisättäköön, että lyydin ja osaksi vepsän kannalta on tätä kysymystä pohtinut Turunen ja päätenyt samanlaiseen tulokseen, kuitenkin korostaen, että erityisesti sivupainollisessa tavussa saattoi vepsäläis-lyydiläisellä kielialueella säilyä myöhäisiin aikoihin diftongin luonne, mikä muiden diftongien tavoin esti *ii*:tä lyhenemästä (Turunen 1950 : 210). Sivupainollisen tavun osuutta vepsän kohdalla on korostanut myös Kettunen, jonka mukaan *ĵ* näyttää aina kuuluneen sivupainolliseen tavuun, josta sillä on ollut mahdollisuus yleistyä myös painottomaan asemaan. Mutta päinvastaisiakin mielipiteitä on esitetty. Niinpä Airilan mukaan nykyisin tavattavat etelävepsän pitkä-*i*:lliset muodot ovat syntyneet analogian vaikutuksesta muihin pitkävokaalisiin muotoihin nojautuen, mutta äänisvepsässä ne selittyisivät lyhyt-*i*:llisten analogiaksi, jonka erottamisen tarve on saneellut (*kazile* 'kissalle' - *kazife* 'kissoille') (Airila 1944 : 145, 159).

Nähdäkseni ovat oikeaan osuneet ne tutkijat, joiden mukaan vepsän nykyinen edustus palautuu diftongiseen asuun. Lähtökohdiana kantasuomen *ji* voimme siitä muitta mutkitta johtaa ei ainoastaan vepsän edustustavat (*ii*, *i* ja *i ~ j*), vaan myöskin muiden itämerensuomalaisen kielen monikkovartalotyyppejen muunnokset, mukaan luettuna suomen länsimurteiden ja kirjakielen *sirpeillä*-tyyppi.

Lyhyenä yhteenvetona vepsän *i*-vartaloisten nominien monikkovartalon muodostuksesta todettakoon, että kantasuomesta periytynyt *ii*:llinen asu on poimintoissa peräti harvinainen (vepsK *karabliš*), mikä osaksi johtunee esimerkkien niukkuudesta, sillä *ii*:llisiä muotoja näkyy käytetyn etelä- ja keskivepsän rajaalueilla muistakin vartaloista (*vahviid*, *levediid*, *seniid*, *jänisjiid* ym.). Etelävepsässä, keskivepsän välimurreyhmissä ja vähän äänisvepsässäkin on *ii*:llisen edustuksen jatkajana käytössä tyyppi *papid*, *krengelid*. Vaikka nykyisin on keski- ja äänisvepsässä vallitsevana lyhyt-*i*:llinen tyyppi (*papid*, *bajarid*, *bohajride*), johon on tultu muutoksen *i* > *i* välityksellä, lienee aikaisemmin *i:n* käyttö ollut yleisempää. Tämän käsityksen puolesta todistaa välillisesti lyydin *i*-vartaloiden monikkomuodostus, jossa *ii*:llinen asu on yhä vallitsevana (lyydin *ĵ* on periytynyt vepsästä). Syynä siihen, että *i*-vartaloiden monikko muodostetaan *ii*:n tai *ĵ*:n avulla, kun samaa murteessa käytetäänkin *i*:tä *a*-, *ä*- ja *e*-vartaloissa on tarve pitää yksikön ja monikon sijat toisistaan erillään.

Huomautettakoon vielä siitäkin, että kun *i*-vartaloissa voimme katsoa *ii* ja *ĵ*:llisen edustuksen äänneilalliseksi, ei näin ole asianlaita *a*-, *ä*- ja *e*-vartaloissa, joihin nämä edustustavat ovat tulleet analogisesti *i*-vartaloista. Huomauttamista ansaitsee vielä sekin

seikka, ettei vepsässä tunneta *loi-*, *löi-*monikon käyttöä, vaikka joskus on väitetty päinvastaistakin (esim. Kettunen 1940 : 356, Sovijärvi 1944 : 180).

Vepsän *u-*, *ü-* vartaloisten nominien monikkovartaloon monimuotoisuus palautuu kantasuomen *ui-*, *üi-* diftongiin asuun. Vokaalisoinnun nykyisestä puutteellisuudesta johtuen emme tavanneet yhtään esimerkkiä, jonka monikkovartalon voisimme välittömästi palauttaa etuvokaaliseen elikkä *ui-* tyyppiin. Kun vepsä tässä on näennäisesti muita itämerensuomalaisia kieliä vanhemmalla kannalla, on Kettunen olettanut *ü:n* (kuten *ö:n*kin) kauttaaltaan kantasuomea myöhäisemmäksi (Kettunen 1922 : 29). Sen sijaan Tunkelo on suuressa Vepsän kielen äännehistoriassaan (s. 841) ottanut lähtökohdaksi yleisesti hyväksytyt vokaalisointusuhteet, jonka mukaan kantasuomen *üi-* tä edustaa etelävepsässä *ü* (*vävüd*) ja äänisvepsässä joskus tavattava *üi* (*hütüid*) on todistettavasti kehittynyt *ui-* diftongista (*üi* < *üi* < *ui* < *ui*), vaikka kyseisen sanan perimmäisenä lähtökohtana sääntää olla myös etuvokaalinen variantti (vrt. *ü ~ u* -vaihtelua suomenkin murteissa: *niitty ~ niittu*).

Kuten vepsän murteissa yleensä on monikkovartalon edustus myös *u-*, *ü-* vartaloisilla sanoilla samanlainen sekä painollisessa että painottomassa asemassa. Useista *ui-*, *üi-* diftongin kehitysvaioanteista huolimatta on ero yksikön ja monikon sijojen välillä säilynyt, joten minkäänlaisia apukeinoja monikkofunktion selventämiseksi ei kaivata.

Toistamatta monikkomuotojen analyysin foneettisia yksityiskohtia todettakoon, että kantasuomesta periytynyt *ui-* diftongi on käytännössä, etupäässä keskivepsässä (*viluid*), harvoin äänisvepsässä (*tomacuidē*). Keski- ja äänisvepsän valtaedustukselle on kuitenkin ominaista diftongin alkukomponentin läheneminen jälkikomponentille (*ui*, *üi*, *üi*, *yi*, *ji*, *ij*, *ī*) ja paikoin diftongin jälkikomponentin kato, joka näyttää rajoittuneen *ij > i* ja *ji > i* tapauksiin. Diftongin jälkikomponentin kadottaneiden muotojen kronologian kannalta on tärkeätä panna merkille, että *i-*llistä edustusta on viime vuosisadalla todettu myös itävepsästä. Kun etelävepsässä, jossa *u-*, *ü-* vartaloisten nominien monikkomuodot esiintyvät nykyisin *ü:*llisina, ja usein myös keski- ja äänisvepsässä on *u-*, *ü-* vartaloisten sanojen monikko selvästi poikkeava muuvartaloisten nominien edustustavoista, ei samaa voi väittää *ij*, *ij*, *ī*, *j* ja *i:*llisistä monikkovartaloista, joiden taivutuksessa ero *u ~ ü-*, *a-*, *o-*, mutta usein myös *ä-*, *e-* ja *i-* vartaloiden väliltä on kadonnut, esim. *ji:* (*u-* vart.) vepsK *paškacijid*, vepsÄ *lindjid*, (*a-* vart.) vepsK *vitsjil*, vepsÄ *akijde*, (*o-* vart.) vepsK *hebijl*, (*ä* vart.) vepsÄ *kerijd*; *j:* (*u-* vart.) vepsÄ *lindjid*, (*a-* vart.) vepsK *mustihe*, vepsÄ *munjd* (*o-* vart.) vepsÄ *pinjd*, (*ä-* vart.) vepsK *kürzjd*, vepsÄ *lepjld*, (*e-* vart.) vepsÄ *lapsjd* ym. Huomaamme tässä piirteen, jota emme tapaa muista pohjoisryhmän kielistä. Monikkovartaloiden erilaistuminen on tehnyt ikään kuin täyskäännökseen, ja on alkanut uuden, useimmille sananvartaloille yhteisen monikkotyyppin kehitys. Syynä siihen on etupäässä *ui-*, *oi-* diftongien äänneasun yhtäläistyminen, joka kerran liikkeelle lähteneenä tunkeutuu analogiateititä hyväksi käyttäen myös rajonesa ulkopuolelle. Nähdäkseni tämä murteittain tavattava monikkovartaloitten yleinen yhtäläistymisprosessi on ainakin osaksi kiihdyttänyt *oi-* ja *i-* monikon sekaantumista *a-* vartaloissa. Muiden syiden rinnalla olisi se mm. otettava huomioon myös *ä-* vartaloitten *öi-* monikosta (*ij*, *ī* ym.) puhuttaessa Pa-

laamme asiaan koko vepsän monikkotaivutusta luonnehtivan jälki-
katsauksen yhteydessä.

L y h e n t e e t

Kask = Kaskez, *Korv* = Korvoil, *Naž* = Nažamjärv, *Nojd* =
= Noidal, *Njur* = Njurgoil, *Pe* = Petsoil, *Särg* = Särgjärv, *Sim* =
= Simjärv, *Sok* = Soks, *Sout* = Soutjärv, *Tsik* = Tsikla, *vepsE* =
= etelävepsä, *vepsK* = keskivepsä, *vepsÄ* = äänisvepsä.

K i r j a l l i s u u s

A i r i l a, M. 1944, Pitkä *i* pääpainottomassa tavussa itäme-
rensuomalaisissa kielissä. - Virittäjä; A l v r e, P. 1965, Morfo-
gis-äännehistoriallinen tutkimus monikkovartalon muodostuksesta
suomessa verrattuna sukukieliin, Tartto (Käsi kirjoite); 1982a, Vep-
sän *a*-vartaloiden monikkotaivutuksesta. - Fenno-ugristica 9. Tar-
tu Riikliku Ulikooli Toimetised. Vihik 611; 1982b, Zu wepsischen
Pluralformen (besonders in *ä*-stämmigen Wörtern). - Соверское
финно-угроведение XVIII; 1983, Vepsän *e*-vartaloiden monikko-
taivutuksesta. - Fenno-ugristica 10. Tartu Riikliku Ulikooli Toi-
metised. Vihik 643. B a s i l i e r, Hj. 1890, Vepsäläiset Isaije-
van voolostissa. - SUSA VIII; K e t t u n e n, L. 1920, Näytteit-
tä etelävepsästä I. Eripainos aikakauskirja "Suomen" IV jakson 18
osasta, Helsinki; 1922, Lõunavepsa häälik-ajalugu II, Tartu (ACUT
B III, 4); 1925, Näytteitä etelävepsästä II. Eripainos aikakauskir-
ja "Suomen" V jakson 4 osasta, Helsinki; 1938, Tutkimus kanta-
suomen pääpainottoman tavun *i*:stä. - Virittäjä; 1940, Suomen mur-
teet III. Selityksiä murrekartastoon, Helsinki; 1943, Vepsän mur-
teiden lauseopillinen tutkimus, Helsinki (SUST LXXXVI); K e t-
t u n e n, L., S i r o, P. 1935, Näytteitä vepsän murteista, Hel-
sinki (SUST LXX); L a u r o s e l a, J. 1914, Äännehistoriallinen
tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta II. Vokaalit, Helsinki;
P o s t i, L. 1935, Vielä vepsän vokaalisoinnusta. - Virittäjä;
S e t ä l ä, E., K a l a, J. 1951, Näytteitä äänis- ja keskivep-
sän murteista, Helsinki (SUST 100); S o v i j ä r v i, A. 1944,
Foneettis-äännehistoriallinen tutkimus Soikkolan inkeromurtees-
ta, Helsinki (Suomi 103); S o v i j ä r v i, A., P e l t o l a, R.
1982, Äänisvepsän näytteitä, Helsinki (SUST 171); T u n k e l o,
E.A. 1938, Pääpainottoman lyhyen ja pitkän *i*:n vaihtelusta itäme-
rensuomalaisissa kielissä. Eripainos Suomi V, 20:stä, Helsinki;
1946, Vepsän kielen äännehistoria, Helsinki (SKST 228); T u-
r u n e n, A. 1950, Lyydiläismurteiden äännehistoria II. Vokaal-
it, Helsinki (SUST XCIX); V i i t s o, T. - R. 1968, Äänisvep-
sa murde väljendustasandi kirjeldus. - Keele modelleerimise pro-
bleeme 2. Tartu Riikliku Ulikooli Toimetised. Vihik 218; З а й -
ц е в а М. 1981, Грамматика вепского языка /Фонетика
и морфология/, Ленинград; З а й ц е в а М., М у л л о -
н е н М. 1969, Образцы вепской речи, Ленинград; 1972,
Словарь вепского языка. Ленинград; З а й ц е в а Н.
1981, Именное словоизменение в вепском языке /История
и функционирование форм слова/, Петрозаводск.

П. А л в р е
(Тарту)

О МНОЖЕСТВЕННОМ ЧИСЛЕ ОСНОВ
НА *-i* И *-u, -ü* В ВЕПССКОМ ЯЗЫКЕ

Р е з ю м е

В статье рассматриваются формы множественного числа основ на *-i* и *-u, -ü* во всех вепсских диалектах.

В результате слияния признака множественного числа *i* с конечным *i* в основе слова в прибалтийско-финском языке-основе образовался дифтонг *ji*, который в среднем диалекте вепсского языка редко сохранялся (*karabliš* 'в кораблях'), в южном диалекте переходил в *i* (*kod' iden* 'домов'), в северном и среднем диалектах обычно переходил в *i* (*külbetis* 'в банях').

В результате слияния признака множественного числа *i* с конечными гласными основы *u* и *ü* возник дифтонг *ui, üi*, который сохранялся (*koivuid* 'берёзы') или переходил в *ui, yi, üi, yi, ji, j, i* (*lindjd, lindjd* и др. 'птицы'). В южных говорах встречается изменение *ui > ü* (*vilũš* 'в холодных').

S Õ N A T Ü Ü B I S T   *mispärast - seepärast*

Ühes oma varasemas kirjutises on nende ridade autor juhtinud tähelepanu asjaolule, et nominatiivne rektisioon pole sõnapaaris *mispärast - seepärast* üldse ootuspärane.¹ Selliste postpositioonide nagu *pärast, tõttu, vastu, eest, poolest, juures, järel, tarvis, võrra, jaoks* puhul on põhisõna ikkagi tavaliselt genitiivis, näit. *laiskuse pärast, hoolsuse tõttu, sõja vastu, rahu eest, minugi poolest* jne. Erandlikult esineb nominatiiv adverbina ja konjunktsioonidena kasutatavais sõnades *mispärast - seepärast, mistõttu - seetõttu, mispoolest - seepoolest, misjuures - seejuures, misjärel - seejärel, misläbi - seeläbi, mispeale - seepeale, mistarvis, misjaoks, see-eest, seevastu, seevõrra, seekõrval* jts. Asjaolu, et mainitud postpositioone tarvitatakse üldiselt koos genitiiviga, liitpartiklites *mispärast - seepärast* jt. aga koos nominatiiviga, seletub keeleajalooliste teguritega.

Tänapäeval tajume tõesti kõiki eespool nimetatud *see-*alguslikke vorme nominatiivsete liitumitena, kuid sisuliselt *see-* siin kvaasinominatiiv. Vanas kirjakeeles deklioneeriti pronomeni *see* kuni peaaegu XVIII sajandini ainult reeglipäraselt, s.o. kõikides ainsuse käänetes esines tüvi *se-* (aga mitte *selle-*). Vanimates kirjalikes mälestistes peegeldub ilmekalt sõna *seepärast* täiendosa *see-* kujunemine varasemast *n-*lõpulisest genitiivist. XVI ja XVII sajandil esinesid *se-* ja *sem-* (*sen-*) veel paralleelselt, nagu selgub järgnevalt esitatavast näitepõimikust, mis on võetud A. Saareste ja A.R. Cederbergi koostatud tekstikogumikust "Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi a. 1524 - 1739": a. 1535 Wanradt-Koelli katekismuses *seperest*, 1603 G. Mülleril *Semperrast*, *Sēprast*, 1649 H. Stahlil *Semperrast*, 1647 J. Kohtenil *se per-rast*, 1649 - 1656 J. Gutsblaffil *seperrast*, 1650.a. paiku Saaremaa käsikirjas *semperrast* (VEKVM 354, 9, 10, 11, 43, 127, 107, 131 jm.).

Pronomeni *see* arhailine *see-*genitiiv elab tegelikult edasi tänapäevagi vormides *seepärast, seetõttu, seeläbi* jt., kuigi seda on vahel ekslikult peetud ka iidseks nominatiiviks.² Pronomeni *see* reeglipärane genitiiv on säilinud paiguti ka murdeis (näit. Võru murdes nom. *see*, genit. *see*, partit. *sedä*), kuid need võtame eraldi vaatlusele allpool.

Kirjakeele *mispärast, misjaoks, mispeale* jt. vormide *mis-* on tulnud kasutusele nominatiivseiks tajutud *see-*täiendosise (*seepä-*

¹ P. A l v r e. Über einen Ausnahmerektionstyp in den ostseefinnischen Sprachen. - Советское финно-угроведение XVI 1980, lk. 254 jj.

² E. L a u g a s t e. Arhailised jooned eesti rahvalaulude keeles. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 38. Ajaloo-Keelteaduskonna töid. Tallinn, 1955, lk. 114.

rast, *seejaoks*, *seepeale* jt.) analoogial. Vanas kirjakeeles ja murdeis on siingi säilinud octuspärane *mis*-sõna genitiiv, näit. J. Gutszlaffil *menckperrast* (VEKVM 122), Karksi *mikkeBeräst* jt.

Sõnapaari *mispärast* - *seepärast* probleemistik, kui peame silmas ka translatiivialgulisena näivat *mikspärast*-kuju ning üsna kirevat murdeeesinemust (sealhulgas ka vorme *mille* 'miks, mispärast' - *selle* 'seks, seepärast'), on tegelikult üsna mitmetahuline ja nõuab seepärast erikäsitlust.

Järgnevalt pööramegi suuremat peatähelepanu murdevormidele, tuues vajaduse korral kõrvutavat ainekku vanadest tekstidest ja osalt sugulaskeelistki. Kõigepealt jälgime *mis*-, *millepärast* jne. tüübistikku, siis *see*-, *sellepärast*, *too*-, *tollepärast* jm. esinemust.

1a. *mis* + *pärast* jt.

Kirjakeelde on aastast 1953 alates normeeritud *mispärast*, enne seda oli vähemsoovitavana lubatud ka *mikspärast*, seda juba EÖS-ist (1925) peale.³ J. Aavik pidas õigeks ainult vormi *mispärast* ning vigaseks *mikspärast*. Ta kirjutas "Kas "miks" või "mispärast" (= millepärast); miks-vormi järel on "pärast" üleliigne".⁴ Murdeis pole *mispärast* kaugeltki ainuline, kuigi seda on registreeritud nii Põhja- kui ka Lõuna-Eestist, näit. *mispärast* Muh, *mešpärist* Rid, *mešpärist* Mar, Mär, Tõs, Pjg, Kei, Kos, Rak, Äks, Trv, Hel, *mešperäs* Kod: vrd. ka *mišjauks* Kad, *mišjaost* Äks, *mišjaosse* Hel, *mešjaos* Ran, *mišjaos* Röp, *mešpäle* Nõo. Nagu juba eespool mainitud, on see *mis*-alguline tüüp läbinisti analoogiline ja tekkeltki üsna hiline. Vanadel kirjameestel puudub *mispärast* veel täielikult. Esmakordselt ilmub ta alles J. Hornungi "Grammatica'sse" (1693) vormi *mikspärast* 'warum' järele.⁵

b. *mille* + *pärast* jt.

Kuigi *mille*-komponendiga keelendid on rektsiooni suhtes igati korrektsed, on nemadki võrdlemisi noor kihistus. *mille*-, *selle*-, *tolle*-alguslike vormide iga ei saa olla vanem kui deklinatsioonitüüp *mis* : *mille*, *see* : *selle*, *too* : *tolle* ise. See aga tekkis teatavasti metanalüüsi tulemusel alles XVII ja XVIII sajandi vahetusel.⁶ Vormide *mispärast* ja *mikspärast* kõrval on *millepärast* ühiskeeles vähemkasutatav; üldlevinud on *millepärast*. Murdelised *mis*-sõna genitiivid esinevad *mine*-, *mize*-, *mikke*-, *mi*- jne. kujul, näit.

³ Vt. Väike õigekeelsuse sõnaraamat. Tallinn, 1953, lk. 169; Eesti õigekeelsuse sõnaraamat. Tartu, 1925, lk. 510.

⁴ J. A a v i k. Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Tartu, 1936, lk. 2.

⁵ J. H o r n u n g. Grammatica Esthonica. Riga (1693), lk. 94.

⁶ P. A l v r e. Pronomenite iseärasusi. - Emakeele Seltsi Aastaraamat 11. Tallinn, 1965, lk. 201.

mine perä Lüg, miZe pärast Muh, miĳkepärast Emm, miĳke peräst Hls, Krk, miĳkeBešt Krk, miĳk peräst Kra, miĳkazberän Lei.

c. miks + pärast

Seda vormi on lingvistid pidanud üldiselt miks + mispärast keelendite kontaminatsiooniks, seega otsekuu mingiks värdjaks. Selles ka peamine põhjus tema väljarookimiseks keelepruugist. Kõnekeeles püsib mikspärast paiguti siiski visalt edasi. Nagu järgnev analüüs näitab, pole miks-osis mitte translatiiv, vaid hoopis teine, sellega häälikuliselt kokkulangenud kääne.

Vanas kirjakeeles esineb järjepanu minckperrast ja mincks-perrast (vahel ka menckperrast ning mencksperrast). Näit. G. Mülleril Minckprast kekik eb olle weel eales oma hennesa Liha wi-hastanud (NEP 35). H. Stahl minckperrast (AES 29), Minckperrast ollet sinna meile seda tehnut (HH III 23). Teistel autoritel figureerivad ka mincks-, mencks-algulised vormid, näit. H. Gösekenil mincks perrast 'warumb (cur, quare)' (MLO 458), J. Gutsblaffil Mincksperrast pea Minna teije möllemist ilma jähma üttel päival (VEKVM 109), Menckperrast olle Minna armo leuwduht Sinnu ehñ (VEKVM 123).

Nii vana kirjakeele minckperrast kui ka mincksperrast algusosistes peegeldub pronoomeni *mea* < *miĳä 'mis' (vrd. sm *mikä*) *n*-lõpuline genitiiv. Kummastki on lõpu- (resp. sise-) kao tõttu *ä*-vokaal välja langenud (vrd. murdelisi vorme *mink-peräst* Har, *mink peräst* Kra; genit. *miĳGa* Se, *miĳka* Rāp, *miĳk* Urv). Lõpukaoline on ka H. Stahlil kohatav postpositiionaalne *Minck kaks 'womit?'* (HH IV 207). Küsisõnade puhul on varem olnud üsna tavaline (familiarse) *s*-liite kasutamine⁷, mis ilmneb nii vana kirjakeele *mincks*-osises (vrd. sm *mikäs*-sõna genit. *minkäs* 'mille') kui ka Leivu vormis *miĳkazberän*. Konsonantühendi lihtsustumine *n*-i väljalangemisega andis tulemuseks *miks-* (*minkspäräst* > *mikspäräst*)⁸, mil, nagu näeme, pole lihtküsisõnaga *miks?* (see on pärit juba vana perioodist; erson meck) midagi ühist. Selgub huvitav keeleajalooline fakt: *miks-* pole vormis *mikspäräst* mitte *mis*-pronomeni translatiiv, vaid hoopis genitiiv. Morfoloogiliselt on seega *mispärast* võrdväärne eelmise rühma juhtudega *millepärast*, *mine perä*, *miZe pärast*, *miĳkepärast* jt. Lisatagu, et liivi *miĳkspäräst* 'warum' (LWb 224) on üldiselt läbinud sama arengutee kui eesti *mikspäräst*

d. mille 'miks, mispärast'

"Eesti keele mõistelises sõnaraamatus" annab A. Saareste vormide *millepärast* e. *mispärast* kõrval ka *mille* (KaE), jättes selle tarvitamist selgitavad lausenäited esitamata (EKMS III, 337). Tüüp *mille* 'mispärast' on põhiliselt omane kagumurdele: *mille sa es tule?* Ote, *melle* Nõo, Ote, Har, Plv, *mille* Vas. Paralleelkujudena

⁷ P. Al v r e, *veelaks*-tüüp kirjakeeles ja murdeis. - Keel ja Kirjandus 1981, nr. 1, lk. 25.

⁸ Arengukäiku *miks* < *miĳks on muus seoses juba varemgi oletatud. Vt. H. O j a n s u u, Itämerensuomalaisten kielten pronomiinoppia. Turun Suomalaisen Yliopiston julkaisuja. Sarja B. Osa I. N:o 3. Turku, 1922, lk. 30.

tuntakse s-iga lõppevaid vorme, näit. *nelles sa kehelet rumalale?* 'mispärast sa kõneled rumalasti?', *milles Vas, milles eitaha? karaskit, taha üks* 'miks (sa) ei taha karaskit, taha ikka' Plv, *mi-les sa võ-üt'!*? (ST 34) 'mispärast sa võtsid?' Se. Huvitav on täheldada, et samasugust esinemust on registreeritud ka rannikumurdest, näit. *mille ~ milles* 'miks, milleks' Vai.

Ligemad sugulaskeeled selles tähenduses allatiivi (*mi + lle*) ei kasuta, nii et seletusvõimalusena näib põhiliselt arvesse tulevat vaid genitiiv *mille*. Eelduseks on muidugi tingimus, et hilistekkeline *mis* : *mille*, *see* : *selle*, *too* : *tolle* tüüp oli murdes juba mõnel määral tuttav. Sel juhul sai areng toimuda paralleelanaloogia vahendusel: *mikspärast* : *miks* = *millepärast* : *x*; *x* = *mille*. Sõnalõpuline -s võib lõunaesti murdes taanduda ka ks-ile, (vrd. *süress mehes* 'suureks meheks'), kuid vormes *milles*, *milles* seletub see küll samasuguse (familiarse) lisandiga kui sõnussõnaks-, *mencks-* või ka *mis*-sõna komitatiivis *mi-nCaš* Se (ST 46) 'millega' ning sõnapaaris *ku-a ~ ku-aš* (ST 68, 80) 'kes' Se.

2a. see + pärast jt.

Vana kirjakeele genitiivi käändelõpu säilitanud *sen-*, *sem-* tüüpi on registreeritud Kuusalust: *sem Beräst mina olen vanaks jääd*. Mujal on aga tavaline kirjakeelelähedane *see*-tüübigestik, näit. *sēBārast* Khk, *sēBārast* KJn, *sēBāra* Mus, *šičiBeräst* Khk, *sēverra* Kei, *siēverra* Jõh, *šiverra* Kar.

Pronoomeni *too* nagu ka murdelise *taa*-sõna genitiiv langeb tänapäeval kokku nominatiiviga, näit. *tūBeräst* Kan, *lehmi ol' pal'lo, pīmā q' tū Beräst hu'Ca* Plv, *tūverra* Rõu, *tūšt* Võn, *dū buke* Lei; *tāBeräst om timā vaeCa hērran* Har.

b. selle jt. + pärast jt.

selle-, *tolle-* vormistik on põhiliselt samalaadne kui *mille-* komponendi puhul (vt. eespool), näit. *selleBārast* Muh, Khk, Mär, Kse, Saa, Amb, Ann, VMr, Kad, VJg, Plt, Hls, *selleBārast* Mar, Vig, *selle peräst* Lüg, *selleperä* Lüg, *selleBāraš* Kod, *selleBeräst ~ sellekkiBeräst ~ sellepešt*. Krk. Põhja-Eestis viljeldakse paiguti ka *sene*-genitiiviga, vorme: *sen pärast* Emm, *seneperäst* VNg. Lõuna-estilised on *tolleBeräst* Kam, Võn ja *tolle põle* 'pärapoole, hiljem' Rāp, *толлоппоне* 'sinna' Lut.

c. selle 'seks, seepärast'.

Nagu *mille* 'miks, mispärast', on ka *selle* kagueestiline. A. Saareste selgitab *selle* tarvitamist järgmiste lausenäidetega: *nüüd ta enam ära minna ei saa, s[elle] et minu pojad on koju tulemas* (Kan), *hoia mind tema eest, s[elle] kui ta välja tuleb, siis ...* (Rāp), *Need oad on s[elle] väga kasulikud, et nende kaunu mitu korda võib korjata* (Prn R 80) (EKMS III 337). Põlva kihelkonnast on kirjapanek *sā-as kõliñ kõvvū, selle ole sāne ul'* 'ma ei saanud koolis käia, sellepärast olen niisugune rumal'. J. Mägiste Setu murdetekstidest lisagem neile veel *se-ŕle'ma-ka-e*, et ... 'seepärast ma vaatan, et ...' (ST 60). Seletuški *selle*-vormi tekke kohta saab olla põhimõtteliselt sama kui *mille* puhul: ta on eraldunud

kujust *sellepära*st keelendi *mille* võrdväärseks paariliseks.

Kõike esitatut lühidalt resümeerides tuleb rõhutada, et postpositsionaalseist liitumeist kuulub sõnatüüp *mispära*st - *seepära*st oma nominatiivse (või kvaasinominatiivse) esikomponendiga selliste uusmoodustiste hulka, mida ei tunne teised lääneneresoo keeled. Mujal elab üha edasi iidne genitiiv, nagu osutavad lv *sieperä*st, vj *senperös*, is *senperä*st 'seepära' st, sm *senvuoksi* 'seetõttu', vps *sen t'ähtä* idem. Murdekujud on meil genitiivse esikomponendi säilitanud mõneti paremini kui kirjakeel, seda nii *miskui* ka *seepära*st tüübiges. Huvitavale järeldusele jõudsin vormi *mikspära*st suhtes, mille *miks-* pole translatiiv, vaid hoopis vana reeglipärane genitiiv. Kagueestilised *mille* 'mispära' st ja *selle* 'seepära' st on aga paralleelanalogia teel välja kasvanud keelenäidete *millepära*st ja *sellepära*st.

L ü h e n d i d

AES = H. S t a h l, Anführung zu der Ehstnischen Sprach Revall, 1637; EKMS = A. S a a r e s t e, Eesti keele mõisteline sõnaraamat. Stockholm, 1958-1979; HH = H. S t a h l, Hand vnd Hanssbuches Für die Pfarherren / und Haussväter Ehstnischen Fürstenthums [I-IV] Theil. Riga/Revall, 1632-1638; LWb = L. K e t t u n e n, Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung. Helsinki, 1938; MLO = H. G ö s e k e n, Manuductio ad Linguam Oesthonicam. Reval 1660; NEP = Neununddreissig Estnische Predigten von Georg Müller aus den Jahren 1600 - 1606. GEG XV. Dorpat, 1891; ST = J. M ä g i s t e, Setukaistekstejä. SUST 159. Helsinki, 1977; VEKVM = A. S a a r e s t e, A.R. C e d e r b e r g, Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi a. 1524 - 1739 Tartu, 1925-1931.

Viitamata murdenäited pärinevad KKI üldsõnavarakogust, osalt ka (Plv) TRU eesti keele kateedri vanemlaborandilt S. Rammolt. Murrakute lühendid on traditsioonilised.

П. А л в р е
(Тарту)

О СЛОВАХ ТИПА *mispärast* - *seepärast*

В ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

Р е з ю м е

Автор статьи рассматривает морфологические варианты слов типа *mispärast* 'почему' и *seepärast* 'поэтому', 'потому' в эстонском литературном языке и его диалектах.

Слово, предшествующее послелогу, в эстонском языке обычно стоит в генитиве (*haiguse pära*st 'из-за болезни'). Однако при местоимениях *mis* 'что' и *see* 'этот' в слитных формах послелогу всё-таки предшествует номинатив, например: *mispärast* 'почему', *mistarvis* 'зачем', *seepärast* 'поэтому', *seepeale* 'на это', 'после того'. В старописьменной речи и здесь был генитив: *minckperrast* 'почему', *semperrast* 'поэтому'. Исчезновение различия между номинативом и генитивом в местоимениях *see* (генитив *see* < *sen*) послужило толчком к употреблению номинатива местоимения *mis* перед послелогом. Квазитранслативный тип *mikspärast* 'почему' восходит к генитивному компоненту (ср. в старописьменной речи *mincksperrast* и *mencksperrast*). Аналогичные диалектные формы *mille* 'почему' и *selle* возникли на базе слов *millepära*st 'почему' и *sellepära*st 'поэтому', ср. *mikspärast* : *miks* = *millepära*st : *x* ; *x* = *mille*.

WOTISCHE URSPRUNGSSAGEN

Von den letzten Woten haben verschiedene Forscher Märchen, Sagen, Legenden, Sprichwörter, Rätsel, Volksglauben, Gebräuche, Zauberformeln usw. aufgezeichnet und publiziert. Unterfolgend veröffentlicht der Verfasser des Aufsatzes die Ursprungssagen, die er selbst aufgezeichnet hat. Am Ende jedes Textes ist vermerkt, in welcher Mappe der wotischen Ethnologie er sich findet und wo, von wem und wann er aufgeschrieben worden ist. Von Woten hat man wenig Ursprungssagen aufgezeichnet. Es scheint, daß sie nicht so populär waren wie die anderen Sagen. Im vorliegenden Aufsatz werden 15 Ursprungssagen mit ihren Varianten publiziert. Die wotischen Urtexte sind ins Deutsche übersetzt und ihnen sind die Typennummern nach Aarne und Thompson beigefügt worden. Außerdem gibt es Angaben, wo eine entsprechende Ursprungssage noch erwähnt worden ist.

1. 1. *tütterikko meni kaivolē vettä vettämā. ikolōkka jēi vettä kaivos. jēi tütterikkeizē. senē perässä kūza seizop tütterikkein keretākā, kaks panqeg ettsaZ. ku vātat kū pālē, siel seizop tütterikkein. baba eitüttel' meitā: mettā kaivolē, ikolōkka jōp teddēD. peltās, što kaivōsē tekumma.*

III 111 (2) Mati, Ol'ga Ivanova, 70 J.; 1961.

Ein Mädchen ging zum Brunnen, um Wasser zu holen. Der Regenbogen trank aus dem Brunnen. Er trank das Mädchen (zusammen mit dem Wasser) auf. Deshalb steht auf dem Monde das Mädchen mit dem Tragh Holz mit zwei Eimern. Wenn du den Mond ansiehst, dort steht das Mädchen. Die Großmutter hat uns gescheucht: "Ihr werdet zum Brunnen gehen. Der Regenbogen wird euch auftrinken". Sie hatte Angst, daß wir in den Brunnen fallen würden.

1. 2. *ikolōkka vettä jōB. jōb jarvessa i meressä, kūza kokaD. meil dēda nī pajatti, što tütterikko meni kaivolē. ikolōkka jēi kaivossa vettä. jēi tütterikō ūhez, panqeg i keretā. sis kūza onči tütterikko panqejekā i keretākā. ikolōkka on ēZ vihmā.*

IX 34 (49) Mati, Ol'ga Ivanova, 73 J.; 1964.

Der Regenbogen trinkt Wasser. Er trinkt aus dem Flusse oder aus der See, wo seine Ende sind. Der Großvater hat uns es so erzählt, daß ein Mädchen zum Brunnen ging. Der Regenbogen hat aus dem Brunnen Wasser getrunken. Er trank zusammen (mit dem Wasser) das Mädchen mit dem Tragh Holz. Der Regenbogen erscheint vor Regen.

1. 3. *a tütterikkein meni vettä tomā, i kaugā ep tullu. a emō jutteli: meñneizit kū täüttēssi!-i kū vetti i nūd on kūza. keretākā panqet pihalla. siā vot vāta, kēz on täütellāin kū. nāet tütterikko seizob i keretā i panqeg on. keretākā siā vettä vēB.*

I 144 (25), Mati, Ot'ju Onufrijeva, 92 J.; 1942.

Aber ein Mädchen ging, um Wasser zu holen, und sie kam lange nicht zurück. Aber die Mutter sagte: "Du solltest zur Ergänzung des Mondes werden!" - Und der Mond nahm (sie). Und jetzt ist sie auf dem Monde, die Eimer mit dem Tragholz sind auf der Schulter. Sieh mal, wenn es den Vollmond gibt. Du siehst (dann): das Mädchen steht und der Tragholz und die Eimer sind da. Sie trägt dort mit dem Tragholz Wasser.

Wotische Varianten: Ariste 1958 : 161 (6); Ariste 1974 : 4 (5); Ariste 1978 : 182 (19,1).

Aarne 1918 : 140 (7); Paasio 1976 : 22. Vgl. Thompson 1932: 114 (A 751); Thompson 1955 : 150 (A 741-747).

2. 1. *surma mehhēkā pajatti. mēs tēb aitā. mesto viccō pāb elgēD. surma mēb mdtā: mihhē siē nī kehnōa aitā tēD? - tām surmalē vassāB: minū iōssi tappāB. - surma vėl antē cūmmē vōtta ellā. piti mehel tejn aita tehā. elgēd autozivad ja tekkuzivad.*

X 67-68 (44) Mati, Olga Ivanova, 75 J.; 1966.

Der Tod sprach mit einem Manne. Der Mann macht einen Zaun. An Stelle der Ruten legt er Stroh. Der Tod geht vorbei: "Warum du so einen kümmerlichen Zaun machst?" Er antwortet dem Tode: "Es genügt auf mein Lebensalter". - Der Tod gab (ihm) noch zehn Jahre zu leben. Der Mann mußte einen anderen Zaun machen. Das Stroh zersetzte sich durch Fäulnis und fiel nieder.

Ariste 1974 : 7 (7).

2. 2. *pajatattī sitō, što kēz jumala tsāūs mātā mō. i mēs tetši aitā. elkaloiī site. jumal tsūzūb: mihhē siē elkaloiī siBoD? - a tām juttēB: minū enūp eb hōli kaugā ellā - - ellā tāsivāt, kēz inehmīn kōlēB. a jumal sennē leputti, što inehmīn tātāis, kēs tām kōlēB. sehnē perās, etti inehmīn ep taho teizele tehā. sitē elkaloiī, etti tāmā iās tappāB.*

I 215 (24) Kōrvōttula, Ivan Moisejev, 61 J.; 1942.

Es wurde erzählt, daß (damals), als der Gott auf der Erde wanderte, ein Mann einen Zaun machte. Er band (ihn) mit Stroh zusammen. Der Gott fragt: "Warum du mit dem Stroh bindest?" Er aber sagt: "Ich werde nicht lange leben." Früher wußte man, wann ein Mensch stirbt. Der Gott hat aber damit Schluß gemacht, daß der Mensch wisse, wann er sterben wird. Deshalb, weil der Mensch nicht (etwas) für einen anderen machen will. Er band mit dem Stroh, daß auf sein Lebensalter genügt.

2. 3. *jumala on niku vana starikka. jumala tsāūsi ellā mātā mū niku starikka. starikka tetši aitā. i elgella site seipaitō. i jumala tuli, i juttēB : miheg elgella siBoD? eltši ep kestōG. vet tāmā piġgā kadgeB. - a starikka jutteli: millē, juttēB, - kelmet päivā tol ki ellā. i miē kōlē. - vo! senessā päivässā jumala tsēltī, što tsennid et tā, kēs tāmā kōlēB.*

I 236 (21) Itšāpäivā, Aleksandr Andrejev, 79 J.; 1942.

Der Gott ist wie ein alter Mann. Der Gott wanderte auf der Erde wie ein alter Mann. Ein alter Mann machte einen Zaun. Und er band mit Stroh die Stangen zusammen. Und der Gott kam, und er sagt: "Warum bindest du mit dem Stroh? Das Stroh wird nicht bestehen. Es wird doch zerreißen." - Der Alte sagte aber: "Ich werde," sagt er, "nur drei Tage leben. Und ich werde sterben." - Sieh! Von diesem Tage an hat der Gott geordnet, daß niemand weiß, wann er sterben wird.

Aarne 1918 : 142 (19); Loorits 1926 : 84 (37); Thompson 1955 : 216-217 (A133 5.1-13).

3. millē üjs starikka, minū izā risintsā tolkutti. mussa s emona kutsutti · tämä tolkutti buttohj jis u-s xristo.s tsäüs mäta mö. menep peltotētā. a mēz algap tsūlvā. vetti tsūlvuvakā i rissia etē tetsi. i tahtē alkā tsūlvā. senē aigās tuli tāmō litsi jis u-s. xristo.s. i tsūzūb: kui millē mennā k a-t i l a l l ē? - mēs pani tsūlvuvakā mālē i näutti tēt tällē, kui mennā k a t t i l a l l ē. siz jis u-s xristo.s talle juttē: teitē mehīlē, mehēpōlēlē, ain lēb aikā. a vot meni tsūlā mö jis u-s xristo.s. tuli ühtē talō. naizikko sēdgob leipā. tāmā tsūzūb: kui mīl mennā teisē tsūlā? näütā millē tē! - naizikko juttēb: mīl bē aikā. mīl piēb leivāt sētkeā. - sis jis u-s xristo.s juttē! teil ijällä eb lē aikā. - vot, senēs i on naizrahvāl enāp tōtā. i ömniz i ehtagon.

I 127 (1) Kattila, Suur-Ötsa, Ilja Nikolajev, 54 J.; 1942.

Mir erzählte es ein alter Mann, der Pate meines Vaters. Er wurde Schwarzer Semon genannt. Er erzählte, als ob Jesus Christus auf der Erde gewandert habe. Er geht des Feldweges entlang. Ein Mann will aber säen. Er nahm das Getreidemaß und bekreuzigte sich. Er wollte zu säen anfangen. Zu dieser Zeit kam zu ihm Jesus Christus. Und er fragt: "Wie kann ich nach Kattila (ein wotisches Dorf) gehen?" - Der Mann setzte das Getreidemaß auf den Boden. Und er wies ihm den Weg, wie man nach Kattila gehen muß. Dann sagte ihm Jesus Christus: "Ihr Männer, Mannspersonen werdet immer Zeit haben". Aber sieh! Jesus Christus ging des Dorfes entlang. Er kam in ein Bauernhaus. Eine Frau knetet die Backmasse. Er fragt sie: "Wie muß ich in das andere Dorf gehen? Zeige mir den Weg!" - Die Frau sagt: "Ich habe keine Zeit. Ich muß die Backmasse kneten". - Dann sagte Jesus Christus: "Ihr werdet nie Zeit haben!" Sieh! Deshalb hat ja das Frauenzimmer mehr Arbeit, sowohl am Morgen als auch am Abend.

4. jumala tuli rihtē. a perennain tuli lūfsämässä. a perennain ep tätännū, što se gli jumal. jumal tsūzūb: mitā siš teid? - nain juttēb: vettā. - petteli. no jumal tällē vassazi: elkō sillē pōlēd vettā, mitā siš teid. - senēperāssi i onči pīmās pōlēd vettā. ku tēd rahkā, siš pōlēd on vettā.

XII 41 (33) Luuditsa, Ivo Leontjev, 69 J.; 1968.

Der Gott kam in ein Zimmer. Die Wirtin kam aber vom Melken. Aber die Wirtin wußte es nicht, daß er der Gott war. Der Gott: fragt: "Was hast du gebracht?" - Die Frau sagt: "Wasser! Sie hat gelögen. Der Gott aber antwortete ihr: "Es sei dir die Hälfte von Wasser, was du gebracht hast." - Deshalb ist es ja Wasser die Hälfte von der Milch. Wenn du Quark machst, so ist die Hälfte davon Wasser.

Diese Ursprungssage ist den Esten auch bekannt. Vgl. Thompson 1957 : 265 (Q591.2.); Eisen 1913 : 25 (38).

5. jumal i pahapōl mentī einā lōmā. pahapōl meni vikastēlla. jumal meni sirpikā. nāvāt pafib lōtī. a jumal vāsū šjrpikā. meni pahapōlēlē i juttēb: dava·i, mēm okāmā! - eitettī makkāmā. a jumal izze eb nukkunnu. a pahapōl makkāb. jumal ŋeisi. vetti vikastē. lei, kunnis pahapōl makaž. lei enāp pahapōlta. meni i juttēb: ŋeiz nūd üleZ! - pahapōl ŋeis üleZ. - mēmmā nūd, vāttaimā em-

mā tōtä. čen kui pahlē lei. - mentī vātammā. vātettī: pahapōl vāhāp lei. a jumal enāp. pahapōl juttel' jumalallē: dava-i vajejtamma! siē aḥ millē sirppi. a siē veṭa vikaste. - mentī lōmā. pahapōl juttēB: nūt siē miṛnuā enāp et petā. sirpikā selcā meil neis vaivattamā. - vot, senepērās vāči-nūt sirpikā nītāb rūissā. a lūvvāz einād vikastekā.

X 55-56 (6a) Mati, Olga Ivanova, 75 J.; 1966.

Der Gott und der Teufel gingen das Heu zu mähen. Der Teufel ging mit einer Sense. Der Gott ging mit einer Sichel. Sie haben viel gemäht. Aber der Gott ermattete sich mit der Sichel. Er ging zum Teufel und er sagt: "Wollen wir gehen und uns erholen." - Sie legte sich hin. Der Gott selbst schlief nicht ein. Aber der Teufel schläft. Der Gott stand auf. Er nahm die Sense. Er mähte während der Teufel schlief. Er mähte mehr als der Teufel. Er ging und sagt: "Stehe jetzt auf!" Der Teufel stand auf. - "Wollen wir jetzt gehen und unsere Arbeit nachsehen, wieviel einjeder gemäht hat." - Sie gingen, um nachzusehen. Sie sahen; der Teufel hatte weniger gemäht, der Gott aber mehr. Der Teufel sagte dem Gotte: "Wollen wir austauschen! Gib mir die Sichel. Du aber nimm die Sense. - Sie gingen zu mähen. Der Teufel sagt: "Jetzt wirst du mich nicht mehr betrügen." - Durch das Mähen mit der Sichel fing unser Rücken an, zu schmerzen. - Sieh! Deshalb schneiden jetzt die Leute Roggen mit Sichel, aber das Heu wird mit Sensen gemäht.

Ariste 1974 : 3(5).

6.1. meil f i l i p ā nain jutteli: pēniṭ naisiṭ on sūred a sūriṭ on pēneD. jumala enne eli kanavaZ. tāll, eli liha čirvēs čāez. ja naisi pari kanavā mūtā menemā. izze čirvèkā tagotti leikata. pēniṭ naisiṭ anti, tapas koko čirvèkā. sūriṭ vā čirvè kazākā tapaZ.

XII 41 (32) Luuditsa, Ivo Leontjev, 69 J.; 1968.

Uns erzählte es Filipas Ehefrau : die kleinen Frauen haben große, aber die großen haben kleine (vulvae). Der Gott war in einem Graben. Er hatte in der Hand eine Fleischeraxt. Und er zwang die Frauen des Grabens entlang zu gehen. Selbst versuchte er mit der Axt zu hauen. Wenn er den kleinen Frauen einen Schlag gab, traf er mit der ganzen Axt. Die großen traf er nur mit der Spitze der Axtschneide.

6.2. no/ sē/ūys mēs pajatti jot// minēperäss /sūriṭ naisiṭ on pēni// kui miā sita juttēn? // ā/ pēniṭ on sūri// tāmə siZ juttēB// senepērāssp sto/ nāmā mentī/ tallattī ja/ siZ jumalē/ eli čirvess čāez// ep tavannu sūreṭ naiZe// sinne antā// vā terākā/ kerkkii// ā matalā/ pēni nainē meni// se/ selle tapazi// selle anti koko/ čirvè / terällā // vot/ senepērāssp ūhell on// keṽassi sūri// teiZeṭ pēni//

XIX 167-168 (78) Liivtšülä, Kostja Leontjev, geb. 4.06.1908; 1975.

Na, dieser, ein Mann erzählte es, warum große Frauen einen kleinen, wie werde ich das sagen? Na. Die kleinen aber einen großen (Geschlechtsteil) haben. So sagt er, deshalb weil sie gingen, schritten. Und so hatte der Gott eine Axt in der Hand. Es gelang ihm nicht, einer großen Frau dort zu schlagen. Er war im stande nur mit der Spitze der Axtschneide (zu schlagen). Aber als eine kleinwüchsige, kleine Frau ging, so gelang es (ihm). Ihr gab er (einen Schlag) mit der Axtschneide. Sieh! Deshalb hat eine Frau

einen sehr großen, eine andere einen kleinen (Geschlechtsteil).

Wotische Variante: Ariste 1935 : 37 (35).

Aarne 1918 : 141 (14); Loorits 1926 : 83 (27, 28, 30); Thompson 1932 : 160(A1313.2.); Paasio 1976 : 183.

7. meill, gli pahapolejē annettu open ufs. täll, gli, opezeļ gli tī ūmmärkeizet kabjad, atō keikki elti jumala. keikill, on kabjad lehči. a opezeļ be.

IX 33 (46) Mati, Oļga Ivanova, 73 J.; 1964.

Bei uns war dem Teufel nur das Pferd zugelassen. Es hatte, das Pferd hatte runde Hufe. Sonst gehörten alle (Tiere) dem Gott. Sie alle haben gespaltete Hufe (Klauen). Das Pferd hat aber nicht.

Aarne 1912 : 11 (58); Qvigstad 1925 : 35 (17); Thompson 1932 : 185 (A1881).

8. pantī jevreinnā kahhē lahzēkā astī allā. siz jumalalt tšū-sūvād jevreid: mitā sīll astī all, on? - jumala juttēB, što jevrei kahhē lahzēkā. - a tāmā eb arvannu! sika on! ku nesettī, sika gli. i kšhs sigā poikā. siz jevreid, nejstī tātā pīnāmā. i jevreit sigā lihhā evāt sōnnūd. nādē naizessa sūntū sika.

I 142-143 (22) Mati, Oļju Onufrijeva, 92 J.; 1942.

Eine Jüdin wurde mit zwei Kindern unter ein Gefäß gesteckt. Dann aber fragen die Juden den Gott (=Jesus Christus): "Was gibt es dort unter dem Gefäß?" - Der Gott sagt, daß eine Jüdin mit zwei Kindern (dort ist). - "Na, er hat es nicht erraten! Es ist ein Schwein!" - Als (das Gefäß) aufgehoben wurde, gab es ein Schwein. Und mit zwei Ferkeln. Dann fingen die Juden an, ihn zu quälen. Und die Juden assen kein Schweinefleisch. Ihre Frau wurde ein Schwein.

Aarne 1918 : 142 (23), 144 (34); Loorits 1926 : 88(63); Thompson 1933 : 17 (D136); Paasio 1976 : 208; Eisen 1913 : 18 (23); Rokala 1973 : 115.

9. 1. jānez gli kovassi arka. tāmā keikkeq pelcāZ. tāmā tahto menņā uppomā. no lāhs menemā. i sīn elti lampād, lampād heit-tūstī. tāmā, jānez, nī kevassi nagri, što ūli lehkēZ. se juttēB: nūt em, pelcā čettā. nūt minnua pelātā toZ. - senperās i ūli lehkēz i nūci on lehki.

XI 164-165 (2) Luuditsa, Paro Dmitrijeva, 71 J.; 1967.

Der Hase war sehr feige. Er fürchtete sich vor allen. Er wollte gehen, um sich zu ertränken. Na, er machte sich auf den Weg. Und dort gab es Schafe. Die Schafe bekamen einen Schreck. Er, der Hase lachte so stark, daß die Lippe sich spaltete. Er sagt: "Jetzt fürchte ich mich vor niemand. Jetzt fürchtet man sich auch vor mir". - Deshalb spaltete sich sogar die Lippe und sie ist auch jetzt gespalten.

9. 2. lampād elti karjaZ. pehgossa hūppāz jānez. tāmā hōuttū mitālē. a lampād nāhti jānessā. i tōs pantī johsū. jānez nejsi kevassi nagramā. - miq kevassi ēn arka. a lampād ellā hullupad minnua. - ja nī kevassi nagri. ja lehkēz enelt ūli. i onci jānesē ūli lehči.

XI 162 (4) Liivtsülā, Kostja Leontjev, geb. 4.06. 1908; 1967.

Die Schafe waren auf der Weide. Aus einem Gebüsch sprang

ein Hase hervor. Er hat sich aus irgendeinem Grunde gefürchtet. Die Schafe aber sahen den Hasen. Und sie stürzten auch davon. Der Hase fing an, laut zu lachen. - "Ich bin sehr feige, die Schafe sind toller als ich". - Und er lachte so laut. Und er zerspaltete sich die Lippe. Und der Hase hat ja eine zerspaltene Lippe.

Wotische Variante: Ariste 1962 : 26 (9).

Aarne 1918 : 144 (35); Looorits 1926 : 69 (71); Thompson 1932 : 195 (A 2211.1); Eisen 1913 : 32-33 (56).

10. 1. *meiI kuccuaz vesilintu. jumal sätte kejkkia lintui jarveg kaivamā. kejk menti. a vesilintu eb mennü. - miä kaivamā em me. miä kaunīta säppago röjāmā em mē. - jumal sis tälle juttel. siz ed vej vettä jūvva jarvessa, meressä. veid vettä jūvva avā lehho päit." - kez avalla lehho päi kase, siz veib jūvva.*

IX 30-31 (34) Mati Olga Ivanova, 70 J.; 1961.

Bei uns wird er Bussard (=Wasservogel) genannt. Der Gott schickte alle Vögel einen See zu graben. Alle gingen. Der Bussard ging aber nicht. - "Ich werde nicht gehen, um den See zu graben. Ich werde nicht gehen, um meine roten Stiefel zu beschmutzen". - Dann sagte der Gott ihm: "Du darfst nicht Wasser aus einem See, aus einem Meer trinken. Du darfst Wasser vom Espenblatte trinken." - Wenn es auf dem Espenblatte Tau gibt, so kann er trinken.

10. 2. *vihmalintu se rāgāb, leb vihma. pi c ū, pi c ū, pi c ū. ain tšüzüb vihmā. ju glaz, etti kase lintu sab jūvva avā lehho päit. seneperäs tam tšüzüb vihmā.*

IX 319 (63) Mati, Marja Boranova, geb. 1886; 1958.

Wenn der Bussard schreit, piu, piu, piu, so wird es regnen. Er bittet immer um Regen. Es wird gesagt, daß dieser Vogel vom Espenblatte trinken kann. Deshalb bittet er um Regen.

10. 3. *taivasvoho vühütäB vüh, vüh, vüh. tahob jūvva. čü-züb vihmā. sīz lehō päit juB. tänävotta sis joi jumattə tänävött, eji ni kuiva cesä.*

XIX 21 (31) Liivtšülä, Kostja Leontjev, geb. 4.06. 1908, 1975.

Der Bussard meckert wuch, wuch, wuch. Er will trinken. Er bittet um Regen. So kann er von einem Blatte trinken. In diesem Jahre mußte er das Trinken einbüßen. In diesem Jahre war ein so trockner Sommer.

Wotische Variante: Ariste 1974 : 3 (1).

Aarne 1918 : 148 (54); Looorits 1926 : 90 (83); Thompson 1932: 207 (A2233 : 1.1.) und 215 (A 2435. 1.); Eisen 1913 : 46 (88).

11. *meiI dēda pajatti ain: päzgvō äntä on lehgattu pōlītē, mi hē katoī ail laule. perennain süttu. leipä-lapjaI lei äntä mō. seneperäs tamä kaks-arain.*

IX 30 (31) Mati, Olga Ivanova, 70 J.; 1961.

Großvater hat es uns immer erzählt: der Schwanz der Schwalbe ist mittendurch gespalten, weil sie immer auf dem Dache sang. Die Wirtin erzürnte sich. Sie schlug mit einem Brotspaten auf den Schwanz. Deshalb ist er geteilt.

Thompson 1932 : 197 (A 2214. 1.); Eisen 1913 : 40 (77).

12. 1. *se gli enipäivä ūllä, se gli leikattu žaritettu kala. i kukko gli čihutettu. i kukko nejsi laulomā pōleI ūllä seneperäs, što jumala nejsi ellō. kampale nejsi ujumā. tože ellō nejsi. seneperäs on kampaI: ūys čülči valkā. on žaritettu.*

XI 164 (1) Luuditsa, Paro Dmitrijeva, 71 J.; 1967.

Es geschah in der Osternacht. Es war ein geschlachteter und gebratener Fisch. Und der Hahn war gekocht. Und der Hahn fing in der Mitternacht an zu krähen, da der Gott (Jesus Christus) auferstand. Die Flunder fing an zu schwimmen. Sie kehrte ins Leben zurück. Deshalb hat die Flunder eine weisse Seite. Sie ist gebraten.

12. 2. *kambalā jumal leikkazi pōlittā. tāll_ellā silmād meļepad ūhes pōļē.*

XII 145 (26) Luuditsa, Ivo Leontjev, 69 J.; 1968.

Der Gott schnitt die Flunder mitten entzwei. Sie hat beide Augen auf einer Seite.

12. 3. *on legenda mokoma kampalaš. miē kūlin. jumala meni vettā mūtā. kui meni, sīs tāmā niku tahto sūvvā. vetti vēssā kalā i sei pōļēD. i teizē pōļē viskas takazē vettē. sītāp tuliči kampala. silmād ūhtē pōļē tultī.*

IX 53 (3) Liivtsülä, Kostja Leontjev, geb. 4.06.1908; 1964.

Es gibt eine Legende bezüglich der Flunder. Ich habe es gehört. Der Gott ging des Wassers entlang. Als er im Gang war, so wollte er angeblich essen. Er nahm aus dem Wasser einen Fisch und aß die Hälfte auf. Und die andere Hälfte warf er ins Wasser zurück. Daraus entstand die Flunder. Ihre Augen blieben auf einer Seite.

Aarne 1912 : 21 (116); Aarne 1918 : 149 (64); Loozits 1926 : 91 (91); Thompson 1932 : 193 (A2126); Paasio 1976 : 92-94, Eisen 1913 : 34 (61).

13. *vahčín mato on seķea i kurre. tāmǵā tapaD, palad hüppi-vāD. piāp panna erī, ato tāz ūhtiē kazvavaD. se on vahčímato. m o i š e i tāmǵā ripussi puheē. tām kepiš teči vahčímašuo. tām četā pureB. tāmēā lukejāta eb eļē.*

139)90), Lempola, Solomonida (Solo) Kuzmina, 68 J.; 1942.

Die Blindschleiche ist blind und taub. Wenn du sie tötest, springen die Stücke. Man muß die Stücke getrennt legen, sonst wachsen sie wieder zusammen. Das ist die Blindschleiche. Moses hängte sie auf einen Baum. Er machte aus einem Stocke die Blindschleiche. Wen sie beißt, dem kann kein Zauberer helfen.

Eisen 1913 : 35 (67).

14. 1. *kāska. eļi meccās kataga, kultežed lehoD. nūt čāūtī lah-žed meccā, murreļtī lehtoa. nūt čūsūp kataga tejsīlt puilta: miññē teitā eb murrella? a miñnuā murrellaZ. miltized mille nūd lehod vet-tā? vetan miē nūd lehot kevvī pisselikoD. - nūt katagā eb murrella. kataga elāb ūvvi.*

IX 30 (30) Mati, Ol'ga Ivanova, 73 J.; 1964.

Ein Märchen, Im Walde gab es einen Wacholder, (er hatte) goldene Blätter. Nun, die Kinder besuchten den Wald, sie brachen die Blätter. Jetzt fragt der Wacholder andere Bäume: "Warum man euch nicht bricht? Aber mich bricht man. Welche Blätter muß ich jetzt nehmen? Ich werde jetzt sehr dornige Blätter nehmen". - Jetzt wird der Wacholder nicht mehr gebrochen. Der Wacholder lebt gut.

Wotische Variante: IX 184 (19); Ariste 1974 : 3 (4).

Vgl. Loozits 1926 : 94 (114); Thompson 1932 : 265 (A 2723.1.)

14. 2. nüt pajatan āvā. meccās kazvi kaks pūta. iloza kūsi i āpa. kūsi juttēB avalu: siē dūmāt, što siē iloza. miē tōže en eļē hlkiā. suved i talved ain ūhtālājin ēn. - āpa juttēB: miē hot en iloza suvēl. minū lehod ellaz ilozaD, ēppeizeD. - tuēp sūcūze, kejk lehod lāhtās silt vāllā, tāllē juttēB kūsi. - a jumal kūlti, kui nāvād riļjellāZ. jumal juttēB: miē nūt tēn nī. kūzeļē jātān emad lehoD pisselikkāD. a avalu annan rohhōzēd lehoD. siz evād neis riļēmā. āvā lehod neisaz vārisemā, lēp tulta i eb lē. ain neisaz liglittām-mā. - nūd nāvād elāvād ūvvi. jumal lehod vajēti. antē teizēd lehoD.

X 57-58 (7), Mati, Olga Ivanova, 75 J.; 1966.

Jetzt werde ich von der Espe erzählen. Im Walde wuchsen zwei Bäume: eine schöne Fichte und eine Espe. Die Fichte sagt der Espe: "Du denkst, daß du schön bist. Ich bin auch nicht häßlich. Während Winter und Sommer bin ich immer gleichartig". - Die Espe sagt: "Ich bin wenigstens im Sommer schön. Meine Blätter sind schön, silbern." - "Es wird Herbst, alle Blätter werden von dir abfallen", sagt ihr die Fichte. - Aber der Gott hat gehört, wie sie gestritten haben. Der Gott sagt: "Ich werde es jetzt so machen. Der Fichte überlasse ich die dornigen Blätter. Der Espe gebe ich aber grüne Blätter. So werden sie nicht streiten. Die Blätter der Espe werden, entweder es gibt Wind oder nicht, sie werden immer flattern". - Jetzt leben sie gut. Der Gott hat die Blätter ausgetauscht. Er gab andere Blätter.

Vgl. Loorits 1926 : 94 (108-114).

15. minū dēda pajatti. meddē čēli alku, kēz bašna tehtī v a v i l o n a Z. siz ēli palb vāccīā, siz mikā se bašna tehtī tā-mā lanķēZ. vāci eittū. i neistī keiki emma čeltā pajattamma. i ka-zeš meni ihēmisiļē - ema juttu. siz evāt tein teissa veļettu tolk-kua. miē čūzūn čivviā, a mille antās kirpiccā. se beļē juttu. se on istori.

II 78 (13), Mati, Olga Ivanova, 68 J.; 1958.

Mein Großvater erzählte es. Unsere Sprache entstand (=began zu sein), als der Babylonische Turm gemacht wurde. Dort gab es viel Volk. Was dann vom Turm gemacht war, das stürzte hin. Die Leute bekamen einen Schreck. Und sie alle begannen eine eigene Sprache zu sprechen. Und damit bekamen die Leute eigene Rede. Dann haben sie einander nicht verstanden. Ich verlange einen Stein, mir wird aber ein Ziegel gegeben. Das ist kein eitles Geschwätz. Das ist wahre Geschichte.

Thompson 1955 : (C771.1).

Der Themenkreis der hier angeführten wotischen Ursprungssagen ist folgend. 1. Das Mädchen zu dem Mond. 2. Warum der Mensch nicht mehr die Zeit seines Todes kündig ist. 3. Warum die Frauen mehr Arbeit haben als die Männer. 4. Warum es in der Milch auch Wasser gibt. 5. Warum man Roggen mit einer Sichel erntet. 6. Die Entstehung der Geschlechtsteile. 7. Warum das Pferd Hufe hat. 8. Warum die Juden nicht Schweinefleisch essen. 9. Warum das Maul des Hasen gespalten ist. 10. Warum der Lerchenfalte nicht aus dem Flusse trinken kann. 11. Warum die Schwalbe einen gespaltenen Schwanz hat. 12. Die Entstehung der Flunder. 13. Die Entstehung der Blindschleiche. 14. Warum der Wacholder (die Fichte) spitze Nadeln hat. 15. Die Entstehung der wotischen Sprache.

Die internationalen Typennummern der Ursprungssagen sind den Texten beigefügt.

L i t e r a t u r

A a r n e, A. 1912, Verzeichnis über finnische Ursprungssagen und ihrer Varianten. - FFCommunications 8, Hamina; 1918, Estnische Märchen- und Sagenvarianten. - FFCommunications 25, Hamina; A r i s t e, P. 1935, Wotische Sprachproben. - Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1935, 1-85, Tartu; 1958, Vadja rahvajutte Mati külast. - Keele ja Kirjanduse Instituudi Uurimused VI, Tallinn, 148-167; 1962, Vadja muinasjutte. - Emakeele Seltsi Toimetised 4, Tallinn; 1974, Vadja muinasjutte ja muistendeid. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised 323. - Töid eesti filologia alalt IV, Tartu, 3-33; 1978, Vadja muistendeid. - Emakeele Seltsi Toimetised 12, Tallinn; E i s e n, M.J. 1913, Miks? Seletused, mis pärast maailmas nii ja nii on, Tartu; L o o r i t s, O. 1926, Livische Märchen- und Sagenvarianten. - FFCommunications 66, Helsinki; P a a s i o, M. 1976, Synnyt, Forssa; Q v i g s t a d, J. 1925, Lappische Märchen- und Sagenvarianten. - FFCommunications 60, Helsinki; R o k a l a, K. 1973, A Catalogue of Religious Legends in the Folklore Archives of the Finnish Literature Society. - Catalogues of Finnish Anecdotes and Historical, Local and Religious Legends, Turku; T h o m p s o n, St. 1932, Motif-index of folk-literature I. - FFCommunications 105, Helsinki; 1935, Motif-index of folk-literature II. - FFCommunications 107, Helsinki; 1955, Motif-index of folk-literature. Revised and enlarged edition I, Copenhagen; 1957, Motif-index of folk-literature. Revised and enlarged edition V, Copenhagen.

П. А р и с т э
(Тарту)

ВОДСКИЕ ЭТИОЛОГИЧЕСКИЕ СКАЗАНИЯ

Р е з ю м е

Из водского фольклористического материала, собранного автором, опубликовано следующих 15 этиологических сказаний. 1. Девушка на луне. 2. Почему человек больше не знает своего смертного часа. 3. Почему у женщин больше работы, чем у мужчин. 4. Почему в молоке и вода. 5. Почему рожь жнут серпом. 6. Как появились половые органы. 7. Почему у лошади копыта. 8. Почему евреи не кушают свинины. 9. Почему морда зайца треснувшая. 10. Почему сарыч не пьет воды из реки. 11. Почему у ласточки треснувший хвост. 12. Происхождение камбалы. 13. Происхождение медянки. 14. Почему у можжевельника (у ели) острые иглы. 15. Происхождение водского языка.

Водские тексты переведены на немецкий язык и к ним прибавлены типовые номера сказаний Аарне и Томпсона.

ÜHEPÖÖRDELISED VERBID VADJA KEELES

Ühepöördelised verbid väljendavad isikulise tegumoe 3. isiku vormiga umbisikulist tähendust (Mihkla, Valmis 1979 : 47). Need verbid pole seotud "inimliku" isiku tegija tähendusega, nad väljendavad intransitiivset tegevust, mis ei allu kõneleja taatele ja mida ei kutsu esile vahetult inimene (Peegel 1958 : 489). L. Hakulinen lisab veel ühe olulise tunnuse - koos ühepöördeliste verbidega ei saa esineda nominatiivsubjekti (Hakulinen 1968 : 454). Seega on mõistele antud süntaktiline tähendus. Verbe, mis esinevad küll ainult 3. isikus (ainsuses ja mitmuses), aga millel on nominatiivsubjekt (loodus, loom, maastikuline objekt jne.), on J. Peegel soovitanud nimetada vaegpöördelisteks (Peegel 1958 : 492). Seega on verbid, mis esinevad ainult 3. isikus, norfoloogiliselt alati ühepöördelised, aga ainult väike osa neist on süntaktiliselt ühepöördelised, s. o. esinevad nominatiivsubjektita.

L. Hakulinen (1968 : 454 jj.) on jaganud ühepöördelised tegusõnad ja tarindid kolme rühma: 1) passiivivormid: *Mies saadaan, vaimo otetaan* 'mees saadakse, naine võetakse'; 2) püsivad ühepöördelised verbid ja verbikonstruktsioonid: *Jokaisen täytyy tulla* 'igauks peab tulema'; *Lain tulee olla lyhyt* 'seadus peab olema lühike'. Need on verbid, mis soome keeles nõuavad tegijalt genitiivi; 3) ajutiselt nominatiivsubjektita kasutatavad tegusõnad ja sõnaliidud, mis samas tähenduses võivad olla ka mitmepöördelised. Iga vastava rühma alla võib näiteid tuua ka eesti ja vadja keelest: 1) *perrä neisti kuccumā safkina* 'hiljem hakati kutsuma Safkinaks'; 2) *mil piäb mennä* 'mul tuleb minna'. Eesti ja vadja keeles on loogiline subjekt adessiivis; 3) semantiliselt lai verbide rühm. Predikaatverb võib väljendada loodusnähtusi, väliskeskkonnas ja ühiskonnas toimuvaid protsesse, füsioloogilisi ja psühholoogilisi nähtusi, vältimatust, õnnestumist, ebaõnnestumist, piisavust, tunnetustegevust jne.

Ühepöördeliste verbide esinemine on üldkeeleline nähtus. M_r Airila on käsitlenud võrdlevalt eesti, ungari ja soome ühepöördelisi verbe ja verbikonstruktsioone ning leidnud, et soome keeles on selliste vormide hulk märkimisväärselt suur, suurem kui kahes teises keeles (Airila 1928 : 2-4). Ka vadja keeles on ühepöördelisi verbe rohkesti. Nende ridade autor on vaadanud läbi Keele ja Kirjanduse Instituudi vadja keele kartoteegi, trükitud tekstid ja enda kogutud sõnasedelid ning leidnud hulgaliselt teemakohast materjali. Järgnevat loendit ei saa pidada ammendavaks, sest ilmselt ei esine käepärast olevate lausenäidete hulgas veel kõik võimalikud ühepöördelised verbikasutused. Foneetilist transkriptsiooni on mõneti lihtsustatud ja ühtlustatud (π-i asemel on alati *l*, ära on jäetud diftongikaar jne.). Vadja verbinäitestik jaguneb semantilistel alustel nelja suurde rühma. Verbinäited mallirühma piires antakse alfabeetiliselt järjekorras.

1. Elusolendi füsioloogilisi ja psühholoogilisi protsesse väljendavate verbide hulgas on kõige levinum lausmall N + part V, s. o. tegusõna laiendab partsiaalobjekt: 1) *a h i s a B* 'matab hingamist': *ai ku minua ahisgB* - *eb ē vozduhà* Luu 'oi, kui mul matab hingamist, ei ole õhku!'; 2) *a i k o t u t a B* 'ajab haigutama!': *i pätä vaivataB* *i aikotutaB* M 'ja pea valutab ja ajab haigutama!', *miñnua aikotutaB* M 'mind ajab haigutama!'; 3) *h u i m ä B* 'pea käib ringi!': *mil-le alke huimata pätä* M 'mul hakkas pea ringi käima!'; 4) *h ü m m ü s ü t ä B* 'on ebameeldiv!': *miñnua keiG hümmüsütäB* Lii 'mul on lausa ebameeldiv!'; 5) *i d g e t a B* 'ajab nutma!': *miñnua idgetti* J 'mind ajas nutma!'; 6) *i k o s u t a B* ~ *ikoseB* 'ajab luksuma!': *minua ikosutaB* Luu 'mind ajab luksuma!'; 7) *i m o - t a B* 'teeb himu!': *minua imotab lohkyä süömä* Puu 'mul teeb himu süüa praetud kartulilõike!'; 8) *i n o - t a B* 'hakkab vastu!': *minua inotaB* Kõr 'mulle hakkab vastu!', *kase sūtši miñnua algab inottä* Luu 'see söök hakkab mulle vastu!'; 9) *i r m u s e B* '? on vastik!': *miä jün vinä, miñnua irmuseB* Luu 'mina joon viina, mul tuleb kibe nägu ette!'; 10) *j a n o t a B* 'tahab juua!': *lehmä taitä janotaB* M 'lehm tahab vist juua!', *nütt eb janoñ ni kevassi ku egle* J 'nüüd ei ole nii kõva janu kui eile!'; 11) *l a i h u t a B* 'süda on paha!': *miä õmnizē kehnessi sejin, semperässä miñnua laihutaB* Jõg 'ma sõin hommikul viletsalt, sellepärast on

mul süda paha!; 12) *l a i z g u t a B* 'teeb laisaks': *missi siñnuu ni kevassi laizguteB?* Luu 'miks sind laiskus nii kõvasti vaevab?'; *tänävā mitälēb laizgutaB* Luu 'täna on millegipärast laiskus kallal!'; 13) *l o m i B* ~ *lomitaB* 'valutab': *tšättä lomitaB* Itš 'käsi valutab!'; 14) *l u m m ā B* 'pimestab': *tševäl tširkkas päivā paisaB*, *kevi silmi lummāB* Pum 'kevadel paistab ere päike, kõvasti pimestab silmi!'; 15) *n u k u t a B* 'uni tuleb peale': *issullā tätä nukutaB* Luu 'istudes tuleb talle uni peale!'; 16) *p a k o t e B* 'valutab': *jalkoi pakoteB* J 'jalad valutavad', *kevassi pakotaB* Lii 'kõvasti valutab!'; 17) *p a l e t a B* 'külmetab': *tšül-mä ilma, jalkoi paletaB* J 'külml ilm, jalad külmetavad!'; 18) *p o r o t a B* 'valutab': *porotap pätä, ammassa M* 'pea, hammas valutab!'; 19) *r ö ü h t š ü t t e l e B* ~ *rõhkõlõitāB* 'ajab rõhitsema': *miñnuu rõhntšütteleB* Pum 'mind ajab rõhitsema', *ku ivekas sün, rõhntõlõitāB* Luu 'kui süön midagi pärmist, ajab rõhitsema!'; 20) *s i r k o t u t a B* 'ajab ringutama': *ai ku kevvī tätä sirkotutaB* M 'ai kui kõvasti teda ajab ringutama!'; 21) *t o š - n i t a B* 'süda on paha': *minua tošnitaB* Pum 'mul on süda paha!'; 22) *t š i h g u t a B* 'sügeleb': *tätä tšihgutab i tämä sis karziB* Luu 'tal sügeleb ja tema siis kratsib!'; 23) *t š ü l m e t ä B* 'külmetab': *tšülmetāb jalkoi* Lem 'jalad külmetavad!'; 24) *t u k e h u t a B* 'lämmatab': *miñnuu tukehutaB* Luu 'mind lämmatab (mul matab hinge)!'; 25) *v a i v a t t a B* 'valutab': *pätä vaivattaB* Kat 'pea valutab!'; 26) *v ä i t ä B* 'veab!': *väitāp suoni* Pum 'yenitāb sooni!'; 27) *v ä s ü t ä B* 'väsitab': *väsütāb ni silmije* Lii 'väsitab nii silmi!'; 28) *õ t š ü t ä B* 'ajab luksuma': *mitälēp tätä õtšütāB* M 'miski ajab teda luksuma!.

Enamasti võib selle rühma verbe kasutada subjektita (2, 10, 12, 16 jne.). Partsiaalobjektiga verbide puhul pole tegijat võimalik juba sellepärast mainida, et seda ei teata või ei peeta oluliseks (Airila 1928 : 6). Kui nominaatiivsubjekt lisab infot, siis võib ta antud verbiga koos esineda, lause aga pole siis enam impersonaalne (Penttilä 1954 : 103-104).

Harvem leidub lausemall: N + ngp V, s. o. verbiga võib esineda totaal- või partsiaalobjekt: 29) *a j a t e B* 'ajab paiste': *sermea ku kens ajatep kevassi, sis tätä kevassi pakotaB* Lii 'kui ajab sõrme kõvasti umbe, siis ta valutab kõvasti', *ajateb utareD* Lii 'ajab udarad paiste!'; 30) *e l l i t ä B* 'teeb hellaks!': *minū jalkojē alkoi ellittā* Lii 'minu jalad tegi hellaks!', *millē jo ellitti jalgaD*

Lii 'mul tegi juba jalad hellaks'; 31) *halvāB* 'halvab': *sel halvazi jalgaD, tšäe* Luu 'tal halvast jalad, käe'; 32) *häikāB* 'pimestab': *häikāp silmiä* Luu 'pimestab silmi', *se on ni lusti, keik silmät häikezi* Ra 'see on nii ilus, pimestab täitsa silmad'; 33) *kohotāB* 'tõstab üles': *välis kohotab ampā, vaivattāB* M 'vahel tõstab hamba üles, valutab', *kohotti rintojē alusseD* M 'rindealuse ajas üles'; 34) *viskāB* 'viskab': *tšülmeš viskes koko seltsä mü paissēD* J 'külmast viskas mööda kogu selga paised'.

Verbi võib fakultatiivselt laiendada modaal, temporaal, lokaal jne. Esinevad lausemallid V, (Loc) V, (Mod) V, (Temp) V... Vahel võib selles rühmas esineda ka tegusõna, mis nõuab partsiaalobjekti: 35) *ajāB* 'paistetak üles': *ajab i neizeb vaivattamā* Luu 'paistetak üles ja hakkab valutama'; 36) *kiukāB* 'ajab südame pahaks': *ku on nältšä, sīz jutellā: kiukāB* Luu 'kui on nälg, siis öeldakse: ajab südame pahaks'; 37) *kivisi* 'valutas': *ni kevassi kivissi* Luu 'nii kõvasti valutab'; 38) *musētāB* 'mustendab': *mil musētap silmiZ* Luu 'mul mustendab silme ees'; 39) *nāpiB* 'valutab': *nāpip sūd, tänävā on nī paha* Ra 'seest valutab, täna on nii paha'; 40) *sattu* 'tegi haiget': *ni kevassi sattu, jot tulet tulti silmissä* Luu 'nii kõvasti saatus pihta (tegi haiget), et tuled tulid silmist'; 41) *tšihguB* 'sügeleb': *kainalo-alt tšihguB* Kõr 'kaenla alt sügeleb'; 42) *vetāB* 'võtab': *niku vetap tšäjel poiZ* Luu 'võtab nagu käega ära (valu)'.

II. Meteoroloogilisi verbe on peetud tüüpilisteks ühepöördelisteks tegusõnadeks ja nende puhul on tavaline O-valentne esinemine (Rätsep 1978 : 77). Ilmneb palju ka nominatiivsubjekti, aga enamasti pole see kohustuslik. Vadja keele kartoteegi põhjal ei saa alati otsustada, millal subjekt pole obligatoorne. Enamasti võib sellest loobuda, kui verbi laiendab modaal, lokaal jne.

Alljärgnevaid verbe iseloomustavad lausemall ($N^1 + \text{nom}$) V ($N^2 + \text{ngp}$), s. o. verbiga võib koos esineda fakultatiivne nominatiivsubjekt ja totaal- või partsiaalobjekt ja lausemall (laiend) V: 1) *ahavoittēB* '(tuul) puhub, kuivatab': *tšäsi lekep, ku tūli ahavoittēB* Luu 'käsi lõhkeb, kui tuul puhub'; 2) *ajāB* 'ajab üles': *siällä ain pilved ajaB* Itš 'seal ajab aina pilved üles'; 3) *ammuB* 'lööb välja': *ukko ~ jürü ammuB* Luu 'lööb välja'; 4) *jätūB* 'jäätub': *löhe talvel eb jätū* Luu 'allikas talvel ei jäätu'; 5) *jürüB* 'müristab': *grömu*

jürräB Its, *jürü jürräB* Luu, *jumala jürizeB* Pum 'müris-
 tab'; 6) *k a h u t a B* 'kahutab': *tänän kahutaB* Pum
 'täna kahutab', *kevvī kahutti mā* M 'kõvasti kahutas
 maa'; 8) *k a j e n e B* 'koidab': *päivä kajeni* M 'päev
 koitis'; 8) *k o h o t t i* 'tõstis: *kohotti tülē* Luu 'tõs-
 tis tuule'; 9) *k o j o t t ä B* 'terendab': *kojotti jeka*
paikka Luu 'terendas iga koht'; 10) *k o l l ä B* 'mü-
 ristab': *jo kolläb jumala* 'juba müristab'; 11) *l ē p p i*
ä B 'pehmeneb': *ilma lēppiäB* J 'ilm pehmeneb'; 12)
m u s e t i B 'mustendab': *siäl musetib, taivaz on mus-*
sa Luu 'seal mustendab, taevas on must'; 13) *p i l -*
v i t ü B 'on pilves': *taivas tās pilvitüB* J 'taevas on
 jälle pilves'; 14) *p o r o t a B* 'külmetab, kaanetab':
ül porotab vē J 'öösel kaanetab vee'; 15) *p o v v e -*
t a B 'teeb pöuda': *a ved' ilm povvetaB* J 'aga ilm ju
 teeb pöuda'; 16) *p u h u B* 'puhub': *ain tsülmä pu-*
hub M 'aina külma puhub'; 17) *s a t ā B* 'sajab': *nüd*
ain satāB J 'nüüd aina sajab', *vihmā, slottā, lunta sa-*
tāB Pum 'vihma, lõrtsi, lund sajab'; 18) *s e l i t ä B*
 'läheb selgeks': *egle selitti* J 'eile läks selgeks'; 19)
s i n e t ä B 'sinetab': *taivas sinetäB* Its 'taevas si-
 netab'; 20) *s i p u t t i* 'tibutas': *koko ü siputti* J
 'kogu öö tibutas', *koko aika siputti vihmā* M 'kogu aeg
 tibutas vihma'; 21) *s i r k e n e B* 'selgineb': *tāz üs-*
si sirkenēB Luu 'jälle läheb ööseks selgeks'; 22) *t i l -*
k a B 'tibusab': *jo tilkaB* M 'juba üksikud vihmapii-
 sad'; 23) *t u i s k ā B* 'tuiskab': *tänänn on sā, tuis-*
kāB Pum 'täna on halb ilm, tuiskab', *nätt ku tuiskāb*
liivā J 'näed kuidas tuiskab liiva'; 24) *t ü l a B* 'tuul
 puhub': *ķens tūlab ja vihmā sāB, on sā ilma* 'kui tuul
 puhub ja sajab vihma, on halb ilm'; 25) *t ü n i s ü B*
 'jäab vaikseks': *perrä tormi tūnisüB* 'peale
 tormi jääb vaikseks'; 26) *v a l k e n e B* 'val-
 geneb': *õmiz varrai valkenēB* Its 'hommikul vara val-
 geneb'.

Verbe *satāB*, *siputti* ja *tuiskāB* saab kasutada ka
 partsiaalsubjektiga: N + np V (näitlauseid 17, 20, 23). Me-
 teoroloogiliste tegusõnade puhul võib esineda nominatiiv-
 subjekt, mis põhineb teatud mütoloožilistel käalutlustel
 (näitlauseid 5, 10). Sellesse semantilisse rühma kuulub
 palju denominaale (*jürizeB*, *pilvissüB*, *tilkaB*, *tuiskāB*
 jne.), mis väljendavad omapärasel viisil nii subjekti kui
 ka predikaati. Seda laadi verbid on ühetähenduslikud,
 s. o. nad tähistavad vaid konkreetset loodusnähtust (Ai-
 rila 1928 : 10). M. Airila juhib tähelepanu sellele, et

verb *sataa* 'sajab' on mitmetähenduslik - temaga võivad koos esineda erinevad subjektid. Sama on lugu ka vadja keeles (17). Kui loodusnähtuse kirjeldamiseks kasutatakse verbi, millel on ka muu kasutus, tuuakse esile subjekt: *pakkain*, *tüli kevissüB* Pum 'pakane, tuul kõveneb', *päivä sammuB* Luu 'päikesevarjutus' jne. Sellise tegusõnad on vaegpöördelised.

III. Onomatopoeetilistest ja looduses toimuvaid protsesse väljendavatest verbidest väike osa ei nõua subjekti, sest tegija on ebamäärane. Sisuliselt on selle rühmaga seotud ka verbid, kus subjektiks on indefiniitne pronoonen. Need tegusõnad võib ühendada mallide (laiend) V ja (N + nom) V alla: 1) *d ü m i z e B* 'müriseb': (*mikälē*) *kuzalē dümizeB* J 'miski kusagil müriseb'; 2) *läütš ä B* 'pritsib': (*tämä*) *keŷvi läütšäB* Luu 'see pritsib kõvasti'; 3, 4) *p i l l ä B* 'ajab riknema', *apagoit a B* 'ajab hapuks': *to tsirēs pilläB*, *apagoitap pīmā* M 'muidu ajab piima ruttu halvaks, hapendab'; 5) *v ū m a B* 'leegitseb': *aivo kevassi vūmap peŷa* J 'väga kõvasti leegitseb põleda'. Eelnevate näidete puhul on tähelepanu sündmusel ja selle tekitaja (subjekt) pole teada. Tekitaja võib olla ka iseenesest mõistetav (5).

Enamasti kasutatakse selle semantilise rühma verbe siiski nominatiivsubjektiga: lausemall N + nom V: 6) *e l i z e B* 'heliseb': *mettsä elizeB* Pum 'mets heliseb'; 7) *l o t i z e B* 'lodiseb': *vihma lotizeb ja läütšüB* Luu 'vihm lodiseb ja plärtsub'; 8) *v i r t ä B* 'voolab': *meri virtäB* 'meri voolab' jne. Aluseks on maastikuline objekt, loodusnähtus vms.

Onomatopoeetilisi ja looduses toimuvaid protsesse väljendavaid verbe kasutatakse ka mitmeisikuliselt ja metafoorselt: *sillg ain bē aikā*, *l e n n ä d mennä* M 'sul pole aina aega, lendad minna'; *elä v u h i z e* M 'ära vuhise (nohise)'.

IV. Uhiskondlikke ja inimtunnetusega seoses olevaid protsesse märkivate ühepöördeliste verbide rühm on kirrev erinevate lausemallide poolest. Kõige enam on iseseisvalt esinevaid verbe või verbe, mida laiendab lokaal, modaal, temporaal jne. Lausemallid on V ja (laiend) V: 1) *h a i z e B* 'lõhnab': *kassen haizep kevassi* J 'siin haiseb kõvasti'; 2) *j o h u b mēlē* 'tuleb meelde': *eb johu mēlē* Luu 'ei tule meelde'. *tälle táz johtu mēlē* Luu 'talle tuli jälle meelde'; 3) *k e l p ā B* 'kõlbab' *tās kelpāB*, *siä juttēD* Luu 'jälle kõlbab, sina ütled'; 4) *m e*

n e B 'läheb': *tširēpā meneB ku rahā on* J 'kiiremini läheb, kui raha on'; 5) *n ä ü t ā B* 'paistab': *nūd näütāb üvvi, on polnej kū* Luu 'nüüd paistab hästi, on täiskuu'; 6) *p e l e h t ē B* 'kummitab': *rīgas pe-lehtēB* Lem 'rehes kummitab'; 7) *s e i z o B* 'maksab': *kui kallis seizoB?* Lem 'kui palju maksab?'; 8) *t š ū - d i t t ā B* 'kummitab': *kalmois tšūdittāB* Pum 'surnuaial kummitab'; 9) *t š ā n t i B* 'pöörab, läheb': *kuhē tšāntiB, en tā* Luu 'kuhu pöörab (kuidas läheb), ei tea'.

Usna sageli laiendab selle semantilise rühma verbi kõrvalause, lausemall V KL : 10) *k ū l u B* 'on kuulda': *kūlup, ku meri kōhuB* Luu 'on kuulda, kui meri kohiseb', *kuhēllēB mennūt tüttāreD, ep kūluG näitä* Its 'tütred on kuhugi läinud, neid pole kuulda'; 11) *t e h o B* 'mõjub': *mille tehop, ku on sūr tusk* Lii 'mulle mõjub, kui on suur valu'; 12) *t e k k a u Z* 'õnnestus': *kui tekkaus, sis kuttsuās* Kat 'kui õnnestus, siis kutsutakse'; 13) *t u n n u B* 'tundub': *tunnup, ku kassen on kalmoi sihaD* M 'tundub, kui siin on surnuaia koht', *tuntu, etti nuor vātsi pajatti jo venāissi* Pum 'tundus, et noored rääkisid juba vene keeles'; 14) *t ā h e n n ā B* 'tähendab': *ep tähennā pal'lo, ku eb ē tūtā* Lii 'ei tähenda palju, kui ei ole tööd'; 15) *t ā B* 'ennustab': *nenā gts ku tšihguB, sis tāp kōllū vīstiā* Luu 'ninaots kui sügeleb, siis ennustab surmateadet'.

Tegusõna võib laiendada ka *da*-infinitiiv, lausemall V¹ V² + da: 16) *k e l p ā B* 'kõlbab': *tejzele ineh-mizelē ep kelpāG tartutaG* Its 'teisele inimesele ei kõlba kinni hakata'; 17) *m a h z a B* 'maksab': *mahzab mennā* M 'maksab minna'; 18) *p i ā B* 'peab': *piāb litšipā kattsoa* Luu 'peab ligemalt vaatama', *miļ piāb mennā* Luu 'mul tuleb minna'; 19) *s ā B* 'saab': *ai ku ahas kanava, sāb mennā ūli* 'ai, kui kitsas kraav, saab minna üle'; 20) *t e h i B* 'tohib': *ep tehi nagrā* Pihl 'ei tohi naerda', *tehib mennā* 'tohib minna'; 21) *v g i B* 'võib': *tšiselā vejp süvvā variltā* Luu 'kisselli võib süia soojalt'.

Verbi võib laiendada ka noomen allatiivis või adessiivis, s. o. N + all V või N + ad V: *johuB mēlē* (2), *piāB* (18), (22) *m a i s t a B* 'maitseb': *mualla maistaB* Ra 'muda järele maitseb'; 23) *t a g o s a B* 'jätkub': *mil-la denḡō eb tagosaG, a tagosab leipiā* Its 'mul raha ei jätku, aga jätkub leiba'; 24) *t a p p ā B* 'jätkub': *tāl-le tappāb juttua* J 'tal jätkub juttu'; 25) *t a h t a u B*

'on tahtmine': *mille tahtaup kottõ* M 'ma tahan koju'.

Tegusõnaga võib koos esineda ka partsiaalsubjekt V N + np: 26) *l i s ä ü Z* 'lisandus': *miä präviumzin i painua lissäüZ* Luu 'sain terveks ja kaalu tuli juurde'; vt. veel 23, 24.

Esineb ka partsiaalobjekti, lausemall N + part V: näide 15.

Selle semantilise rühma verbid väljendavad olukorra kujunemist ja muutumist (4, 9, 25); piisavust (23, 24); hinnangut olukorrale (7, 11, 14, 17); vältimatust, sobivust, võimalikkust või vajadust (3, 18, 19, 20, 21, 25) ja inimtunnetust (1, 2, 5, 6, 7, 10, 13, 15, 21).

Seega on vadja ühepöördeliste verbide levinuimad lausemallid järgmised:

1) V (laiend): I semantilisest rühmast verbid 35-43, II rühmast enamik verbe, III rühmast verbid 1, 2, 11-13, IV rühmast verbid 1-9. Selle lausemalliga on seotud fakultatiivse nominatiivsubjekti ja totaal- või partsiaalobjektiga meteoroloogilised verbid (II. 1-26). Samuti võivad paljud partsiaalobjekti nõudvad verbid esineda ilma objektita koos aja-, koha-, viisi- jne. laiendiga (I. 2, 10, 12, 16 jne.).

2) N + part V: I rühmast verbid 1-28, IV rühmast verb 15. Selle lausemalli alla kuulub suurem osa psühholoogilistest ja füsioloogilistest tegusõnadest. Fakultatiivselt võib partsiaalobjekt laiendada ka teistesse semantilistesse rühmadesse kuuluvaid verbe.

3) N + ngp V: I rühmast verbid 29-34, III rühmast verbid 3, 4, fakultatiivselt ka teistes semantilistes rühmades.

4) N + np V: partsiaalsubjekti nõudvad mõned meteoroloogilised verbid (II. 17, 20, 23) ja püsivust, olukorra muutumist väljendavad verbid (IV. 22, 23, 25).

5) V KL: kõrvallause laiendab ühiskonnas toimuvaid ja tunnetustegevusega seoses olevaid protsesse märkivaid verbe (IV. 10-15).

6) N + ad V: IV rühmast verbid 18, 22-23. Adessiivis noomen on loogiliseks subjektiks.

7) N + all V: IV rühmast verbid 11, 16, 24 ja 25.

8) V¹ V² + da: IV rühmast verbid 16-20. A. Penttilä on kirjutanud, et soome keeles pole alati selge, kas *da-*

infinitiiv on subjekt või mitte. Ajalooliselt ta alus pole (Penttilä 1954 : 112-113).

Nendest lausemallidest on subjektitud 1., 2., 3., 5., 6. ja 7. A. Penttilä on pidanud umbisikuliseks ainult neid ühepöördelisi verbe sisaldavaid tarindeid, kus ei esine mingit subjekti (ka mitte partitiivi ja *da*-infinitiivi vormis). Eesti süntaksikäsitluses on kõik nominatiivsubjektita tüübid impersonaalsed (Mihkla jt. 1974 : 463-466). Vadja keeles on ühepöördeliste verbide subjektitu kasutamine rikkalik. Eesti keelest tunduvalt suurem on partsiaalobjektiga füsioloogiliste ja psühholoogiliste verbide rühm. Muude semantiliste rühmade kasutus on sarnane eesti keelele. Ühine on loogilise subjekti esinemine adessiivis. Soome keeles on aga agent genitiivis.

Vadja keeles esinevad ka ühepöördelised konstruktsioonid. Näiteks verbid *olla* ja *tulla* koos predikatiiviga: *mā on kahuzā* Luu 'maa on kahutanud', *on kipsu pakkain* Luu 'on käre pakane', *tuli tšülmä* Luu 'hakkas külm' jne. Sageli esineb loogiline subjekt adessiivis: *täl tuli tšülmä* Luu 'tal hakkas külm', *millä on üvä mēli* Its 'mul on hea meel', *tälle on žāli* J 'tal on kahju'.

Samuti esineb tarindeid: *on tetta, etti...* 'on tõsi, et...' *on helppo* 'on kerge' jne. Näiteks: *tetta on, etti kuollu tšäüp kotuō* Pum 'on tõsi, et surnu käib koju (kummitab); *helppo on rahakāl inimizel elä* J 'kerge on rikkal inimesel elada'. Selline ühepöördeliste tarindite kasutus on sarnane eesti ja soome keelele.

L ü h e n d i d

Its^v = Itšpäivä, J = Jõgõperä, Kat = Kattila, Kõr = Kõrvõttula, Lem = Lempola, Lii = Liivtšülä, Luu = Luudit-sa, M = Mati, Pihl = Pihlaala, Pum = Pummala, Ra = Rajo.

K i r j a n d u s

A i r i l a, M. Yksipersonaisina käytetyt verbit. - SUST LXIII, Helsinki, lk. 1-10; H a k u l i - n e n, L. 1968, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas, korjattu ja lisätty painos, Helsinki; M i h k l a, K, V a l m i s, A. 1979, Eesti keele süntaks kõrgkoolidele, Tallinn; P e e g e l, J. 1958, Ääremärkusi pöö-

rete kasutamisest. - Keel ja Kirjandus, lk. 488-492; Mihkela, K., Rannut, L., Riikoja, E., Admann, A. 1974, Eesti keele lauseõpetuse põhihood I, Tallinn; Penttilä, A. 1954, Ns. yksipersoonaisista verbeistä. - Virittäjä, lk. 97-122.

Х. Хейнсоо
(Тарту)

БЕЗЛИЧНЫЕ ГЛАГОЛЫ В ВОДСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Целью данной статьи является обзор тех глаголов водского языка, которые стоят только в 3-ем лице единственного числа и с которыми не может согласовываться номинативное подлежащее.

В водском языке такие, выражающие определенные процессы, глаголы можно разделить на 4 семантические группы: 1. психологические и физиологические, 2. метеорологические, 3. приподные процессы и звуки, 4. общественная и познавательная деятельность человека.

Самая представительная в водском языке 1-я группа - в ней 42 глагола. Здесь объект, в основном, находится в партитиве. 2-я группа состоит из 26 известных автору глаголов с которыми могут согласовываться факультативные субъект и объект. В 3-ей автор рассматривает 8 глаголов, которые предполагают субъект. Без него глаголы выступают только в случае, когда имеют распространитель, выражающий время, место и т. д. В 4-ой семантической группе глагол чаще выступает без номинативного субъекта. В роли субъекта выступает *da*-инфинитив и подчиненное предложение.

В отличие от эстонского языка в водском языке находят широкое употребление психологические и физиологические глаголы, требующие партитивного объекта.

З. К. И в а н о в а
(Йошкар-Ола)

ЧАСТИЦЫ МЕЖДУ ОДНОРОДНЫМИ ЧЛЕНАМИ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В МАРИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В марийском языке те или иные синтаксические отношения между компонентами однородного ряда выражаются в основном при помощи интонации перечисления, соединительной паузы и сочинительных союзов.

По синтаксической функции сочинительные союзы подразделяются на а) соединительные: ден (горн. дон) 'и', да 'да, и', и 'и', ни-ни (ны - ны) 'ни - ни'; б) противительные: а 'а', но 'но', да 'в значении но', туге гынат 'но, однако, хотя', веле огыл ... ат 'не только... но и'; в) разделительные: ала - ала (горн. та - та) 'не то - не то', але - але 'или - или', то - то 'то -то', я - я 'то -то'.

Следует отметить то, что в марийском языке сочинительные союзы полисемичны, значения их в ряде случаев пересекаются.

Наряду с перечисленными выше сочинительными союзами для связи однородных членов предложения и выражения смысловых отношений между ними часто употребляются усилительно-выделительные, присоединительные и усилительные частицы -ат (-ят), эше 'ещё', адак 'ещё', тыгак 'также', теве - теве 'вот -вот' в значении союза то -то. Семантика этих частиц способствует выполнению ими функции соединительных и разделительных союзов.

Функциональная синонимичность соединительных и разделительных союзов указанных выше частиц, кроме -ат (-ят), адак и тыгак, ни в одной современной марийской грамматике не отмечается. Правда, в своё время в марийском языке присоединительная частица адак рассматривалась то как соединительный союз [Альбинский 1837 : 63], то как присоединительное слово [Васильев Ф. 1887 : 90, Соколов 1935 :

44/), то как качественно-количественная приставка (Васильев В. 1918 : 11/).

Усилительно-выделительная частица -ат (-ят), именуемая в современной марийской лингвистической литературе союзной частицей (Тимофеева 1968 : 115-120), используется для выражения соединительно-перечислительных отношений между всеми видами однородных членов предложения. Соединительная союзная частица -ат, стоящая после каждого однородного члена, подчеркивает каждого из них в отдельности с равной интонацией. При повторении частицы -ат ряд однородных членов становится открытым. Например: Колхозникат, пашазат, инженерат, поэтат - кожмак улына чыланат, ойртем уке нимогай (Чавайн 1957 : 59) 'И колхозник, и рабочий, и инженер, и поэт - все трудимся, нет разницы никакой'. Тиде суан первыят, пытартышат огыл (Иванов 1959 : 41) 'Эта свадьба и не первая, и не последняя'. Кенежымат, шыжымат Шойдур ял мотор (Любимов 1974 : 43) 'И летом, и осенью красива деревня Шойдур'.

Однородные сказуемые, соединённые с помощью повторяющейся союзной частицы -ат, обычно обладают одинаковым временным и модальным планом и выражают одновременность действия, состояния. Например: Тойгизя Пелештенат, Шулалтенат ок керт (Юзыкайн 1976 : 182) 'Тойгизя не может ни вздохнуть, ни слово вымолвить'. Йукталче мундыр элыште Шуженат, Кылменат, Кыралтынат (Васин 1974 : 85) 'В далёкой стране Юкталче и голодала, и мерзла, и терпела побой'.

Одиночная союзная частица -ат, употреблённая для связи однородных членов, сохраняет за собой усилительно-выделительное значение. При этом компонент однородного ряда с союзной частицей -ат принимает на себя логическое ударение и интонационно выделяется среди остальных однородных членов. Такой ряд однородных членов приобретает характер градации. Например: Сима Таныгина, Тоня Чендемерова, Миля Даниловат (ушкал вуташ) толын шуыт (Иванов 1960 : 15) 'На ферму пришли Си-

ма Таныгина, Тоня Чендемерова и даже Миля Данилова'. Слива, груша, олмажат, шып рұшталтын, садоводым саламлат (Пиалан ильш 1953, 37 :18) 'Сливы, груши и даже яблоки, тихо покачиваясь, приветствуют садовода'. Дмитрий Орай шагал огыл ойлымашым, фельтоным, кугу произведений-влакмат возен (Орай 1974 : 130) 'Дмитрий Орай написал немало рассказов, фельетонов и даже больших произведений'.

Кроме того, неповторяющаяся союзная частица -ат служит средством связи однородных сказуемых, находящихся в присоединительных, противительных и причинно-следственных отношениях. В таких рядах частица -ат примыкает к первому сказуемому однородного ряда.

Однородные сказуемые, объединённые присоединительными отношениями, обозначают действия, происходящие друг за другом, и выражаются глаголами первого прошедшего или настоящего-будущего времени. Например: Семон задачым чыла деч ончыч ыштен пытарышат, ручкажым пыштыш (Ялкайн Н. 1974 : 39) 'Первым решив задачу, Семен положил ручку на парту'. Григорий Петрович, артистла кумалын, вуйжым савалтышат, скрипкажым нумалын, ончыл пöлемышке шыкыльо (Чавайн 1967, III : 61) 'Григорий Петрович поклонился, как артист, и со скрипкой в руке вышел из комнаты'. Шыже кече пыл коклагыч ончалешат, адак шылеш (Иванов 1959: 109) 'Осеннее солнце только выглянет из-за облаков и тут же прячется'.

Однородные сказуемые, соединённые с помощью союзной частицы -ат со значением противопоставления, выражаются глаголами разных форм времени. При этом значение противопоставления может усилиться в результате употребления отрицания при втором компоненте однородного ряда сказуемых. Например: Мичун ачаже эше ала-мом пелештынеже ылят, кидшым веле лупшале (Васин 1944 : 29) 'Отец Мичу хотел ещё что-то сказать, но только махнул рукой'. Мичеич шокшо батарей воктен нералташ тöчышат, ыш керт (Ялкайн Я. 1960 : 20) 'Мичеич, усевшись около тёплой батареи, попытался уснуть, но не смог'.

При причинно-следственных отношениях од-

народные сказуемые, связанные с одиночной союзной частицей -аТ, могут стоять как в одинаковых, так и в разных формах времени. Например: Суртдымо-печыдыме еН (Оска, Тверь ола гыч руш) марий-влак деке шумештынат, нунын денак илаш кодын (Васин 1974 : 29) 'Оска, русский из города Твери, человек без двора и семьи, полюбил марийцев и остался у них жить'. Алена мотор тўрлеман йошкар ужгам чиенат, őrш кайык гай коеш (там же : 31) 'Алена одета в красную расшитую шубку и походит на птичку-снегиря'.

Частицы эше, адак, тыгак присоединяют равнозначные предметы, действия, признаки к уже перечисленным и служат для выделения того однородного члена, которое они присоединяют к однородному ряду. Тем самым они придают ряду однородных членов усилительно-перечислительный характер. Например: Тушан (Гмарын шочмо ялешыже) аваже, шу-жарже ден шолбыжо, э ш е куэ парча гай кудыр вуян, шиялтыш гай шыма йўкан кум ий йоратыме украинка танже кодыныт (Орай 1950 : 161) 'Там, в родной деревне, у Гмаря остались его мать, сестра с братом и ещё кудрявая, словно берёза, звонкоголосая, как свирель, невеста - украинка, с которой он дружил три года'. Мый сокыр кўс-лезе улам, калык ўмбалне коштам, мурым мурем, туштым туштем, йомакым колтем, а д а к кўс-лем шоктем (Чавайн 1968, V:250) 'Я слепой музыкант-гусляр, хожу по миру, пою песни, загадываю загадки, рассказываю сказки и ещё играю на гуслях'. Россон поселкышто кугу митинг лие. Тушко пўтынъ район гыч ончычсо партизан да партизанка-влак, интеллигенций да воинский часть гыч салтак ден офицер-влак, т ы г а к кыдалаш школышто тунемше-влак погыненыт (Мичурин-Азмекей 1972 : 9) 'В посёлке Россон состоялся большой митинг. В нём участвовали бывшие партизаны и партизанки, интеллигенция из всего района, солдаты и офицеры из воинской части, также учащиеся средней школы'.

В отдельных случаях однородные члены предложения могут связываться собой при помощи союза да в сочетании с присоединительной частицей эше 'ещё' (=да эше 'да ещё, да и'). Союз да в сочетании с частицей эше выражает присоединительные отношения между однородными членами и под-

чёркивает завершенность перечисления. Например: Ик подводеш Эчан ден Сергей, Пагул да эше кок боец шинчынут (Лекайн 1971 : 38) 'На одной подводе сидят Эчан и Сергей, Пагул да ещё два бойца'. Пöрт гыч председатель Ялканов, почешыже бригадир Уляй, апшат Микале, счетовод да эше икмынар КОЛХОЗНИК лектыч (Корнилов 1974: 90) 'Из правления колхоза вышли председатель Ялканов, бригадир Уляй, кузнец Микале, счетовод да ещё несколько колхозников.'

Усилительная частица *теве - теве* 'вот - вот', совмещая в себе функцию разделительного союза, указывает на быстрое и последовательное чередование явлений, действий, предметов. Например: *Те в е тудо* (Маскай) кумык ПУГЫРНА, *те в е пунав онжым кадырта - савуш семын койылда* (Муро апшат : 42) 'Маскай (медведь) то низко наклоняется, то выпячивает мохнатую грудь, избражая руководителя свадьбы'. Эчук *те в е ИК-ТЫМ*, *те в е ВЕСЫМ* ончалеш (Чодыресе пöрт : 8) 'Эчук посматривает то на одного, то на другого человека'.

Таким образом, в марийском языке как интонация перечисления, сочинительные союзы, так и частицы могут выражать различные смысловые отношения между однородными членами предложения.

Л и т е р а т у р а

А л ь б и н с к и й 1837, Черемисская грамматика, Казань; В а с и л ь е в В.М. 1918, Записки по грамматике языка народа мари, Казань; В а с и л ь е в Ф. 1887, Пособие к изучению черемисского языка на луговом наречии, Казань; В а с и н К.К. 1944, Ме тимуровец улына, Йошкар-Ола; 1974, Муро апшат, Йошкар-Ола, В о р о н к о в а Л. 1944, Чодыресе пöрт, Йошкар-Ола; И в а н о в В.И. 1959, Тўналме корно, Йошкар-Ола; 1960, Пом-мўр олык, Йошкар-Ола; Л е к а й н Н.С. 1971, Кўртньö вид, Йошкар-Ола; Л ю б и м о в В.Н. 1974, Кўрылтшö ўмыр, Йошкар-Ола; "Марий коммуна" за 21 апреля 1977 года, Йошкар-Ола; М и ч у р и н - А з м е к е й А. 1972, Россон чодыраште, Йошкар-Ола; О р а й Дм. 1950, Чогла шўдыр, Йошкар-Ола; 1974, Осып Ваня, Йошкар-Ола; "Пиалан илыш"

("Счастливая жизнь"), 1953, № 37, Йошкар-Ола; С о к о л о в В.Т. 1935, Марий йыме грамматик, Йошкар-Ола ; Т и м о ф е е в а В.Т. 1968, Частица -ат марийского языка. - Вопросы марийского языкознания. Выпуск 2, Йошкар-Ола; Ч а в а й н С. Г. 1957, Ойпого, Йошкар - Ола; 1967, 1968, Сьлнмуган произведений-влак, т. III, V, Йошкар-Ола; Ю з ы к а й н А.М. 1976, Маска вынем, Йошкар-Ола; Я л к а й н Н.С. 1974, У пеледыш, Йошкар-Ола; Я л к а й н Я.Я. 1960, Ужар жап, Йошкар-Ола.

Z. I v a n o v a
(Joškar-Ola)

LES PARTICULES ENTRE LES TERMES MULTIPLES

DANS LA LANGUE DE MARIIS

R é s u m é

Dans la langue de Mariis les rapports de coordination entre les termes multiples d'une proposition se voient généralement être exprimés à l'aide l'intonation de l'énumération, la pause copulative et les conjonctions de coordination.

Cependant les termes multiples d'une proposition peuvent aussi s'unir par des particules. Les particules composent dans ce cas des rapports différents, à savoir, notamment: rapports copulatifs et énumératifs, rapports adversatifs, rapports disjonctifs, rapports causals, rapports de jonction ainsi que d'autres rapports entre les composants d'une série homogène.

А. Е ф р е м о в
(Тарту)

СТРУКТУРНЫЕ МОДЕЛИ МАРИЙСКИХ НАЗВАНИЙ РАСТЕНИЙ

0.1. Ботаническая терминология марийского языка весьма обширна. В нём имеется более 300 лексических единиц для обозначения травянистых растений (Исанбаев 1978 : 23). А на территории Марийской АССР насчитывается более 600 видов трав (Данилов 1956). Из этого следует, что во флористической терминологии не нашло своего полного отражения всё разнообразие окружающего растительного мира. Объясняется это тем, что одним словом называются целые группы растений, а иногда разные растения. Лексика флоры включает в себя названия деревьев и трав, культурных и дикорастущих растений, съедобных и лекарственных, сельскохозяйственных и декоративных и т.д. Изучение ботанической номенклатуры представляет ценный материал для исследования её в разных аспектах.

0.2. В настоящей статье даётся структурно-словообразовательный анализ марийских названий растений. Как известно, процесс номинации предметов и явлений объективной реальности зависит не только от состава лексических единиц, но и от того, какими словообразовательными формантами располагает язык, на основе которых можно судить о его выразительности и гибкости. Поэтому выявление структурно-словообразовательных особенностей является важным моментом лингвистического анализа.

0.3. Лексика любого языка проходит длительный путь в процессе своего формирования, поэтому она неоднородна. И словообразовательная структура фитонимов неоднообразна. Она обусловлена многими внутренними и внешними фак-

торами. По своей структуре марийские названия растений функционируют в виде простых и сложных конструкций.

1.0. Простые фитонимы делятся на две подгруппы: производные и непроизводные.

1.1. В непроизводных фитонимах не выделяются словообразовательные форманты, связь с реальией немотивирована и условна.

1.1.1. Непроизводные марийские названия (в основном деревьев) представлены фитонимами финно-угорского происхождения: ваштар 'клён'; кож 'ель'; мар. Л куэ, мар. Г куги, мар. СЗ куе 'берёза'; мар. Л модо, мото, мар. Г муди, мар. СЗ мудо 'черника'; писте, пиште 'липа'; мар. Л, СЗ тумо, мар. Г тум 'дуб'; шоло 'вязь'; мар. Л шопке, мар. Г шапки, шапи, мар. СЗ шапке, шапи 'осина'; мар. Л шоптыр, мар. Г, СЗ шаптыр 'смородина' и др.

1.1.2. Среди непроизводных фитонимов выявляются иноязычные заимствования. Длительное контактирование генетически с неродственными языками приводит к проникновению чужеродных элементов. Тюркизмы представлены лексемами ар-як / тат. айравык / 'пырей обыкновенный'; чие / тат. чия, чув. чие / 'вишня'; мар. Л кияк, мар. Г хьяк / тат. кьяк, чув. хьяк / 'осока'; кешыр / тат. кишер, чув. кишёр / 'морковь'; мар. Л алма, мар. СЗ алма / тат. алма / 'яблоко'; тар / тат. тары / 'просо' и др.

1.1.3. Среди слов иноязычного происхождения в группе непроизводных фитонимов важное место занимают лексемы, вошедшие из русского языка: абрикос, арбуз, виноград, вишня, георгин, кедр, кукуруза, люцерна, персик, слива, дыня и многие другие. Большинство русских заимствований является наименованием таких растений, которые не росли на занимаемой марийцами территории или же получили распространение в недавнее время. Поэтому они получили распространение и закрепились в активном словарном составе языка. И в некоторых случаях наблюдается факт замещения исконно марийских слов заимствованиями из русского языка / особенно на страницах газет/. Так, вместо ирпызде употребляется акаций 'акация', вместо уржавуйшудо, ко-яшудо, муйшудо - тимофеевка, алой 'алоз', кле-вер.

1.1.4. С точки зрения современного состояния марийского языка фитоним ЛОМБО 'черёмуха' по своей структуре представляет непроединичную единицу. В диахроническом плане данная лексема - сложное слово ЛОМ + ПУ 'дерево' > ЛОМБО, ср.: удм. ЛЬОМ ПУ, к. ЛЬОМ, ЛЬОМ ПУ 'черёмуха'. В процессе дееимологизации первого компонента сложного слова гласный у подвергся гармонии гласных, а глухой П озвончился после сонанта М. Также в процессе дееимологизации произошло опрощение в фитониме мар. Л НӨЛПӨ, НӨРПӨ, ЛӨЛПӨ, мар. Г ЛУЛПЫ, мар. СЗ ЛУЛПӨ, НУЛПӨ 'ольха'.

1.2. Другая группа несоставных фитонимов представлена производными структурными единицами. Можно выделить наименования со следующими суффиксами:

-МЫ, -МЕ /-МО, МӨ/; этот суффикс выделяется путём сравнения диалектных названий растений: мар. Г ПЫЗЫЛ-МЫ, мар. шар. СЗ ПИЗЫЛ'-МЫ, ср.: мар. Л ПЫЗЛЕ, мар. яр. СЗ ПИЗЛИ, мар. тонш. СЗ ПЫЗЛИ 'рябина'; мар. Л ПУКШЕР-МЕ, ПЫШКЕР-МЕ, ср.: мар. СЗ ПУКШЕР, мар. Г ПЫРКЕМ 'орешник, лещина'; мар. Л ПУГУЛЬ-МӨ, мар. СЗ ПУГУЛЬ-МӨ, ср.: мар. Г ЭХЕЛЬ 'шишка /у хвойных деревьев/';

-ЧЕ /-ЧО, -ЦӨ/; он встречается в некоторых диалектах; его наличие устанавливается по соотношению других областных слов, которые не содержат рассматриваемого форманта: мар. Л, В ПУН-ЧӨ, мар. СЗ ПУН-ЦӨ, ср.: мар. Г ПЫН 'сосна'; мар. Л, В РЕГЕН-ЧЕ, ср.: мар. Г РЕХЕНЬ, мар. СЗ РЕГЕНЬЫ 'мох';

-ЫЖ; обнаружен в одном-единственном слове: мар. Л ПӨЧ-ЫЖ, мар. тонш. СЗ ПӨЦ-ЫЖ, ср. мар. Г ПӨЧЫ, мар. яр. СЗ ПӨЦӨ 'брусника';

-ЫЛ; этот суффикс встречается в одном слове: мар. Л, В КУШК-ЫЛ 'растительность, растение' от КУШКАШ 'расти, вырастать';

-ЫШ, образующий фитонимы, которые выражают результат действия или само действие; он представлен: мар. Г КУШК-ЫШ 'растительность, растение' < КУШК/АШ/ 'расти'; НЕРЕШТ-ЫШ 'росток' < НЕРЕШТ/АШ/ 'прорасти'; ПЕЛЕД-ЫШ 'цветок' < ПЕЛЕД/АШ/ 'расцвести'.

-ер /-ер/; он образует имена с собирательным значением: вонд-ер 'кустарник' - вондо 'тростинка, стебель', кож-ер 'ельник' - кож 'ель', пист-ер 'липняк' - писте 'липа', тум-ер 'дубняк' - тумо 'дуб', тырк-ер 'молодой сосняк' - тырке 'молодая сосна', шол-ер 'роща вязов' - шоло 'вяз', шопк-ер 'осинник' - шопке 'осина' и др.

1.3. Предварительный анализ показывает, что в группе несоставных фитонимов производные наименования составляют небольшое количество. Это позволяет заключить, что марийская ботаническая номенклатура крайне бедна на словообразовательные суффиксы, суффиксальное словообразование марийских фитонимов непродуктивное.

2.0. Более многочисленны сложные наименования растений, образованные лексико-синтаксическим способом и представленные двухосновными и трёхосновными фитонимами. Компоненты фитонимов-композигов находятся в подчинительной связи. В сложных номинациях выявляются основной и определительный компоненты, причём оба, составляя композит, могут выступать в трёхосновных конструкциях. Как было указано выше (см. 1.3.), марийским фитонимам не характерен суффиксальный способ образования. Беглый просмотр списка ботанической номенклатуры удостоверяет нас в том, что недостаточность в языке словообразовательными средствами /суффиксальными/ наименований, возмещается в какой-то степени употреблением в композигах детерминанта, указывающего на класс реалии или относящийся к анатомии растений. В фитонимах-композигах в качестве детерминанта выступают:

-шудо 'трава': арымшудо 'польнь', йожгашудо 'осока', кояшудо 'алоз, столетник', кукушудо 'ятрышник пятнистый', лопшудо 'лопух', мамыкшудо, шоршудо 'одуванчик', ораддышудо 'дурман', шаргенчышудо 'пастушья сумка', шондашшудо 'плаун-баранец', шукшудо 'сорная трава', шыгылешудо 'чистотел' и многие другие.

-пу 'дерево': олмапу 'яблоня', ошкыпу 'осокорь', чиепу 'вишня';

-ПОНГО 'гриб': ВОЛГЕНЧВОНГО 'шампиньон', КАРТАВОНГО 'сморчок', КОЯВОНГО, УЙВОНГО 'маслёнок', ШОЛЫВОНГО 'вязовик', ШОПКЕВОНГО 'подосиновик' и др.;

-ВОНДО 'стебель, кустарник': мар. СЗ ЛАМ-ПЫВАНТЫ 'черёмуха /дерево/', ИЯВОНДО 'чертополох', ПИРЬВОНДО 'крушина', ПОЛАНВОНДО 'куст калины' и мн. др.;

-ВУЙ 'верхушка, верхняя часть чего-н.', колос'; этот детерминант выступает иногда в значении "цветок"; выявляется в названиях: КАНДЫВУЙ, ТОРГАВУЙ 'василёк', ТЕГЫТВУЙ 'гвоздика луговая', ТЕСТЕВУЙ 'пижма', мар. СЗ ПАТ'АВУЙ 'желтая ромашка' и др.;

-ПЕЛЕДЫШ 'цветок': ИБНГЫЛВЕЛЕДЫШ 'колокольчик', ИБЛГАЛВЕЛЕДЫШ 'подснежник', ТУЛПЕЛЕДЫШ, КУКУВЕЛЕДЫШ 'горичвет', ЦЫГАКПЕЛЕДЫШ 'гвоздика' и др.

-ПУЧ 'стебель': ШЫМАВУЧ 'дягил лекарственный', ИЯВУЧ 'болиголов', КАЗАВУЧ 'название травы', ЧОМАВУЧ 'конский щавель', КУРТНЬВУЧ 'сергибуз' и мн. др.

Названные детерминанты в фитонимах-композиатах иногда опускаются, например: ОШВУЙШУДО - ОШВУЙ 'ромашка', АРЫМШУДО - АРЫМ 'полынь', ОШКЫПУ - ОШКО 'осокорь', ПОЛДЫРАНВУЧ - ПОЛДЫРАН 'борщевик'. По своей семантике эти коррелятивные пары тождественны, их распространённость в разговорной речи и письменности одинакова.

2.1. Марийские фитонимы-композиаты образуются и путём присоединения атрибута к лексеме, которая представляет какое-нибудь растение. В подобной структуре уже известное название выступает в роли определяемого компонента и указывает на род или вид объекта: УРМӨРӨ 'морозка' /МӨР 'ягода'/, ИРПЫЗЛЕ 'акация' /ПЫЗЛЕ 'рябина'/, РОКОЛМА 'картофель' /ОЛМА 'яблоко' /, ШЕМШЫДАН 'гречиха' /ШЫДАН 'пшеница'/, ШЕМЭНЫЖ 'ежевика' /ЭНЫЖ 'малина'/ и мн. др.

2.2. Следующую группу сложных номинаций представляют фитонимы, образованные семантическим способом. Как известно, в окружающей нас действительности много сходных предметов и явлений, чем-то напоминающих друг друга. Фито-

нимы-компози́ты с переносным значением возникают путём переноса значений уже существующих слов на новый для него предмет. Они образованы через метафору, сравнение, сопоставление. В этом случае аппелятивы, став компонентами сложных конструкций, иногда полностью утрачивают свои исконные значения и приобретают новые метафорические или метонимические как результат определённых ассоциаций, например: КОМБЫЙОЛ 'баранец' /букв. гусиные лапки/, КОРАКЙОЛАШ 'колокольчик' /букв. вороньи штаны/, УРВОЧ 'хвощ полевой' /букв. великий хвост/.

С точки зрения осмысливаемости компонентов фитонимов-компози́тов или изменения их семантики марийские названия растений делятся на две группы.

2.2.1. Первую группу представляют сложные слова, в которых один из составных частей не осмысливается с точки зрения современного марийского языка и не функционирует как самостоятельная лексема: андевуч 'володушка золотистая' < анде (?) + пуч 'стебель'; аракапулеж 'кислица' < арака 'вино, водка' + пулеж (?); коншудо 'лебеда' < кон (?) + шудо 'трава'; кырашудо 'дикий лук, черемша' < кыра (?) + шудо 'трава'; лумегож 'можжевельник' < лум/е/ (?) + кож 'ель'; талиполдыран < тали (?) + полдыран 'борщевик' и др.

2.2.2. Вторую группу сложных номинаций составляют конструкции, в которых один или оба компонента употребляются в переносном значении, но они могут функционировать как самостоятельные лексические единицы.

2.2.2.1. В переносном значении - первый компонент композита: куртньшудо 'папоротник' < куртньö 'железо, железный' + шудо 'трава' /букв. железная трава/; музымор 'костяника' < музо 'рябчик' + мör 'ягода' /букв. рябчиковая ягода/; пырышудо 'валериана' < пырыс 'кошка, кошачий' + шудо 'трава' /букв. кошачья трава/; шордыmodo 'голубика, гонобобель' < шордо 'лось' + modo 'черника' /букв. лосиная черника/.

2.2.2.2. Оба компонента - в переносном значении, причём такие конструкции функционируют как сложное слово и как словосочетание: КИШКЫШИНЧА 'фиалка', ср. КИШКЕ ШИНЧА 'змеиный глаз'; ПИЙВЫЛЫШ 'вьюнок полевой', ср.: ПИЙ ПЫЛЫШ 'собачье ухо'; САЛТАКПОЛДЫШ 'короставник', ср.: САЛТАК ПОЛДЫШ 'солдатская пуговица'; УРВОЧ 'хвощ полевой', ср.: УР ПОЧ 'беличий хвост'; ЧЕЗЕКЙОЛ 'гвоздика', ср.: ЧЕЗЕК ЙОЛ 'ласточкина нога'.

2.3. Марийские сложные наименования растений в зависимости от числа компонентов могут быть двухкомпонентными и трёхкомпонентными. Следует отметить, что в качестве определяемого слова в основном выступает имя существительное.

2.3.1. С точки зрения морфологической структуры двухкомпонентные фитонимы могут иметь следующие структурные модели:

2.3.1.1. Существительное + существительное: КЕЧШУДО 'подсолнечник' < КЕЧЕ 'солнце' + ШУДО 'трава'; КОРАКШИНЧА 'василёк' < КОРАК 'ворона' + ШИНЧА 'глаза'; ПОЛАНВОНДО 'куст калины' < ПОЛАН 'калина' + ВОНДО 'куст'; ТУМЫВОНГО 'дубовик, поддубовик' < ТУМО 'дуб' + ПОНГО 'гриб'; ТУРНЯВӨЧЫЖ 'кюк-ва' < ТУРНЯ 'журавль' + ПӨЧЫЖ 'брусника'.

2.3.1.2. Прилагательное + существительное: ИЗИМӨР 'земляника' < ИЗИ 'маленький' + МӨР 'ягода'; КАНДЫВУЙ 'василёк' < КАНДЕ 'синий' + ВУЙ 'верхушка'; ОШПОНГО 'белый гриб' < ОШ/О/ 'белый' + ПОНГО 'гриб'; УЖАРШОПТЫР 'крыжовник' < УЖАР 'зелёный' + ШОПТЫР 'смородина'; ШУАНВОНДО 'шиповник' < ШУАН 'колючий' + ВОНДО 'куст, стебель'.

2.3.1.3. Причастие + существительное: ЛУНГЫШШУДО 'осока' < ЛУНГЫШӨ 'качающийся' + ШУДО 'трава'; САВЫРЫМШУДО, СЫМЫСТАРЫМШУДО 'любка двулистная' < САВЫРЫМЕ, СЫМЫСТАРЫМЕ 'обольстительный' + ШУДО 'трава'.

2.3.1.4. Числительное + существительное: КУМПЫЛЫШ 'вахта' < КУМ 'три' + ПЫЛЫШ- 'ухо'.

2.3.1.5. Категориально-недифференцированное слово + существительное: УМБАЛШУДО

'вид травы' < умбал 'верх, верхний' + шудо 'трава'.

2.3.1.6. Существительное + категориально-недифференцированное слово: куэлувал 'волнушка' < куэ 'берёза' + лувал 'низ, нижний'.

2.3.2. В трёхкомпонентных конструкциях выявляются следующие структурные типы:

2.3.2.1. Существительное + существительное + существительное: кергвуйшудо 'клевер' < керге 'желна' + вуй 'колос' + шудо 'трава'; колянршудо 'череда' < коля 'мышь' + нер 'нос' + шудо 'трава'; пундыштунвонго 'опёнок' < пундыш 'пень' + тун 'комель' + понго 'гриб'; шергашвуйшудо 'ромашка аптечная' < шергаш 'кольцо' + вуй 'верхушка' + шудо 'трава'.

2.3.2.2. Прилагательное + существительное + существительное: кугурудывондо 'бузина' кугу 'большой' + рудё 'сердцевина' + вондо 'стебель'; ошвуйшудо 'ромашка полевая' < ош 'белый' + вуй 'колос' + шудо 'трава'; ош-муйшудо 'белый клевер' < ош 'белый' + муй 'мёд' + шудо 'трава'.

2.3.2.3. В качестве определительного слова выступает сложная номинация: орашынафонго 'мухомор' < орашына 'муха' + понго 'гриб'; изиватешудо 'вторая жена' < изивате 'вторая жена' + шудо 'трава'.

2.3.2.4. Сложное слово - в роли детерминанта: ошшөрвонго 'подгруздь белый' < ош 'белый' + шөрвонго 'подгруздь'; изипиломбо 'крушина слабительная' < изи 'маленький' + пиломбо 'крушина ломкая'; кайыкшемшыдан 'копстоп, топтун-трава' < кайык 'птица' + шемшыдан 'гречиха'; куэкоявонго 'подберёзовик' < куэ 'берёза' + коявонго 'маслёнок'.

3.0. Рассмотрение структурно-словообразовательных особенностей ботанической номенклатуры марийского языка позволяет сделать некоторые выводы:

1. В структурном отношении для марийских названий растений характерны двух- или трёхкомпонентные модели. Простые фитонимы представлены в основном названиями деревьев.

2. Суффиксальный способ словообразования не является продуктивным способом обогащения марийских фитонимов.

3. Незрелость ботанической номенклатуры словообразовательными суффиксами удачно компенсируется функционированием в сложных номинациях в качестве детерминанта таких лексических единиц, как шудо 'трава', -понго 'гриб', -пеледыш 'цветок', -пу 'дерево', указывающих на класс объекта, или же лексем, относящихся к анатомии растений: -вуй 'верхушка, колос', -вондо 'стебель, куст'.

С о к р а щ е н и я

В. = восточное наречие марийского языка, Г. = горное наречие марийского языка, к. = коми язык, Л. = луговое наречие марийского языка, мар. = марийский язык, СЗ. = северо-западное наречие марийского языка, тат. = татарский язык, тонш. = тоншаевский говор марийского языка, удм. = удмуртский язык, чув. = чувашский язык, шар. = шаранский говор марийского языка, яр. = яранский говор марийского языка.

Л и т е р а т у р а и и с т о ч н и к и

Б а л д а е в Х.Ф. 1983, Русско-марийский словарь биологических терминов, Йошкар-Ола; В а с и л ь е в В.М. 1928, Марий мутер, Москва; Г а л к и н И.С. 1966, Историческая грамматика марийского языка. Морфология, ч. II, Йошкар-Ола; Д а н и л о в М.Д. 1956, Растительность Марийской АССР, Йошкар-Ола; И с а н б а е в Н.И. 1978, Лексико-семантическая классификация татарских заимствований в марийском языке. - Вопросы марийского языка, Йошкар-Ола; К и т и к о в А.Е. Марийско-русский, русско-марийский терминологический словарь, РФ МарНИИ, оп. 2, д. 274; Марийско-русский словарь. Москва, 1956; У ч а е в З.В. 1982, Марий йылме, Йошкар-Ола.

A. J e f r e m o v
(Tartu)

DIE STRUKTURELLEN MODELLE DER MARISCHEN PFLANZENNAMEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die botanische Nomenklatur der marischen Sprache ist sehr umfassend. Strukturell besteht sie meistens aus zusammengesetzten Wörtern, in welchen die zwei- und dreiteiligen Modelle dominieren. Die einfachen Benennungen stellen hauptsächlich die Baumnamen finisch-ugrischen Ursprungs dar. Für die marischen Pflanzennamen ist die suffixale Wortbildung nicht charakteristisch. Der produktivste Typus der Bildung von Pflanzennamen ist lexikalisch-syntaktisch. In den zusammengesetzten Pflanzennamen treten als Determinante solche Wörter auf, wie z.B. -шудс 'Gras' -понго 'Pilz', -вондо 'Stengel' u.a. In der Regel bezeichnen sie verschiedene Pflanzenklassen.

Ю.С. Ю ф к и н
(Саранск)

ВАЛЕНТНЫЕ СВОЙСТВА ГЛАГОЛА *каямс*
В МОКШАНСКОМ ЯЗЫКЕ

Сочетательные способности слова с определёнными партнерами не являются случайными и полностью произвольными. Они подчиняются особым закономерностям, объединяемых понятием валентности. Валентность того или иного слова предусматривает необходимое или возможное контекстуальное окружение слова, контекстуальные связи слова, и сочетаемость слов как синтаксических и семантических единиц. Это означает, что определённые синтаксические структуры всегда должны иметь лексическое наполнение и, наоборот, лексическим значениям слова заданы условия для появления в предложении необходимых и возможных партнеров для сочетаемости данного слова с другими словами в предложении. Таким образом, синтаксические и семантические свойства связаны друг с другом и находятся во взаимозависимости. "В точке их пресечения находится валентность, которая предопределяет необходимость или ненужность сочетания с другим словом и регулируется главным образом семантической структурой слова" (Helbig 1971 : 7).

Понятие валентности в финно-угроведении относительно ново, оно получило распространение только в последние 15 лет под влиянием грамматики зависимостей Л. Теньера (Tesnière 1953) и связано с работами Х. Рятсепа (Rätsep 1970, 1971), Р. Кароя (Károly 1963), Шельбах-Копра (Schelbach-Kopra 1975). В мордовском языкознании специальных работ, посвящённых исследованию валентностных связей глагола не имеется. Конечно, сочетательные возможности глагола с другими единицами языка в

мордовских языках затрагивались некоторыми лингвистами, но рассматривались исключительно в традиционном плане, с точки зрения переходности и непереходности мордовского глагола. Понятие переходности и непереходности глагола самым тесным образом связано с понятием валентности, ибо именно классификация на переходные и непереходные значения позволяет выявить самые общие семантические расхождения у глаголов той или иной группы (Апресян 1962 : 52-70). В грамматике мордовских языков все глаголы подразделяются на переходные и непереходные. "Переходным называется глагол, действие которого направлено на какой-либо объект. Переходные глаголы в свою очередь делятся на прямо-переходные и косвенно-переходные". И далее: "Прямо-переходные, или объектные глаголы обозначают конкретное действие, полностью направленное на его объект и производящее в нем какие-либо изменения. Например: эрз., мокш. сёрмадомс сёрма 'писать письмо', кандомс ведь 'принести воды', ... Косвенно-переходные глаголы обозначают действие, частично направленное на какой-либо объект. Например: эрз. Якамс сэредиця мельга 'Ухаживать за больным' (Грамматика 1962 : 249-252). Иначе говоря, деление глаголов в данной грамматике на прямо-переходные и косвенно-переходные производится в зависимости от наличия или отсутствия при глаголе прямого дополнения и, соответственно, косвенного дополнения. При наличии прямого дополнения, то есть дополнения в аккузативе, функции которого в мордовских языках выражаются либо существительным в номинативе, либо послеложной конструкцией в генитиве, глагол является прямо-переходным, при наличии косвенного дополнения глагол относится к косвенно-переходным. При отсутствии дополнений при глаголе он классифицируется как непереходный. Таким образом переходность мошканского глагола тесно связана со способностью глагола управлять существительным в определённом падеже. Связь

между управляющим словом и управляемым словом - существительным может быть тесной или менее тесной, в зависимости от этого различают управление сильное и слабое. Впервые в лингвистику эти понятия были введены А. М. Пешковским (Пешковский 1938 : 269). Идея установления сильного и слабого управления нашла широкую поддержку языковедов (Апресян 1964; 1965, Мучник 1971, Ревзин 1975 и т.д.). В отношении управления финно-угроведы, в частности эстонские языковеды, находятся на единой позиции. Й. Валгма, Н. Реммел определяют управление следующим образом. "Зависимость или управление есть такая связь слов, при которой форма распространителя зависит от значения главного слова. Управляемые глаголом существительные употребляются в определённой форме ... Управление может наблюдаться и у существительных" (Valgma, Remmel 1968 : 144).

Э. Вяари даёт следующее определение управления. "Грамматическая связь бывает двоякой: согласование, т.е. конгруенция и зависимость, т.е. управление ... Зависимость, т.е. управление есть зависимость падежа распространителя от главного слова" (Vääri 1972: 90). Наиболее точное определение предоставляет в своей фундаментальной работе "Eesti keele lihtlausete tüübid" (1978 : 64) известный языковед Х. Рятсеп. "Управление - это такой вид подчинительных отношений, где один член определяет, обуславливает другой, а второй член зависит от первого как в своём наличии, так и в форме, будучи связанным распространителем". В мордовском языкознании управление как вид связи между главным словом и подчинённым ему распространителем рассматривалось М.Н. Коляденковым. М.Н. Коляденков различает в зависимости от формы распространителя главного или основного слова простое и сложное управление. Простым управлением (или беспослеложным) он называет случаи оформления распространителя падежным окончанием без послелога, а если распространитель оформлен послеложной конструкцией, т.е. существительным с послелогом, то такие случаи он относит к сложному управлению (Коляденков 1959 : 127). По

мнению Н.М. Лаврентьевой в мордовских языках, как и в русском, следует на основе падежного и послеложно-падежного способа выделять два типа связи: управление и падежное примыкание (Лаврентьева 1974 : 22). Н.М. Лаврентьева управлением считает, видимо, только сильное управление, а слабое управление относит к падежному примыканию. Нам представляется, что данное подразделение требует дальнейшего уточнения, так как в мокшанском языке наличествуют пространственные падежные формы имени, и послеложные конструкции, которые не примыкают к глаголам, а управляются ими.

При более близком знакомстве с работами по теории валентности можно констатировать, что ни само понятие валентности, ни исходящие из него теоретические концепции отнюдь не одинаковы. Рассмотрим на конкретных примерах как определяют валентность глагола Л. Теньер и Г. Хельбиг, который в 1965 году обосновал свою точку зрения на валентность. В обосновании своей трактовки валентности Г. Хельбиг отводит особую роль трансформации по методу вычёркивания, посредством которой выявляется облигаторность или необлигаторность какого-либо элемента в предложении. Веленеськ ащи ляйт трваса 'Наша деревня расположена на берегу реки'. Глагол ащемс 'быть расположенным' по Теньеру моновалентен, так как здесь только актанта - веленеськ. Ляйт трваса - сирконстант, т.е. обстоятельство места. По Хельбигу глагол ащемс двухвалентный, так как вторым актантом считается структурно-необходимый для данного предложения ляйт трваса. В предложении Арю путозе книгать моркшт лангс 'Арю положила книгу на стол' глагол путомс по Теньеру двухвалентен, а по Хельбигу - трёхвалентный. Третий актанта - структурно-необходимый моркшт лангс. Хельбиг считает партнерами все элементы предложения, наличие которых структурно обусловлено глаголом, и они, по его мнению, являются существенными для определения валентности глагола. Как считает Х. Рятсеп, "недостатками теории валентности Хельбига Г. надо считать дальнейшее расширение понятия актанта и в связи с этим

понятие валентности основывается на иных критериях, чем у Теньера Л." (Rätsep 1978 : 68).

В мокшанском языке при рассмотрении валентностных связей глагола следует различать активную и пассивную валентность, а также носителя валентности и его партнеров. Под активной валентностью понимается способность подчиняющего слова иметь при себе определенные открытые позиции, которые должны или могут заполняться другими зависимыми от него словами. Пассивная валентность представляет собой способность зависимого слова присоединяться к подчиняющему слову, заполнять при нем открытую позицию. Подчиняющие слова, имеющие открытые позиции и обладающие активной валентностью, называются носителями валентности. Зависимые слова, заполняющие открытые позиции, называются валентностными партнерами. Носители валентности имеют открытые позиции, партнеры заполняют эти позиции. При определении партнеров носителя валентности у глагола в мокшанском языке необходимо различать облигаторные актанты, факультативные актанты и свободные распространители. Как облигаторные, так и факультативные актанты связаны с глаголом валентностью, закрепленной в позиционном плане глагола, и поэтому их число и характер можно точно установить. Свободные распространители же с глаголом не связаны, количественно не ограничены и поэтому могут в синтаксической структуре почти каждого предложения свободно опускаться или добавляться. Критерием в этом случае служит грамматичность и неграмматичность предложения. Грамматичность или неграмматичность предложения же определяется "тестом на элиминирование". Опуская тот или иной член предложения, можно определить, является ли остаток предложения грамматически правильным или неправильным. Если остаток предложения грамматичен, то элиминируемый член предложения не является синтаксически облигаторным; если он неграмматичен, то элиминированный член предложения синтаксически необходим для состава предложения.

В примере *МОНЬ АТЯЗЕ КАНДСЬ КЕПТЕРЬ 'мой*

дед принес корзину' существительное кептерь 'корзина' является обязательным актантом, так как предложение без него становится неграмматичным. В другом примере МОН морафтанкнига 'я читаю книгу' номинативом оформлен факкультативный актант 'книга', потому что предложение и без него остается грамматичным. И, наконец, в примерах сон васедсь ялганц мархта колмоце ёткшиста 'он встретился со своим другом в третью субботу' или жувататне ярхцайхть тишеда кудобокса 'скотина ест сено во дворе' свободными распространителями являются сочетания колмоце ёткшиста 'в третью субботу' и кудобокса 'во дворе', так как их связь с глаголом настолько слаба, что они могут свободно вставляться в каждое предложение или могут быть опущены. В последнем случае свободные распространители с глаголом валентностью не связаны, валентно-независимы и не необходимы, как не связаны они и с определенными глаголами.

В мокшанском языке наибольшее число валентностей у глагола - четыре. Причем в квантитативном отношении можно выделить авалентные глаголы: пиземс, шоподемс, варьхмодемс, соответственно, 'идти' (о дожде), 'темнеть', 'рассветать'. Например: Пизи. 'Идет дождь'. Шоподсь. 'Стемнело'. Варьхмодсь. 'Рассвело; моновалентные глаголы: удомс, авардемс, козомс, соответственно 'спать', 'плакать', 'кашлять'. Например: Цёка уды. 'Цёка спит'. Идсь аварди. 'Ребенок плачет'. Пятра козы. 'пятра кашляет'; бивалентные глаголы: морафтомс, кильдемс, кундамс, соответственно 'читать', 'запрягать' /лошадь/, 'ловить, поймать'. Например: Аказе морафты роман. 'Моя старшая сестра читает роман'. Шятязе кильди алаша. 'Мой дед /по матери/ запрягает лошадь'. Тетьмаксь кундась калхт. 'Ребенок наловил рыбы'; тривалентные глаголы: рамамс, максомс, соответственно 'купить', 'дать'. Например: Бабаньсь рамась мишендить кядьста котф. 'Бабушка купила у продавца материю (ткань). Матя максозе панарть диянцты. 'Матя отдала платье своей матери'. Благодаря полнудительной форме глагола мы выделяем четы-

рех-валентные глаголы, например: АЛЯСЬ МАКСИТСЬ ЦЕРАНЦТЫ КНИГА. 'Отец заставил (его, её) дать книгу своему сыну'.

Рассмотрим сочетательные возможности мюкшанского глагола КАЯМС и попытаемся выявить смысловые отношения между компонентами. Проследим, как реализуется валентность глагола и имеется ли прямая связь между ней и значениями словосочетаний, образующихся при сочетании одного и того же глагола с разными существительными. Составим структурные схемы образованных таким образом предложений. Соположение компонентов в структурной схеме предложений можно обозначить буквенными символами. При этом символы для обозначения обязательных участников даются без скобок, для обозначения факультативных участников - в скобках.

N - именованное слово /существительное, прилагательное, числительное, местоимение, причастие/; N_{ном.} - именованное слово в именительном падеже; обозначение падежей: ном. - номинатив, gen. - генитив, dat. - датив, abl. - аблатив, iness. - инессив, el. - элатив, ill. - иллатив, lat. - латив, prol. - пролатив, transl. - транслатив, комп. - компаратив, abess. - абессив, caus. - каузатив; N_{нг} - имя в номинативе или генитиве (в зависимости от типа спряжения-объектного или безобъектного); N_{ген.} + лангс - имя в генитиве с послелогом лангс; V - глагол в изменяемой форме; / - знак указывает, что могут встречаться оба варианта.

КАЯМС I. 'Налить, насыпать'. ТЯДЯСЬ КАЯСЬ ЛЯМ 'Мать налила щей'. В данном предложении глагол имеет обязательную сочетаемость как с грамматическим субъектом, так и с объектом в номинативе, то есть глагол имеет два обязательных распространителя. Структурная схема N_{ном.} - V - N_{ном.} ТЯДЯСЬ КАЯСЬ ЛЯМТИ САЛХТ 'Мать посолила суп' /букв: мать насыпала в суп соли/. В данном примере глагол КАЯМС имеет уже три обязательных распространителя, а именно: два имени существительных в номинативе и существительное в дативе. Структурная схема N_{ном.} - V - N_{дат.} - N_{ном.}

II. 'Снять обувь, одежду'. ЦЕРАСЬ КАЯЗЕ ОРОНЦ 'Парень снял свою шубу'. Структурная мо-

дель $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{gen.}}$. В дальнейшем после каждого предложения будем давать структурную схему его без пояснения.

III. 'Выкинуть /плод/.' Аваць каязе иденц 'у женщины выкидыш'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{gen.}}$.

IV. 'Ударить, побить, дать нагоняй'. Давов мон каян тя уродти 'Вот я дам нагоняй этому уроду'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{dat.}}$.

V. 'Разукрасить самотканное полотно цветами /красными/ нитками'. Кодайсь каязе котфть якстерьса 'Ткач разукрасил полотно красными нитками'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{ng}} - (N_{\text{iness.}})$.

VI. 'Одарить'. Бабась каязе уноконц всякай паршиса 'Бабушка одарила внука разным добром'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{gen.}} - N_{\text{iness.}}$.

VII. 'Подозревать'. Сон каясь шабранц лангс 'Он подозревал соседа'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{gen.}} + \text{лангс}$.

VIII. Каямс пси. 'Раскритиковать кого-либо, расправиться с кем-либо'. Пуромкссь каясь пси нолати 'Собрание раскритиковало ленивца'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{nom.}} - (N_{\text{dat.}})$.

IX. Каямс сельме 'Завидовать кому-либо'. Петянь лангс каясть сельме сембе ялганза 'Петя завидовали все друзья'. $N_{\text{gen.}} + \text{лангс} - V - N_{\text{nom.}} - N_{\text{nom.}} / N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{nom.}} - N_{\text{gen.}} + \text{лангс}$.

X. Каямс ведьс 'Утопить кого-либо'. Аф пар ломатне каясь церанязень ведьс 'Злые /букв: не хорошие/ люди утопили моего сыночка'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{gen.}} - N_{\text{ill}}$.

XI. Каямс картаса 'Раскинуть карты, погадать на картах'. Графу каясь сазоронцты картаса 'Графу погадала своей сестре на картах'. $N_{\text{nom.}} - V - N_{\text{iness.}} - (N_{\text{dat.}})$.

Глагол КАЯМС управляет кроме номинатива, который чаще всего оформляет грамматический субъект генитивом, дативом, инессивом и иллативом, а также генитивом с послелогом. Глагол управляет послеложной конструкцией, если зависимый от него член представляет собой одушевленный предмет. Глагол имеет облигаторный распространитель в дативе, если существительное выражает также одушевленный предмет. Сочетаемость глагола с распространителем в инессиве как облигаторна,

так и факультативна, в большинстве остальных падежей облигаторна. Глагол, управляя пространителем в том или ином падеже, выражает различные синтаксические отношения: КАЯМС ЛЯМ - объектные, КАЯМС ВЕДЪС - объектные и обстоятельственные. Глагол КАЯМС в мокшанском языке может сочетаться с существительными, местоимениями, числительными, послеложными конструкциями. Рассмотрев сочетательные возможности глагола КАЯМС, основываясь как на синтаксической сочетаемости носителя валентности, так и логико-семантической сочетаемости его, т.е. на синтаксическую и логико-семантическую валентность, мы можем констатировать, что данного описания глагола в основном достаточно для образования правильных, грамматически приемлемых предложений. Полисемия и омонимия глагола встречается в большинстве вариантов с различными значениями и различной валентностью. В тех случаях, когда у глагола имеются варианты с одинаковой валентностью и различными значениями, для описания полного объема значения окружения и раскрытия тем самым значения глагола необходимо сочетание синтаксической валентности, логико-семантической валентности и компонентного анализа. Совокупность указанных ступеней анализа даст возможность правильного описания глагола для составления моделей предложения в мокшанском языке.

Л и т е р а т у р а и с о к р а щ е н и я

А п р е с я н Ю.Д. 1962, Дистрибутивный анализ значений и структурные семантические поля. - Лексикографический сборник, вып. 5, АН СССР, 52-70; 1964, О сильном и слабом управлении. (Опыт количественного анализа). - ВЯ, № 3, 32-49; 1965, Опыт описания значений глаголов по их синтаксическим признакам (типам управления). - ВЯ, № 5, 51-66; 1962, Грамматика мордовских языков (фонетика и морфология), Саранск; Коляденков М.Н. 1959, Структура простого

предложения в мордовских языках. Предложение и его главные члены, Саранск; Л а в р е н т ь е в а Н.М. 1974, Словосочетание в русском и мордовских языках. (Учебное пособие), Саранск; М у ч н и к Т.И. 1971, О влиянии синтаксического окружения на лексическое значение слова. (На материале современного немецкого языка) - ФН, № 6, 65-73; П е ш к о в с к и й А. М. 1938, Русский синтаксис в научном освещении, изд. 6, Москва; Р е в з и н И.И. 1975, Типологический смысл понятия "сильного управления" и понятие грамматической правильности. - Изв. АН СССР. Серия лингвистики и языка, т. 34. № 1, 16-26. Schelbach-Kopra, I. 1975, Zur Valenz und Distribution der Verben im Finnischugrischen, 155-159, in CTIFU III, Pars I, Tallinn; H e l b i g, G. 1965, Der Begriff der Valenz als Mittel der strukturellen Sprachbeschreibung und des Fremdsprachenunterrichts. - Deutsch als Fremdsprache, N 1; 1971, Beiträge zur Valenztheorie, Halle (Saale), 7; K á r o l y, S. 1963, Tesnière szintaxia és a szintaxis néhány kérdése. - In: Altalános nyelvészeti tanulmányok I. Budapest, old. 161-186; R ä t s e p H. 1970, Government Structure Types of the Verb and Situation Analysis. - In: Annual Meeting of the Research Group for Generative Grammar, Abstracts. Tartu, 28-34; 1971, Kas kaudne kõneviis on kõneviis? Verbivormide situatsioonianalüüsi. - Rmt.: Keel ja struktuur, 5, Tartu, 43-69; 1978, Eesti keele lihtlausete tüübid, Tallinn; T e s n i è r e, L. 1953, Esquisse d'une syntaxe structurale, Paris, 30; V a l g m a, J., R e m m e l, N. 1968, Eesti keele grammatika, Tallinn; V ä ä r i, E. 1972, Eesti keele õpik keskkoolidele. 4. trükk, Tallinn.

J. S. J u f k i n
(Saransk)

LA VALENCE DU VERBE **КАЯМС**
EN LANGUE MOKCHA

R é s u m é

L'article traite les potentiels combinatoires du verbe **КАЯМС** à la lumière des théories de la valence existentes. En langue mokcha, l'une des deux langues mordoviennes, on peut déterminer les verbes avalents, monovalents, bivalents, trivalents et, enfin, quadrivalents. La notion de la valence est nécessaire pour fixer la rection des verbes; ainsi la rection du verbe **КАЯМС** est envisagée dans l'article bien en détail. L'article présente à la fin les modèles de proportions organisées avec le même verbe au centre.

A. K ü n n a p
(Tartu)

SELKUPI KEELE TAZI MURRAKU KOLLEKTIIVIDE
NOMINATIIVI -l' mj (? ~ -l' met)

J. Balázs on teatavasti püüdnud leida uurali keeltest jälgi oletatavate alguurali päritoluga pronominaalsufiksile liitumisest uurali pronominitüvede külge (Balázs 1973). Oletatava alguurali pronominaalsufiksiga *-t ~ *-tt varustatud pronomeni *mV üheks jäljeks peab ta samojeedi keelte korral järgmist esinemust: "Sam. jur. (CASTRÉN-LEHTISALO, SamSpr. 141-42; 195) T. -met (Pluralsuffix): kñjmet (~ kñjmi) 'die Flüsse' (ki 'Fluß')...: mī- ~ me- (Pronominalstamm) + t (Suffix), HALÁSZ (NyK. XXIV, 447) hat jur. mī, mē, mā 'was' mit twg. mā 'was', jen. mī id., ung. mi id. verbunden. Anders jedoch LEHTISALO (NyK. L, 228-229) und HAJDÚ (NyK. LX, 49-50). Das wort scheint aber letzten Endes pronominalen Ursprungs sein." (Balázs 1973 : 84-85).

Kõigepealt on siin muidugi tegemist eksitusega keele suhtes: see pole mitte "jur." (= jurakisch), s. t. neenet-si keel, vaid hoopis selkupi keel. See eksitus esineb J. Balázi vaadeldavas töös korduvalt sama allika (Castrén-Lehtisalo 1960) selkupi ainestiku korral (vt. näit. ka 134). Edasi on aga põhjust kahelda sufiksiainese -t sellises päritolus J. Balázi poolt esitatud selkupi näidetes.

On hästi teada, et selkupi keele Tazi murrak võib kasutada substantiivide nominatiivis mitmuse väljendamiseks nii sufiksile -t kui ka partiklit mj. Viimase ees seisab substantiiv tavaliselt adjektiivisufiksiga -l' varustatult. Varem oli levinud G. Prokofjevi Tazi murraku grammatika (Прокъфев 1935) mõjul arvamus, et sufiksile -t kasutatakse seejuures ainult elusate objektide ja ühendit -l' mj ainult elutute objektide korral. Samuti oli raske mõista, kuidas võidi hakata partiklit mj kasutama mitmuse väljendamiseks, sest ta on ilmselt identne sõnaga mj 'asi, miski'. Seda oli raske mõista sellest hoolimata, et teati: mj ja mõned tema käändevormid on murrakus kasutusel polüfunktsionaalse partiklina (vt. Castrén-Lehtisalo 1960 : 195; Erdélyi 1970 : 139).

Uues Tazi murraku grammatikas (Кузнецова, Хелимский, Грушкина 1980) osutab E. Helimski, et mõlemat mitmuse moodustamise viisi kasutatakse nii elusate kui ka elutute objektide korral. Uues valguses näeme ka ühendi -l' *mj* kasutamist: "...ЭТИ сочетания имеют собирательное [sic! - А. К.] значение (и иногда могут выражать некоторое пренебрежение): *qumyl'* му "люд, толпа людей", *ijal* му "ребята, детвора", *sūryl'* му "зверье" [...] *rōl'* му "деревья, группа деревьев, лес, дрова, древесина", *mōtyl'* му "чумы, группа чумов, стойбище", *pūl'* му "камни, группа камней, каменистое место" и т. д. Это дает основания для выделения особого категориального значения числа - собирательной формы (collectiva, Coll.) [...] Естественно, что для одушевленных существительных более обычно и доминирует статистически множественное число, а для неодушевленных - собирательная форма, но вызвано это не грамматическими факторами, а скорее особенностями человеческого мышления." (169-170). Tegelikult kirjutas juba M. A. Castrén Tazi murraku kohta: "Sowohl bei Belebten als Leblosen wird ein Kollektivform [sic! - А. К.] auf *ljm^h* (*lm^h*), gebraucht, eigentlich von adj. Endung *l* mit *mi^h* 'etwas': *atāljmi^h* (nicht *aatālm^h*) Renntierhaufen." (Castrén-Lehtisalo 1960 : 243).

Ühendi -l' *mj* abil moodustatud vormide osutumine kollektiivvormideks hõlbustab partikli *mj* kasutamise mõistmist nendes. Nii näiteks seletub *mātil' mj*, mis tähendab sõnasõnalises tõlkes 'kojaline miski', täiesti loogiliselt kojarühmaks, asulaks, mitte lihtsalt kodadeks. G. Prokofjev pakkus siin sõnasõnaliseks tõlkeks kohmakat ja ebatäpset "чумовые штуки" (Прокофьев 1935: 34).

Vormi *kj^hmet* päritolukohaks märgib M. A. Castrén "Tas (linke Seite)" (Castrén-Lehtisalo 1960 : 140-141).. Edasi ta kirjutab: "Nach einer anderen Mundart von Tas (Tumsko-Karakonsk) lauten die Pluralsuffixe: Lebende: N[ominativ] -t ... - Leblose und lebende: N[ominativ] -*ljm^h* od. -*ljmet* ... Z.B. Pl. N[ominativ] *aatāt* die Renntiere (*aatā* Renntier) ... oder ... *aatāljm^h* ... " (142-143); ei selles ega järgnevates näidetes (143-144) esine tal tegelikult mitmuse nominatiivi lõpul -*lmet*. Viimast pole ma leidnud ka teiste uurijate selkupi ainekust. Loomulikult võiks sõnal *mj* 'asi, miski' olla teoreetiliselt ka mitmuse nominatiiv *mjt, kuid selle fikseeringud näivad igatahes puuduvat (topelttunnuseliseks kaksuse nominatiiviks on peetud vormi *mjqāqi*, mida pole

osatud teisiti rahuldavalt seletada, vt. Künnap 1971 : 22-23).

Ühendi *-l' mj* abil moodustatud kollektiivivormide nominatiivi korral pole ootuspärane mitmusetunnuse esinemine partikli *mj* lõpul. Kui M. A. Castréni nom. *-lmet : kij' - met* pole mingi eksitus, siis on kõige ootuspärasem, et ta on saadud lähtekujust *-l' mj* mitmusetunnuse *-t* abil moodustatud nominatiivide eeskujul. (Päris võimatuna ei tundu ka oletus, et tegemist võiks olla vastava kollektiivi, näiteks *kij' mj* "jõeline miski = jõestik" mitmuse nominatiiviga **kij' mit* "jõestikud".)

Et aga M. A. Castrénil esineb vaatlusaluse vormistiku korral nähtavasti vääranalüüsi, osutab tema järgmine mõttekäik: "Hos livlosa declin. *ml'* i sing. num., t. ex. dat. *-lmend*, loc.-abl. *-lmegan (-lmaġan)*, hos livegan-de äter plur.: nom. *-lijmet*, dat. *-tkiin*, ablat. *-lijmennán."* (Castrén-Lehtisalo 1960 : 243). Antud väite teises pooles toodud käändelõpud lat. *-[l'me]tkin* ja ablat. *-l'mennan* on moodustatud sekundaarsete postpositsionaalset algupära sufiksitate *-kin* ja *-nan* abil, mis on liitunud mitte mitmusetunnusele, vaid oma lähtepostpositsioonide kombel loomulikult genitiivilõpule *-t ~ [<] -n*. Väite esimese poole käändelõpud lat. *-lmend* ja lok.-abl. *-lmegan ~ -lmaġan* on moodustatud primaarsete käändelõppude *-nd* (< **-ntV*) ja *-jan* (< **-kVnV*) abil, mis liituvad loomulikult sõnatüvele. (Vt. Прокофьев 1935 : 33-38 Künnap 1971 : 86-99; Кузнецова, Хелимский, Грушкина 1980 : 178-182.)

Kui siis M. A. Castrén mõtles oma väitega tõesti seda, et liitsufiksitate *-l'metkin* ja *-lmennan* koosseisus on ka mitmusetunnus *-t ~ [>] -n*, võib liitsufiksiti nom. *-l'met* pidada koguni M. A. Castréni vääranalüütiliseks rekonstruktsiooniks (pro *-l'mj, -l'mə*): näiteks lat. *kij'metkin* (= = mitm. gen. *kij'met* + postpos. *kin*) → mitm. nom. **kij' - met* + käändelõpp *-kin*. Liiatigi leidub M. A. Castrénil Tazi murraku käändeparadigma vastava latiivilõpu lahkukirjutamise juhte: näiteks "Pl. N *-t, G -den, D -t kiin, (-det kiin)"* (Castrén-Lehtisalo 1960 : 142), mis latiivi *-t kin* korral lausa eksponeerib ainsuse genitiivi sellisel iseseisval kujul, et tarvitseb ta vaid analüüsida vääralt *t*-tunnuseliseks mitmuse nominatiiviks ja selle käändeparadigma tegeliku *t*-tunnuselise mitmuse nominatiiviga identifitseerida, kui ongi valmis mudel eespool toodud vääranalüütiliseks rekonstruktsiooniks ühendi *-l' mj* abil moodustatud kollektiivide jaoks. (Sulgudes olev paralleelvariant *-det kin* on

moodustatud mitmuse genitiivi abil: *-de-* on mitmusetun-
nus, *-t* aga genitiivilõpp.)

Uhtlasi ilmneb ka, et selkupi keele Tazi murrakus pole põhjust oletada ühendi *-l' m_j* abil moodustatud kollektiivide nominatiivi korral mingi alguurali pronoomenituletise **mVtV* jälgi, nagu seda teeb J. Balázs. Hoopis iseasi on see, et J. Janhunen'i usutava rekonstruktsiooni kohaselt on siin küll tegemist alguurali interrogatiivpronoomeniga **mV >* algoome-ugri **mV(-)* ja algsamojeedi **mV(-)* (Janhunen 1977 : 91; Janhunen 1981 : 51).

K i r j a n d u s

B a l á z s , J. 1973, Funktionswerte der Pronominalität, Budapest; C a s t r é n , M. A. - T. Lehtisalo 1960, Samojedische Sprachmaterialien, Helsinki (MSFOu 122); E r d é l y i , I. 1970, Selkupisches Wörterverzeichnis. Tas-Dialekt, Budapest; J a n h u n e n , J. 1977, Samojedischer Wortschatz. Gemeinsamojedische Etymologien. Helsinki (Castrenianumin toimitteita 17); 1981, Uralilaisen kantakielen sanastosta. - JSFOu 77, 219-274; K ü n n a p , A. 1971, System und Ursprung der kamassischen Flexionssuffixe I. Numeruszeichen und Nominalflexion, Helsinki (MSFOu 147); К у з н е ц о в а А. И., Е. А. Х е л и м с к и й , Е. В. Г р у ш к и н а 1980, Очерки по селькупскому языку. Тазовский диалект I [Москва]; П р о к о ф ъ е в Г.Н. 1935, Селькупская грамматика, Ленинград.

А. К ю н н а п
(Тарту)

НОМИНАТИВ НА $-l' m_j$ ($?\sim l'met$) КОЛЛЕКТИВОВ
В ТАЗОВСКОМ ГОВОРЕ СЕЛЬКУПСКОГО ЯЗЫКА

Р е з ю м е

Номинатив тазовских коллективов образуется при помощи суффикса адъективов $-l'$ и последующей за ним частицы m_j , которая идентична слову m_j 'штука, нечто'. М. А. Кастрен приводит ещё и вариант $-l'met$, но этот вариант является, по всей вероятности, ошибочным. Я. Балаж рассматривает $-met$ в $-l'met$ в качестве следа прауральского прономинального деривата $*mVtV$, но при данных обстоятельствах такое предположение недопустимо.

А. Н. Р а к и н
(Сыктывкар)

ОТРАЖЕНИЕ РАЗГОВОРНО-БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ В ТЕКСТАХ КОМИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПРОЗЫ

В последнее время наблюдается повышенный интерес к функциональной природе языка, к закономерностям функционирования языка в различных сферах общения, в результате чего исследования в области стилистики превратились в одно из актуальнейших направлений современного советского языкознания. В коми филологической науке обобщающих теоретико-методологических работ по стилистике пока нет, но небольшие заметки, отдельные наблюдения, пособие по практической стилистике для студентов, разделы в школьных учебниках уже имеются (Бараксанов 1962 : 58-61; Тимушев 1965 : 62-64; Федоров 1977 : 53-57; Гуляев 1973 ; Игүшев 1979; Сахарова, Сельков 1980 : 143-149).

Различные языки, не отличаясь основными показателями межстилевой дифференциации, могут иметь значительные расхождения в составе подстилей, зависящего прежде всего от полноты использования соответствующего языка в той или иной сфере общения. Так, например, публицистический стиль коми языка базируется на собственно-публицистическом и газетном подстилях, в нем полностью отсутствует политико-идеологический подстиль. В деловой речи реальное существование имеет законодательная разновидность. Что касается судебно-юридической практики, то здесь родной язык привлекается лишь эпизодически, в случаях, когда в сфере судебных отношений попадает лицо, совсем не владеющее русским языком, или же при освещении материалов того или иного процесса в национальной периодической печати. В разговорно-бытовой сфере коми язык функционирует без от-

раничений, соответственно здесь все возможные разновидности диалогической и монологической форм устной речи. Полноструктурная представленность характерна также для художественного стиля, где различают, имея в виду прежде всего авторскую, стихотворную, драматургическую и художественно-прозаическую речь.

Относительно отражения живой разговорной речи в художественной литературе ученые пишут, что хотя оно и не может быть зеркальным, так как этот процесс подчинен художественным установкам автора и связан со спецификой художественной речи вообще, все же наиболее характерные особенности лексики разговорно-бытового стиля находят в ней место. Особенно близка разговорно-бытовой речи диалогическая речь персонажей художественной прозы и драматургии. Некоторые лексические особенности последней, как правило не включаемой в понятие художественный стиль, и будут рассмотрены нами в свете поставленной в названии статьи проблемы.

Речь персонажей художественной прозы, так же как и разговорно-бытовой стиль, отличается тематической неограниченностью, т.е. обращением к самым разнообразным темам - бытовой, семейной, производственной, общественно-политической, учебной, научной, культурной, спортивной и т.д. Соответственно, в ней могут быть представлены разряды слов межстилевой, книжной и некнижной лексики.

Межстилевая лексика, как известно, характеризуется полифункциональностью - использованием во всех стилях речи, занимая в каждом из них, однако, различное место. Некоторые исследователи (Барлас 1978 : 167) отмечают высокий удельный вес этого общеупотребительного, в эмоционально-экспрессивном отношении нейтрального фонда лексических единиц в разговорно-бытовом стиле, и более низкий - в научном и официально-деловом.

Состав и объем разряда книжной лексики зависит от степени активности использования в речи персонажей общественно-политических и общенаучных терминов, номенклатурных наименований и т.д.

- Кывбур тайб, Пушкинлбн. Ме кывбурьястб
вель уна тда. Коркб, окота ко лоб, ме тэныд
верма мыйта колб лыддыны. Кывбурьясыд кызкб
зэв обдб кольбны менам юрб (Торопов I : 85).

- СТИХИ. Пушкина. Я много СТИХОВ знаю. Я
... тебе, Шура, как-нибудь, под настроение, по-
читаю, если хочеш. У меня на СТИХИ память осо-
бенная (Торопов III : 79).

Употребление терминологической лексики
тесно связано со специальностью говорящих.

- Мый лои? - дбэмбпырысь нин юалис Сама-
рин.

- Коллектор казялбма. Шламыс скважинасыс
... кутшбкб петб ... кбрт чирьяс сэн югьялб-
ны.

- Кысь кбртыс сэтчб лои?

- Код тбдас. Ме ачым ог гбгббрво.

- Лэптылбй долототб. Колбкб, джынныс нин
абу. Изсис, а энб и тбдлбй (Юшков I : 171).

- Что там у вас? - переспросил Самарин с
раздражением.

- Понимаете, КОЛЛЕКТОРОМ замечено, что ШЛАМ
ИЗ СКВАЖИНЫ идет ... ну ... одним словом, в
нем металлическая стружка поблескивает.

- Откуда там взятъся металлу?

- Кто его знает. Я сам не понимаю.

- Поднимите ДОЛОТО. Может, его и половины
не осталось, смолотило, а вы и не заметили
(Юшков III : 179).

Основными компонентами не книжной лексики
являются собственно-разговорные слова и про-
сторечие. Эти две группы слов обладают ярко вы-
раженной стилиевой окраской разговорности.

Собственно разговорные слова, по сравне-
нию с межстилевыми и книжными, имеют некоторый
оттенок сниженности. Во многих исследованиях
отмечается, что собственно разговорная, или
иначе литературно-разговорная, лексика хотя и
нежелательна, но возможна в сфере письменно-
книжного общения и нарушает лишь стилистичес-
кие нормы, особенно широко употребляются по-
добные слова в различных жанрах газетно-публи-
цистической речи.

- Тайб тэ, Федя, ме вбсна? Ме восна та-
дзисб вийсян? Да? Мед роксб меным вайны? (То-
ропов I : 68). Ср. нейтр. уджалан 'работаешь,
трудишься'.

- Это ты, Федя, из-за меня? Из-за меня так бьешься? Да? Чтобы кашу мне приносить? (Перевод без указания на источник наш - А.Р.).

- Сэссия бд миян коми кывйнд некымын во- жон на паськалма. Пшшти быд ыджыдджык ю ков- тысын аслысногаджык лобма. Ме изъвасаяскбд тбд- са да, унатор налысь он на и пырысьтбм-гыр гб- гбрво. Но адбй небыд да мелі сёрныс (Семен- чин 4). Ср. нейтр. ЗЭВ 'очень'.

- К тому же, наш коми язык состоит из наречий. Каждый из них имеет свои особеннос- ти. Я знаком с ижемскими коми, так в их речи многое сразу и не уразумеешь. Но у них чер- ТОВСКИ мягкий и нежный выговор.

Разновидностью собственно-разговорной лек- сики являются слова разговорно-бытовые. Они, как и слова разговорно-литературные, не нару- шают норм собственно разговорной речи. Но сре- ди них уже подавляющее большинство лексиче- ских единиц обладает не только сниженным зна- чением, но и дополнительной стилистической ок- раской - неодобрительной, фамильярной, шутли- вой и т.д.

- Сбмын на лэптылім. Нинбм абу лобма, - вочавидзис Горынин.

- Сідзкб и кбртыслы некытысь лоны!

- А друг да самородной? И йбзыс шубны.

- Кывзы быд сббмсб! - вомалис Самарин.

- Абу сійб зарни!

- Быдтор жб вермас лоны! Эм жб Индияын статуя сэтшбм кбртсыс. И тани, шуам, веська- ліс миянлы.

- Веськалас, ме видзбда да, йбйлы тэныд! (Юшков I : 171).

- Только что поднимали. Все цело, - от- ветил Горынин.

- Значит и металлу неоткуда быть!

- А вдруг самородный? И люди твердят.

- Ты там больше слушай БОЛТОВНЮ всякую, - рассердился Самарин. - Что, золотую жилу откопал!

- Возможно, что и другой какой металл. Вот, говорят, в Индии есть загадочное железо ... Чем черт не шутит: вдруг и нам что-нибудь такое попало?..

- Ой, смотри, балабон, чтобы тебе самому не попало!.. (Юшков III : 179).

Еще более сниженной экспрессивно-оценочной сущностью отличается просторечная лексика. Просторечие обычно делится на негрубое и грубое (бранно-вульгарное). Как подчеркивает М.И. Фомина (1978 : 204), просторечные слова уже выходят за пределы литературного языка, они относятся к числу таких, которые нарушают нормы и собственно разговорного стиля речи.

- Тэ, Федя, накѳд ёнасѳ эн НЮВСЫ. А мыйкѳ кѳ не сідз лѳб, висьтав меным: ме петкѳдла налы гаж! (Торопов I : 82).

- Ты, Федя, с ними не очень-то цацкайся. А если что не так будет, сразу ко мне: я им покажу кузькину мать! (Торопов III : 76).

- Ставсѳ дзугѳмыд, бѳлбан омѳлик! Быдса квайт кубометр оз скодитчы сводкаас! (Торопов I : 56).

- Все напутал, болван! Шесть кубов не сходится в сводке (Торопов III : 52).

В речи персонажей, аналогично разговорно-бытовому стилю, разряды не книжной лексики обладают высокой степенью эмоционально-экспрессивной окрашенности. Причем, многие слова элемент оценки содержат в самой своей семантике. Как правило, такие лексические единицы однозначны, их устойчивая эмоционально-экспрессивная окраска не позволяет употреблять в других значениях, ср. ШѳЙТНЫ 'шататься, слоняться' (нейтр. ветлѳдлыны 'ходить'), НЯРГЫНЫ 'хныкать, ныть' (нейтр. элясьны 'жаловаться'), ГЕГДЫНЫ 'окоченеть, закоченеть' (нейтр. кынмыны 'мерзнуть, замерзнуть') и т.д.

- Аскисѳ эн али мый вермы виччысьнысѳ, войнас ШѳЙТАН! - и чѳвті ѳдзѳс петляысь крукѳ да тѳрыба бѳр сетчыштї пытшкослань, пызан до рѳ матѳджык (Торопов I : 109).

- Завтра не мог прийти! Шатаешься тут по ночам! - потом снял крючок с петли и быстренько отступил в глубину комнаты, к столу.

- ... Онѳ ко мунѳй, ме ... ме жугла бараксыд став ѳшиньястѳ, мед гегданндыд тѳрѳканьяс моз ... (Торопов I : 138).

- ... Если не пойдете (в лес - А.Р.), я ... я высажу все окна в бараке, чтобы закоченели как тараканы ...

Определенный пласт в речи персонажей сос-

тавляют ситуативно-стилистически окрашенные средства, т.е. слова, у которых разговорное значение развивается в результате семантического переосмысления основного, первичного значения.

- Тэ, Федя, накѡд ёнасѡ эн НЮВСЪЫ. А мыйкѡ кѡ не сідз лѡѡ, висътав меным: ме петкѡдла налы гаж! (Торопов I : 82). Прямое значение слова нювсъыны 'лизаться', ср. канъяс нювсъѡны 'кошки лижутся'.

- Ты, Федя, с ними не очень-то цацкайся. А если что не так будет, сразу ко мне: я им покажу кузькину мать! (Торопов III : 76).

- Кывзы, Федя. А оз-ѡ вывтіджык исасъ Наташа дорад этайѡ кузь кондаыс? Македоныс? (Торопов I : 65). Прямое значение слова исасъны 'нюхать, вынюживать', ср. пон исасъѡ 'собака нюхает'.

- Слушай, Федь. А не слишком ли приноживается к Наташе этот верзила? Македон?

- Ещѡ тай и нявзан сэні!

- Асьныд эн горзѡй дай!..

- Ла-анът! - дзыкѡдз этшсъыс петіс Глотов да муртса эз пѡрд пызансѡ (Торопов I : 57). Прямое значение слова нявзыны 'мяукать'.

- Да ведь еще и мяукает!

- Вам тоже нечего орать ...

- Молчать! - окончательно расสวิрепел Глотов и резким движением едва не опрокинул стол.

В роли эмоционально-экспрессивных средств в речи персонажей художественной прозы выступают также различные суффиксальные образования.

- Татшѡм мичаник да томиниК мастер дыр-иыцд миян оз и кут уджавсъыны. Сѡмын сы йылысь, ас йывсъыс, кутас думайтсъыны, сѡмын и кутам чатрасъны ѡтарѡ-мѡдарѡ: кор нин, мися, сѡлѡмшѡрыд, бара локтас миян дінѡ (Торопов I : 88).

- При таком-то молоденьком красавчике нам теперь не до работы. Только и будем головой крутить да глазами высматривать, не идет ли проведать нас мастер наш драгоценный (Торопов III : 82).

- Лок ме динѸ, йѸюк, лок, - пѸся шѸпкис Марина. - Эн пов ... Некод оз тѸдлы ... (Торопов I:171).

- Иди ко мне, глупенький, иди, - страстно шептала Марина. - Не бойся ... Никто не узнает ...

Эмоционально-экспрессивные средства разговорно-бытовой лексики выполняют в речи персонажей художественной прозы две основные функции - позитивнооценочную и негативнооценочную.

Для выражения положительной оценки служат в основном одобрительные и ласкательные слова.

- Оз лёка уджав ... СидзсѸ шань зонмыс ... (Торопов I:119).

- Веплохо работает ... Так-то парень он подходящий ... (Торопов III:109).

- ЧюккѸс, медичѸтсѸ, детдомѸ сетим, а кык вокыс сиктынѸсь, велѸдчѸны. ТьѸтка ордѸ нубди найѸс (Торопов I:58).

- Сестренку, самую младшую, в детдом отдали. А два брата в селе остались, в школу ходят, у тетки пристроил.

В группу позитивнооценочных слов иногда относят также слова шуточные.

- Ме вот эськѸ ПиконкѸд кургышти ... А, Пикон, кѸсьян он мекѸд? (Торопов I:339).

- Я бы вот с Пиконом поворковала ... А, Пикон, ты как?

- Мы кыськѸ лыддылі: шомкорад по витаминас кукань яй дорысь унджык, - каймѸдла ёртьясѸс. - Вай йирсьыштѸй, и сэки гѸгѸрвоанаджык лѸб, мый водзѸ вѸчны ... (Торопов I : 348).

- Я слышал, в шавеле витаминов больше, чем в телятине, - подзадориваю ребят. - Давайте, попаситесь, а там видно будет, что дальше делать.

Состав группы отрицательнооценочных средств более разнообразен. Она включает в себя иронические, укоризненные, пренебрежительно-фамльярные, презрительные и бранные слова.

1) - Тэ вай, Мелехин, дугды нюнѸбасны-тѸ. Тэд сетѸма план, и мед вѸлі тыртѸма сийѸс! ГѸгѸрвоин? (Торопов I : 120).

- Да перестань ты там, Мелехин, плакаться.

Тебе поручено выполнить план, так и выполняй его! Понятно?

2) - ... Век воюйтѡны йѡзыс ѡта-мѡдныс-кѡд, век пурсыѡны, век мыйкѡ жкѡны, быттьѡ оз позь со тадзи бурасѡ овны (Торопов II : 191).

- ... Все воюют люди, все грызутся, все делят что-то, будто нельзя вот этак в ладу жить.

3) - Кыдз чайтан, лѡсяласны оз? А то ѡд тїян пѡвстын, вѡр пучейяс пѡвстын. эмѡсь сэт-шѡмьяс, кодьяс пыр зїльѡны кѡмѡдны ми вокѡс (Торопов I : 145).

- А как думаешь, сойдутся? А то ведь среди вас, короедов, есть такие, которые вечно стремятся объегорить "нашего брата.

4) Начальник одоба шалсийс-восьлалїс, эз на жѡ вѡв ыркалѡма:

- Паразит чукѡр! Дась нянь сѡйысьяс! - мургис сїѡ. - Бунт кыпѡдѡмаѡсь ... Колѡма лѡ-савны ставнысѡ! (Торопов I : 139).

Начальник размашисто шагал, тоже еще не остывший:

- Вот паразиты! Дармоеды! - ворчал он. - Бунт затеяли ... Отдубасить надо было всех.

5) - Народ! - мый вынсыс горѡдїс Шура веськыда чужѡмас Пробкалы. - Народ, шуан? Народыс, скюрс сѡтана мать, ставсѡ сетѡ! Медбѡрьясѡ сетѡ!.. Народыс, гад тѡ омѡлик, фронт вылын ловсѡ пунктѡ! Олѡмсѡ сетѡ! Вирѡн ойдѡма ... Со кѡнї народыс! Гѡгѡрвоан тайѡс тѡ али он, гад омѡлик? (Торопов I : 138).

- Народ! - заорал Шура, не выпуская Пробку, прямо ему в лицо. - Народ говоришь? Народ, мать твою в душу, последнее кладет! Народ, гад ты последний, на фронте жизнь отдает по капле! Вот где народ! Понял ты, гад последний? (Торопов III : 128).

Большое сходство между речью персонажей художественной прозы и драматургии и разговорно-бытовым стилем обнаруживается в использовании незначительной лексики. Незначительная лексика составляет значительную часть словоупотреблений в каждом разговоре. Однако в речи одного человека, - как пишет О.Б. Сиротинина (1974 : 71), - она довольно однообразна, так как привлекается обычно небольшой - излюбленный круг вводных слов, частиц и т.д.

- Но мый сэсся ставныд няргыны пондінныд! Вайб юштамбй ли мый ли нбшта, екуткойвась! - гадэсб ышбдіс фельдшерица Лиза (Торопов I : 116).

- Ну, что захныкали! Давайте выпьем, что ли, еще по одной, черт побери! - так подбодрила нас фельдшерица Лиза.

- Обновка абу. Дистанционерьяс абубсь ... Став надеяяс - миян вылб. Миян кырымьяс да пельпомьяс вылб. И, ПОНИМАЕТЕ ЛИ, миян героизм вылб!.. - горбдіс Феофан Семенович да весиг кучкис морбсас. - Но ті томбсь, ужжавны верманныд. Ті, ПОНИМАЕТЕ ЛИ, коми вбралысьяс-лбн да пбрбдчысьяс-лбн пьян, а абу куссьбмкб интиклюшкаяс ... (Торопов I : 337).

- Обновки нету, дис-тан-ционеров нету - вся надея на вас, на ваши руки, на ваши плечи и, ПОНИМАЕТЕ ЛИ - на ваш героизм! - поднял голос Феофан Семенович и даже ударил себя в грудь. - Но вы молодые, работать можете, вы, ПОНИМАЕТЕ ЛИ, дети коми охотников и лесорубов, а не какие-то финтифлюшки. (Торопов III : 308-309).

ЯКОВ ЯКОВЛЕВИЧ. Республиканскбй аптекоуправление корб тіянбс, кыдзы лекарственнбй туруньяс чукбртбмын активисткабс, вежонся симпозиум вылб. Но, калябеч! Асланым лекарь вблбма (Леканов 38).

ЯКОВ ЯКОВЛЕВИЧ. Республиканское аптекоуправление приглашает вас, как активистку по сбору лекарственных растений, на недельный симпозиум. Вот, елки-палки! У нас, оказывается, свой лекарь имеется.

Следует отметить, что наряду с выполнением характерологических функций, в условиях спонтанной речи незначительная лексика часто используется для заполнения речевых пауз и для замены слов и выражений, неуместных в данной ситуации.

- ... Мый эськб меным окота вбзйныны тіяны? Мед эськб вербсьясныд бдйбджык ббр локталісны, кодлбн ловьяяс ... Но, а кодлбн, сідзко нин шуны ... Да ... Ме кбсья шуны, мися, мед некодбс олбмыс вывті енасб эз жб дойд ... Вот. юбй баббньяс ... (Торопов I : 114).

- ... Я вам чего пожелать хотел? Я вам пожелать хотел, чтобы мужики ваши возвратились,

у кого не убиты ... А у кого, ЗНАЧИТ ... Да, то, чтоб и их судьба не обидела ... ВОТ. Пейте, бабоньки ... (Торопов III : 105).

- Сідзи тай нѣ эн докажит, Федя! - дінын век на вильшасѣ Зоя.

- Йѣз дырйнд тѣлкыс абу ... - дорйныса ме.

- Сідзи, сідзи, Педѣр! - кыла, бара на гѣрдлыштис Пансопей пѣль. - Йѣз дырйнд толькѣ асѣтѣ мыйкѣкертан (Торопов I : 55).

- А вот и не доказал, Федя! - все еще крутится около меня Зоя.

- При народе-то какой толк, - защищаюсь я.

- Верно, Пѣдор! - опять хихикает дед Фансофий. - При народе-то только себя ... ЭТО САМОЕ.

По своей продуктивности в текстах художественной прозы и разговорно-бытовом стиле не уступает категории незначительных слов междометная лексика, которая служит для обозначения различных чувств и волеизъявлений.

- Хо-хо-хо!.. - гѣрдлѣ гатшѣн куйлысь Пансопей пѣль. - Домнаыс нѣ сѣбла ... Бур сѣбла!.. Сизим пуд вернѣя лоас, кѣть и абу нин важ моз яя. Тѣ, Педѣр, сет сійѣс пилоставыслы, лѣсыйд гозѣя лѣб ... (Торопов I : 54).

- Хо-хо-хо!.. - закатывается дед Фансофий. - Домнушка как рябчик ... В самом деле, рябчик!.. Пудов семь будет, хотя в последнее время, кажется, похудела. Ты, Федя, уступи ее пилоставу, ладная парочка будет ...

- Ой, тайѣ тѣ вѣлѣмыд, Сашка! - нюмдыліс и бѣрддзыштліс Марина (Юшков II : 509).

- Ой, это, оказывается, ты, Сашка! - улыбнулась и чуть не заплакала Марина.

- Ачѣд инды дай, код тѣд кажитѣдѣджык, кутшѣм сѣн бѣрйысѣм! - горѣдіс кодкѣ воча.

- На-на-най! - дженыд голяя юрнас пыркѣдігтыр шуис мастер. - Ме любита демократия ... Тѣданнѣд он кѣть, мый сійѣ сѣтшѣмыс лѣб? (Торопов I : 323).

- Какие там выборы - сам назначай, кто тебе больше нравится - крикнул кто-то в ответ.

- На-на-най! - замотал головой мастер. -

Я люблю, чтоб по демократии ... Знаете хоть, с чем ее едят? (Торопов III : 295).

Как показывают рассмотренные выше лексические особенности речи персонажей художественной прозы и драматургии, на данном уровне общность ее с разговорно-бытовым стилем складывается преимущественно за счет разговорно-бытовой, просторечной, незначительной и междометной лексики. Именно наличие этих разрядов слов и выражений является одной из причин того, что речь персонажей зачастую отрывается от авторской и выносится за пределы функциональных разновидностей литературного языка вообще, или же используется как материал для выявления особенностей разговорно-бытового стиля. Своеобразие разговорно-бытовой лексики в речи персонажей заключается в том, что обозначая разнообразные явления природы и общества, передавая простые и конкретные сведения о жизни и быте людей, их внешности, поведении, о семейных и дружественных взаимоотношениях, выражая мир эмоций и ощущений человека, она, как составная часть лексической системы художественных текстов, способствует наиболее полному воплощению идейно-художественного замысла литературного произведения.

С о к р а щ е н и я

Леканов = В.Д. Леканов, Горш тулыс, Сыктывкар 1982; Семенчин = И. Семенчин, Морӧс кудтӧ по мальштӧ. Югыд туй № 105, Сыктывкар 1982; Торопов I = И.Г. Торопов, Тӱяны водзӧ овны, Сыктывкар 1980; Торопов II = И.Г. Торопов, Тян, Сыктывкар 1982; Торопов III = И.Г. Торопов, Вам жить дальше, Москва 1977; Юшков I = Г.А. Юшков, Чугра, Сыктывкар 1981; Юшков II = Г.А. Юшков, Ловья лов, Сыктывкар 1979; Юшков III = Г.А. Юшков, Чугра, Москва 1981.

Л и т е р а т у р а

Б а р а к с а н о в Г.Г. 1962, Сёрнитны йбэлы гогөр-воана кывйон. - Войвыв кодзув, № 8, Сыктывкар, 58-61; Б а р л а с Л.Г. 1978, Русский язык. Стилистика, Москва; Г у л я е в Е.С. 1973, Очерки истории коми литературного языка. - Архив Коми филиала АН СССР, ф. 5, оп. 2, ед.хр. 101, Сыктывкар; И г у ш е в Е.А. 1979, Практическая стилистика коми языка, Сыктывкар; С а х а р о в а М.А., С е л ь к о в Н.Н. 1980, Стилистика. Учебник по коми языку для 6-8 классов. Синтаксис. Сыктывкар, 143-149; С и р о т и н и н а О.Б. 1974, Современная разговорная речь и ее особенности, Москва; Т и м у ш е в Д.А. 1965, Коми сёрнитны синонимьяс. - Войвыв кодзув, № 4, Сыктывкар, 62-64; Ф е д о р о в Г.А. 1977, Олбны-вылбны чоя-вока. - Войвыв кодзув, № 5, Сыктывкар, 53-57; Ф о м и н а М.И. 1978, Современный русский язык. Лексикология, Москва.

А. N. R a k i n
(Syktyvkar)

DARSTELLUNG DER ALLTAGSLEXIK

IN DEN TEXTEN DER KOMI PROSA

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Beitrag ist der Alltagslexik in der Rede der handelnden Personen in den Werken der führenden komi Schriftsteller gewidmet, die die Hauptrichtungen der komi Prosa von Gegenwart bestimmen. In der Arbeit werden auch nicht autosemantische und Interjektionslexik behandelt, die die charakterbestimmende Funktion erfüllen; sie dienen für die Ausfüllung der Redenspausen, die Wort- und Wendungsersetzungen, die in der betreffenden Verkehrssituation nicht passen und für die Übergabe verschiedener Gefühle und Willensäußerungen der handelnden Personen.

Е. Цыпанов
(Тарту)

НЕНЕЦКАЯ ЛЕКСИКА В ИЖМО-КОЛВИНСКИХ ЭПИЧЕСКИХ ПЕСНЯХ

Ижмо-колвинские песни бытуют на севере Коми АССР, Архангельской области, на севере Тюменской области, в районах проживания колвинцев на Кольском полуострове. Язык эпических песен имеет диалектную природу. Песни исполняются на ижемском диалекте коми языка, на котором и говорят колвинцы.

Лексический состав песен разнороден по составу. "Словарный состав диалекта в своей основе содержит слова, восходящие к финно-угорскому языку-основе (финно-угорский пласт), общепермскую и общекоми лексику, как и в других коми диалектах. В словарном составе описываемого диалекта имеются и специфические для диалекта слова, связанные с межязыковыми контактами (заимствования из других языков)" (Сахарова 1976 : 116). В статье приводится ненецкая по происхождению лексика, встречающаяся в песнях. Материал взят из сборника эпических песен : Микушев А. К. Коми эпические песни и баллады, Ленинград, 1964.

Появление и закрепление ненецких слов в ижемском диалекте объясняется спецификой заселения северными коми бассейна Печоры и её притоков, интенсивными контактами коми с ненцами. "Процесс культурного сближения коми и ненцев особенно усилился с заимствованием ижемцами оленеводства. Считается, что начало этому было положено в середине 17 века" (Жеребцов 1974 : 12).

Результатом интенсивных контактов коми с ненцами стало и появление в этих языках заимствований. В ненецкий язык из коми про- ник ряд слов, обозначающих понятия матери-

альной культуры : нянь 'хлеб' ; ной 'сукно' ; ватлан 'ведро' ; порсь 'свинья' и другие (Игушев 1976 : 116). В общенародном коми языке широко бытует ненецкое заимствование ЛЯМПА 'лыжи (короткие и широкие, не подбитые камысом)' < ненец. (КЭСК 116). Наибольшее количество ненецких заимствований проникло в ижемский диалект коми языка. В абсолютном большинстве эти слова проникли вместе с перенятием ижемцами оленеводства от ненцев и обозначают понятия, связанные с оленеводством и кочевым бытом.

В эпические песни колвинцы широко вводят оленеводческую лексику, показывая очень конкретно жизнь оленеводов, героев песен. Существует ряд слов, связанный с номинацией понятий, обозначающий разные масти и возрасты оленей, их шкуру в зависимости от времени снятия и т.д. К данным ниже ненецким словам-заимствованиям даются ненецкие соответствия и значения слов, взятые из "Ненецко-русского словаря". Н.М.Терещенко, страницы указываются в слобках. В тех случаях, когда этимология слова представлена также и в "Кратком этимологическом словаре коми языка" В.И. Лыткина и Е.С. Гуляева, после значения даётся также ссылка на этот словарь.

МЕНУРЕЙ - менаруй 'крупный, красивый, кастрированный недрессированный олень; в хорошем стаде - несколько менруев разной масти, которые являются жожаками стада' (218).

ПЕЛЕЙ - пелей 'крайний олень в упряжке, справа от передового; любой олень в упряжке, кроме передового' (456); а также (КЭСК 218).

ХАПТОРКА - хабтарка 'бесплодная важенка, которую дрессируют для езды' (709).

НЕБЛЮЙ - няблуж 'неблуж (осенний телёнок); телычя шкура, снятая, примерно, в сентябре, пригодная для малицы' (336); а также (КЭСК 187).

НЯЛЬКО - нялюко 'телёнок оленя, родившийся прошлой весной (с марта месяца) до новой шерсти (до начала июля следующего года)' (344); а также (КЭСК 201).

АМДЕР - амдёр'' 'шкура для сидения на нарте; подстилка, на которой сидят во время выделки меховых изделий' (379).
ХОРА - хора 'олень-самец' (379).

Многие ненецкие заимствования характеризуют упряжь, разные виды нарт, предметы одежды и быта.

ВАНЬДЕЙ - вандако 'нарта, гружёная мягкими вещами, одеждой, продуктами' (40).

УТИЧА - нуто''(д) 'нарта без настила для перевозки шестов чума' (405); а также (КЭСК 298).

СЯБУЧА - сябу 'длинная нарта без настила с тремя копыльями на каждой стороне (употребляется для перевозки досок, служащих в чуме полом, настила под постелью, листа из-под очага и мешков из-под женской обуви - т.н. "поганая" нарта)' (594); а также (КЭСК 275).

ТЕНЬДЕР - теньдер'' 'передок и спинка ездовой нарты' (654); а также (КЭСК 279).

ХАРМУ - харму''(д) 'изгиб полоза нарты' (750).

ПЕЛЕННЯ - пелей''иня 'ремень, при помощи которого соединяются в упряжке все олени' (456).

ЛАТА - лата 'доска; пол в чуме' (178).

СИМА иж. 'отверстие для притока воздуха в чум' (ССКЗД) - си 'отверстие, дыра, брешь, проём' (554); а также (КЭСК 173).

МОКОТА - макода 'верхушка, верхняя часть чума; макода си 'дымовое отверстие в верхней части чума, отверстие дымовой трубы' (219); а также (КЭСК 173).

ПАРКА - парка 'верхняя меховая одежда мужчины' (448).

ЯТАМА - ята''ма 'головня; уголь' (854).

ЯМДЗУУ - ямдэ 'украшение на оленьей упряжи (из кожи или крашеной замши)' (840).

ХАРЕЙ 'палка для управления оленями в упряжке' (КРСл. 730). По-видимому, слово ХАРЕЙ в коми языке возникло от основы ненецкого глагола харейсте(сь) или харе(сь) 'испугать, напугать, вспугнуть; погнать (напр. упряжных оленей, собачью упряжку)' (НРСл. 749).

Предметом искусной изобразительности в песнях являются предметы одежды и обуви МАЛИЧА и ПИМ. Оба слова по происхождению являются ненецкими.

МАЛИЧА - мальца 'малица (верхняя мужская меховая одежда, шьётся мехом внутрь)' (225); а также (КЭСК 169).

ПИМ - пива'' 'пимы (обувь из оленьего меха, шьётся мехом наружу)' (461); а также (КЭСК 221).

Очень часто встречается в текстах песен и слово МАДА - ласковое обращение 'милый, дорогой' (КРСл. 407). Слово тоже восходит к ненецкому МАД 'частица, употребляющаяся при ссылке на слова другого человека, а также при обращении к другому лицу, чтобы тот обратил внимание на слова говорящего' (213); а также (КЭСК 167).

Характерными в лексике песен являются слова МАНДО и САЮ.

МАНДО - мандо'' 'энцы (народность)' (227).

САЮ - саю 'войско противника, противник в военных столкновениях' (539).

Ненецкий лексический компонент выступает в качестве составляющих основ в сложных словах САЛЯМКА и ХАРЕЙ-ВОЖЖИ. В ижемском диалекте коми языка эти слова образовались на базе заимствованных основ путём словосложения. В слове САЛЯМКА 'оленья упряжь' (КРСл. 612) соединились два компонента с синонимическими значениями: ненец. са 'ремень, постромка' и рус. лямка 'тж' (КЭСК 248). Таким же путём возникло слово ХАРЕЙ-ВОЖЖИ. Слово, удерживая семантику обеих составляющих основ, приобретает собирательное значение - средства для управления оленями.

Один из наиболее часто встречающихся глаголов ПУЙНЯВНЫ образован на ненецкой языковой основе, от пуйня при помощи суффикса-ав(-ал-). В основе глагола лежит ненецкий корень пуй 'тяж, при помощи которого олень, ве-

зущий грузовую нарту, присоединяется к задку идущей впереди нарты' (НРСл. 486). Отсюда значение глагола ПУИИЯВНЫ - 'соединить тяжем, ремнём оленя к впереди идущей нарте'.

Среди многих собственных имён, встречающихся в текстах песен, можно несколько имён определённо отнести к ненецким. Имя главного героя песни Важён вёлі өти Сюдбей 'Прежде жил один Сюдбей' восходит к ненецкому СЮДБЯ 'фольк. великан' (НРСл. 588).

В различных песнях встречается кличка собаки оленеводов Яндо или Яндо-пон. Это слово соотносится с ненецким Яндо 'собака с короткой шерстью и стоячими ушами (северная овчарка)' (НРСл. 842).

В эпической песне Керча-ю кёзьяин 'Хозяин Керча-ю' слово сядей, сядей имеет два значения: название идолов и название группы людей, племени. Слово восходит к ненецкому СЯДЭЙ 'деревянный идол'; Сядей 'название одной из родовых групп тундровых ненцев, живущих западнее Уральского хребта - нынешние Сядейские' (НРСл. 597).

В песне Куим Вай-вок 'Три Вай-брата' антропоним Вай имеет ненецкое соответствие Вай 'название одной из родовых групп тундровых ненцев и энцев - енисейских самоедов' (НРСл. 37). Встречающееся в этой же песне имя старика Ламдо можно связать с ненецким антропонимом Ламдо 'название одной из родовых групп тундровых ненцев на полуострове Ямал' (НРСл. 174).

Среди встречающихся в песнях географических наименований одно можно с уверенностью отнести к ненецким: Халимер или Халимер-мьльк. В песнях этим словом обычно обозначают места жертвоприношений, захоронений. Слово имеет ненецкое соответствие хальмер 'покойник, мертвец' (НРСл. 728). Существуют реальные топонимы с этим корнем. Один из них Халимер'' седа 'населённый пункт в Ямало-Ненецком национальном округе' (НРСл. 729). Происхождение другого топонима, названия посёлка городского типа Хальмер-ю близ г. Воркуты в Коми АССР, А.И. Туркин объясняет от ненецкого хальмер (Туркин 1981 : 93).

Ненецкая лексика в словарном составе эпических песен и в целом в ижемском диалекте занимает значительное место. Ненецкие заимствования охватывают в основном сферу оленеводства и обозначают многие понятия, связанные с оленями, упряжью и кочевым бытом. Эта лексика претерпела фонетические, морфологические, семантические изменения в соответствии с законами коми языка, прочно вошла в активный словарный состав ижемцев. Поэтому исполнители песен широко вводят в сферу фольклора эту лексику, которая придаёт песням особую специфику и содействует выражению идейных задач песен.

С о к р а щ е н и я

КРСл. = Д.А. Тимушев, Н.А. Колегова, Коми-русский словарь, Москва 1961; КЭСК = В.И. Лыткин, Е.С. Гуляев, Краткий этимологический словарь коми языка, Москва 1970, НРСл. = Н.М. Терещенко, Ненецко-русский словарь, Москва 1965; ССКЗД = Т.И. Жилина, В.А. Сорвачева, М.А. Сахарова, Сравнительный словарь коми-зырянских диалектов, Сыктывкар 1961.

Л и т е р а т у р а

Ж е р е б ц о в Л.Н. 1974, Этнические и культурно-исторические связи коми с финно-уграми и самодийцами, Сыктывкар; И г у ш е в Е.А. 1976, К вопросу о культурных связях коми и ненцев. — Этнография и фольклор коми, Сыктывкар; М и к у ш е в А.К. 1969, Коми эпические песни и баллады, Ленинград; С а х а р о в а М.А., С е л ь к о в Н.Н. 1976, Ижемский диалект коми языка, Сыктывкар; Т у р к и н А.И. 1981, Краткий коми топонимический словарь, Сыктывкар.

J. A. C y p a n o v
(Tartu)

THE NENETS VOCABULARY IN IŽMA-KOLVA^v
EPIC SONGS

S u m m a r y

In the article thirty-five Nenets words are described: various names of reindeer and their different skins, and objects of nomad's life. Moreover, there are several onomastical terms of Nenets origin. These specific words appeared in the Ižma dialect of Komi language after the borrowing of deer-breeding from the Nenets.

This lexis has great informative and aesthetic function in epic songs.

Л. П. В а с и к о в а
(Йошкар-Ола)

ПАРАТАКСИС И ГИПОТАКСИС В СЛОЖНОМ ПРЕДЛОЖЕНИИ

(на материале марийского языка)

Финно-угорской грамматической традиции характерно различие и противопоставление паратаксиса и гипотаксиса. При этом под паратаксисом (сочинением) и гипотаксисом (подчинением) понимаются синтаксические и смысловые отношения между частями сложного предложения независимо от формальных средств их выражения: тип бессоюзных сложных предложений не выделяется, все сложные предложения делятся на сложносочиненные и сложноподчиненные. В последние десятилетия в финно-угроведении появились работы, в которых среди сложных предложений выделяются бессоюзные как один из типов сложных предложений.

Сложные предложения могут классифицироваться на основе семантики или структуры (формы). Типы сложных предложений выделяются как высшее подразделение в систематике сложных предложений, связанное с собственно структурными признаками - характером и свойствами связующих средств (наличие/отсутствие союзов, союзных и соотносительных слов, конструктивные свойства соединяющих элементов). На основе такого понимания типов сложных предложений в финно-угорских языках выделяются четыре основных типа сложных предложений: сложносочиненные, сложноподчиненные, бессоюзные сложные предложения и сложные предложения смешанного типа.

Семантические и структурные признаки сложноподчиненных предложений могут перекрещиваться: сочинительные союзы могут выполнять функции, аналогичные с подчинительными союза-

ми. Как и подчинительные, сочинительные союзы в сложном предложении способны выражать отношения синтаксической зависимости.

В характеристике по признаку сочиненности/подчиненности различно положение структурно-семантических разрядов сложносочиненных предложений в системе сложного предложения, в частности, их соотношение со сложноподчиненными предложениями.

В марийском языке специфическим соединительным средством является союзная частица -ат. В плане семантическом, как и подчинительные союзы, она объединяет разнофункциональные части: одна из частей сложного предложения выполняет функцию главной (подчиняющей), другая (в многочленном сложносочиненном предложении: несколько) - зависимой (подчиненной). В структурном плане, как подчинительные союзы и союзные слова в сложноподчиненном предложении, союзная частица -ат помещается в зависимой (подчиненной) части, например: Вуйшыкыжо шовычым кылдыде сакенат, кок пылыш мучаштыже ший алга коеш (Шкетан 1951 : 106). - На голову набросила незавязанный платок, и на ее (Олю) ушах видны серебряные серьги.

Семантика и структура многочленного сложносочиненного предложения с союзной частицей -ат синонимична с многочленными сложноподчиненными предложениями с последовательным или параллельным подчинением придаточных.

Особое место среди противительных союзов занимает сложный союз туге гынат 'но, несмотря на'. Туге гынат может быть конструкцией, заменяющей уступительное придаточное предложение. Это семантическое свойство отчасти сохраняется и в случае, когда туге гынат выступает противительным союзом. В отличие от подчинительных союзов и союзной частицы -ат, противительный союз туге гынат всегда занимает место во второй части сложного предложения, например Мераҥ пий дец виянрак кудалеш, туге гынат эн лудшо ялык манаш ок лий (Ялкайн 1958 : 45). - Заяц бежит быстрее собаки, несмотря на это нельзя назвать его самым трусливым животным.

Для многих сочинительных союзов, за исключением разделительных и противительных а ТО, ИТО; характерна многозначность, в том числе выражение смысловых отношений, аналогичных со значениями подчинительных союзов (соединительная частица -аТ: причинно-следственное, условно-следственное, результативное; соединительный союз да: причинно-следственное, результативное (следствия), условное; сопоставительный союз а: результативное (следствия), условное, изъяснительное, причины; противительный союз но: результата, причины).

Таким образом, сочинительные союзы, за исключением разделительных, не дифференцируют отношения синтаксической независимости (паратаксиста) и зависимости (гипотаксиста) в сложном предложении.

Противопоставление паратаксист/гипотаксист связано с понятием другой оппозиции, по признаку открытости/закрытости структуры. Исследователи финно-угорских языков не различают среди сложносочиненных предложений открытых и закрытых структур, хотя это противопоставление обладает большей различительной силой, чем оппозиция по признаку сочинение/подчинение, так как охватывает и бессоюзные сложные предложения.

Нейтрализация оппозиции сочинение/подчинение ослабляет различительную силу противопоставления по признаку открытости/закрытости, что наиболее ярко проявляется в структурных и семантических особенностях сложносочиненных предложений с союзной частицей -аТ, в которых возможно увеличение числа компонентов (что свойственно открытой структуре), но это увеличение создает в структуре сложносочиненного предложения отношения подчинения.

Некоторые структурно-семантические ряды сложносочиненных предложений (с соединительным союзом да, сопоставительным союзом а) могут быть открытой или закрытой структуры в зависимости от смысловых отношений, определяемых соотношением модально-временных планов частей, лексическим наполнением компонентов.

Все противительные союзы формируют сложносочиненные предложения закрытой структуры

(сочетание двух предикативных частей, недопустимость третьей).

Все разделительные союзы и соединительный союз НИ ... НИ образуют сложносочиненные предложения открытой структуры (допустимость сочетания компонентов более двух).

Итак, синтаксическая однородность частей сложного предложения не является обязательным признаком сложносочиненных предложений.

В плане противопоставления по признаку паратаксис/гипотаксис отличие сложносочиненных предложений от сложноподчиненных состоит в том, что между частями сложносочиненного предложения могут быть отношения синтаксической независимости, т.е. в отличие от подчинительных, сочинительные союзы могут выражать отношения паратаксиса. В структурно-формальном аспекте различие между этими двумя типами в том, что в сложносочиненном предложении части соединяются сочинительными союзами и союзными частицами, в сложноподчиненном — подчинительными союзами и союзными словами. Кроме того, следует учесть, что смысловые и синтаксические отношения между компонентами сложного предложения определяются не только союзами, союзными словами, но и другими средствами связи (соотношением модально-временных планов частей, наличием слов определенных лексико-грамматических разрядов, лексическим наполнением частей сложного предложения).

Вывод: сложносочиненные и сложноподчиненные предложения марийского языка не являются противоположными полюсами ни в структурном, ни в семантическом аспектах, сочинительные союзы, за исключением разделительных, не противопоставлены подчинительным союзам в дихотомии паратаксис/гипотаксис.

Л и т е р а т у р а

В а с и к о в а Л.П. 1982, Сложные предложения в современном марийском литературном языке. Ч. II. Структурные схемы предложений. Сложносочиненные предложения, Йошкар-Ола; В а с и л ь е в В.М. 1951, Марий-

ский язык (Основы научной грамматики марийского языка). Рукопись. Научный фонд МарНИИ, Оп. 2, Д. 87; Кармазин Г.Г. 1935, Марий граматик. Морфологий. Эрвэл марий дэн олык марий кутырымаш: Марий йылмэ туныктышо-влаклан польш кнага, Моско; Шкетан М. 1951, Ойлымаш-шамыч, Йошкар-Ола; Яныш Ялкайн 1958, Онго, Йошкар-Ола.

L. P. V a s s i k o v a
(Joškar-Ola)

PARATAKS JA HOPOTAKS LIITLAUSES

(mari keele ainestiku põhjal)

R e s ü m e e

Liitlauseid võib klassifitseerida lähtudes vormist (struktuurist) või tähendusest. Struktuursete tunnuste põhjal (sidesõnade konstruktiivsed võimalused) jagunevad liitlauseid soome-ugri keeltes neljaks põhitüübiks: rindlauseid, põimlauseid, sidesõnata liitlauseid ja segatüüpi liitlauseid.

Rind- ja põimlauseite semantilised ja struktuuritunnused võivad seguneda: rinnastavad sidesõnad võivad esineda alistavate sidesõnade funktsioonis ning väljendada süntaktilise sõltuvuse suhteid. Parataksi ja hüpotaksi segunemise seisukohalt omab erilist tähtsust siduv partikkel *-at* ja liitsidesõna *tuge gõnat*. Mari keele rind- ja põimlauseid ei ole vastandatavad parataksi/hüpotaksi positsioonis.

E. V ä ä r i
(Tartu)

LIIVI VERBISUFIKS *-s (-š) + t-*

Liivi keeles on 7 algupärast verbisufiksit, mille produktiivsus on erinev. Kuut neist on põhjalikumalt käsitletud seni ilmunud kirjutistes.¹ Suhteliselt keerulisema esinemusega on sufiks *-tt ~ -t-*, mis vokaalile liitudes moodustab geminaadilise sufiksi, konsonandile liitub aga tavaliselt poolpika *t*-hääliku kujul. Seni on käsitletud sufiksi *-tt ~ -t-* liitumist vokaalile, *n-*, *r-* ja *m-*konsonandile.² Järgnevas analüüsitakse sufiksi liitumist *s*-konsonandile (foneetilistel põhjustel võib *s* olla muutunud *s-ks*).

¹ E. V ä ä r i , Frekventatiivse ning retsiprookse *l*-liitega verbid ja algupäraste liidetega adverbid liivi keeles. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 323. Tõid eesti filoloogia alalt, IV, Tartu 1974, lk. 35-105; Liivi verbisufiks *-b-* ja *-g-*. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 344, Fenno-ugristica, Труды по финно-угроведению, I 1975, lk. 371-378; Liivi verbisufiks *-iks*. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 382, Fenno-ugristica, Труды по финно-угроведению, 2, Tartu 1976, lk. 67-89; Liivi verbisufiks *-nd-* ja *-t-*, Fenno-ugristica, Труды по финно-угроведению, 6, Tartu 1980, lk. 146-161.

² E. V ä ä r i , Liivi verbisufiks *-n + t-*. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 550. Fenno-ugristica, Труды по финно-угроведению, 7, Tartu 1980, lk. 97-110; Liivi verbisufiks (vokaal) + *tt-*. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 566. Fenno-ugristica. Труды по финно-угроведению, 8, Tartu 1981, lk. 119-141; Liivi verbisufiks *-r + t-*. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 611, Fenno-ugristica, Труды по финно-угроведению, 9, Tartu 1982, lk. 99-115; Liivi verbisufiks *-m + t-*. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 643. Fenno-ugristica, Труды по финно-угроведению, 10, Tartu 1983, lk. 72-78.

Alast, allast pr. alastõb, allastõb sich erbarmen (LDW, 3); *Te, Jēzus, mād jūr alastõs* (LVL, 41) 'Jää, Jeesus, meie juurde halastades'; *Vol tēriptõt, sa alastõt, Izand um sinkõks* (UT, 109) 'Ole tervitatud, sa halastatud, Issand on sinuga'.

Verb *alastõ* on tuletatud eesti *halastada* eeskujul ning tarvitusel olnud kirikukirjanduses. Keeletarvitusse pole tulnud.

ālastā vt. ōlastō.

āmbastō 'hammustada'.

āmbastō, lāb ambad viedab (KA) 'Hammustada, läbi hammaste tõmbab'.

Verb *āmbastō* leidub E. N. Setälä kirjapanekuis. Tuletamisel on aluseks balti laensõna *āmbaz* 'hammas'; soome verb *hammastaa* 'hammastega varustada' ei sobi tähenduselt kokku liivi tegusõnaga.

ārgastō 'hirmutada, araks teha'.

Kure āb sō kārgastō, āb ka roustō ārgastō (F 175, M 6 : 8) 'Kurat ei saa hirmutada ega rahvast araks teha; *tāmā um ārga un sis ta ārgastōB* (K1) 'Ta on arg ja siis ta hirmutab'; *ma ārgastōb lādō* 'Ma kardan minna'.

Verb *ārgastō* (vrd. e. *arastada*, sm *arastaa*, krj *aristuo*) on tuletatud germaani laensõnast *ārga* 'arg'. Verb on tuletatud kirjakeele taaselustamise päevil ning levinud ka kõnekeelde, kuigi hoopis tähenduses 'karta'.

ārmakstō 'armastada, hoida, hoolitseda'.

Ārmakst (*armakst*, auch *ārmast*) pr. *ārmakstõb* lieben, verzärteln, yerschonen, sparen (LDW, 6); *Ma enšta*

ab *ārmakst* (LG, 326) 'Ma ei hoolitse enda eest!'; *mā ārmakstub* *ūqmdāks* (LW, 19, 'Ma hoolitsen homse pärast!'; *Ārmakstāb* (KA) 'Armastab!'; *aš sa mīnda ārmakstād, siz sin' lāb juvīst* (NLK, 355) 'Kui sa mind armastad, siis sul läheb hästi!'; *sieda ta um armakstōn min matamiz pāvaks* (UT, 208) 'Seda on ta muretsenud minu matmispäevaks!.

Verb *ārmakstā* on tekkinud konditsionaalitunnuse -ks- ja kausatiivliite -t- segunemisest. Seostub verbiga *ārmastā*, mille tüvi pärineb germaani keeltest. Verb *ārmakstā* on kirjanduslik, tavalisse keeletarvitusse pole kuulunud.

ārmastē 'armastada'.

Armist pr. armistōb gefallen, lieb sein (LDW, 6); *nei īš armistōb se izānd neidi* (LG, 405) 'Niisama armastab isand neid!'; *ta um ārmastān t^uoiz nāista* (LW, 19) 'Ta on armastanud teise naist!'; *ārmastāb* (KA) 'Armastab!'; *Až tēg ārmastōt nēdi, kis tēdi ārmastōbōd, mis pālka tuleb tādōn* (UT, 10) 'Kui te armastate neid, kes armastavad teid, mis palk tuleb teile!'; *ārmastābēd ikš t^uoistā* (K1) 'Armastavad üksteist!'; *ārmastāb ehš p^uoigā /nāistal ehš jēmmē* (Va) 'Armastab oma poega, naist, oma ema!'; *ārmastāb nei* (Pz) 'Armastab nii!.

Verb *ārmastā* (vrd. e *armastada*, sm *armastaa*, krj *armastoa*, vps *armastada*) on tuletatud germaani laensõnast *ārmaz*. Sünonüümina on levimas hiline läti laensõna *miliñtā* (< lt *milināt*).

dañstā 'tantsitada'.

Dañst pr. dañstōb tanzen lassen (LDW, 3); *ku se okš un okš dāñstaji üks-ūggiñ* (NLK, 241) 'Et see karu

ja karutantsitaja üksinda!; *p^uojz dañtštāb nejtšā* (LW, 36) 'Poiss tantsitab tüdrukut!'; *sis ta dāñtštab mīnda* (Kl) 'Siis ta tantsitab mind!'; *piññā ka dāñtštāB* (Va) 'Koera ka tantsitatakse!.

Verb *dañtštā* (vrd. e *tantsitada*, sm *tansittaa*) on tuletatud alamsaksa laensõnast *dañtš* 'tants'. Verbi häälikulisele koostisele on mõju avaldanud ka läti *dancuōt* 'tantsida'.

deřštā 'raputada, kolistada'.

Dorst pl. *dorštōb* (*duršt* pr. *durštōb*) erschüttern, rütteln, schütteln; schütten (LDW, 14); *tōvaz_udeřštāb_u lāb_ulōdidi* (LW, 37) 'Torm kolistab aknaruute!'; *deřštāb* (KA) 'Kolistab!'; *dōrstōñ sjeda pūdō, bet āb uo sōnd pūstō vāldin* (LF IV) 'Raputunud puud, kuid pole saanud puu küljest lahti!'; *deřštāB/ku vēřžāB* (Kl) 'Raputab, kui väriseb!'; *umār_spūs um miņgi umār/ deřštāb umār mōžā* (Va) 'Õunapuu otsas on mõni õun, raputatakse õun maha!.

Verb *deřštā* (läänemurrakus *dirštā*) on edasituletis onomatopoeetilisest *deřžā* 'rappuda, väriseda'.

dītštā piuksuda!.

dīd_udītštāb nāđima pāl (LW, 38) 'Tihane piuksub õnnetust!'; *dītštāB/ rāuk_kāB/ sie nutāb dītštāmi* (Va) 'Piuksub, karjub, seda kutsutakse piuksumine!.

Verb *dītštā* lähtub onomatopoeetilise päritoluga substantiivist *dīd* 'tihane'. Verbi täpne tähendus pole kõigile teada, mistõttu *dītštā* märgib linnu häälitsemist üldse.

dopāstā 'kannustada'.

dopāstā (LW, 39) 'Kannustada!'; *dopāstābād rōž/ vētābāD pūola pāl* (Kl) 'Kannustavad natuke, võtavad põl-

vele'; *dopàstâB/ nei ku rafstâB* (Va) 'Kannustab, nii kui ratsutatakse'.

Verb *dopàstâ* on tuletatud läti sõnast *dopinât* auf den Knieen schaukeln; trippeln, scharf traben (VLL, I, 1488). Läti sufiks *-nât* on asendatud algupärase liitega *-st-*.

enimstâ 'paljuneda, paljundada'.

Enimst pr. *enimstob* mehr werden, sich mehren (LDW, 15); *neidi enimstob* (LG, 401) 'Neid paljundatakse'.

Verb *enimstâ* leidub Sjögreni-Wiedemanni teoseis. Varasem tüvi **enâ-* on soome-ugriline. Tuletamisel on aluseks olnud superlatiivivorm *enim ~ enim* (LDW, 15).

eristâ 'rõõmustada'.

Erîst pr. *eristob* sich freuen; trösten (LDW, 16); *Ykš ajm, kis eriztobod amad kubs* (RA, II, 57) 'Nagu üks perekond, kes rõõmustab koos'.

Verb *eristâ* pole kuulunud keeletarvitusse. Sõna on püüdnud etümologiseerida J. Mägiste: "Kui see pole läti laen (välimus on sel küll läänemeresoomeline), siis võiks teda vahest ühendada sõnaperega *äre, ärev* jne. ja oletada, et algtäendus on olnud 'rõõmust ärevil, elevil olla', 'ärevalt, elevalt lohutada' vms. Tüvest *era-* (sm *erä-, eri-*) oleks siin veel kahtlasem rääkida ja **herädâ-* (sm *herätä, e ärkama* jne.) tunnukse samuti olevat kaugel liivi verbist.³ Niisiis võiks lähtuda läänemeresoomelisest tüvest.

---

³ J. M ä g i s t e kiri E. Väärile 20. 11. 1972.

etšt 'trotsida'.

Etšt pr. etštob trotzen (LDW, 16).

Verb *etšt* leidub Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatus. Tüve on küsimärgilisena taastanud kujul **ütšit-* ja kõr-
vutanud seda eesti verbiga *ässitada* L. Kettunen.⁴

õigist 'õigustada, õigust anda'.

Õigist pr. õigistob Recht verschaffen, rechtfertigen (LDW, 139); *Jo sin sunād perr sa sad õigistob* (LG, 389) 'Ja sinu sõnade järgi antakse sulle õigust'; *nei ku fe tükkiſch jāb neiſ chti kādſtō aga kuolmſtō tapahrnikist õigistōd* (ME, 44) 'Nii et see kõik saab kahe või kolme tunnistaja varal õigeaks tehtud'.

Verb *õigist* leidub varasemais allikais. Tuletamisel on lähtunud algupärase tüvega adjektiivist *õigi* 'õige'.

erštā ~ irštā 'õrritada, ässitada'.

Oršt pr. orštob (uršt) hetzen (LDW, 139); *ma panūb sīnda pinīdoſks ulz urštōm* (LG, 426) 'Ma ässitan sind koer-
tega välja'; *veip ka rouſti kubbā erštā* (LW, 51) 'Võib ka
rahvast kokku ässitada'; *ürštob* hetzen; *irštob* hetzen (KA)
un li. se (< sie) sigā e: rštā m. ſ. d. zā (LT, 52) 'Ja mine si-
ga välja ässitama'; *ku ni-um/ piñ vajāG/ laz erštāg ljarā*
(ULS, 149) 'Et on nüüd koera vaja, et ta ässitaks ära';
piñidi erštāB/ riſtiſktā erštāb iks t^uoiz vaſtā (K1) 'Koe-
ri õrritatakse, inimest ässitavad üksteise vastu'; *siz*
erštāp piññā (Va) 'Siis õrritatakse koeri'; *u orštāp piñ*
pālā (Mn) 'Ässitatakse koer peale'; *irštup piñ pālā* (Ii)
'Ässitatakse koer peale'.

⁴ L. K e t t u n e n , LW, lk. 48.

Verb erštā~irštā (vrd. sm *hurista*) on tuletatud onomatopoeetilist päritolu tüvest **herise-*, millele on liitunud sufiks *-t-*.

evāstā 'hoovusega kanda'.

mādd_ēvāstiz_veṛgādāks jāra (LW, 52) 'Meid kandis hoovus koos võrkudega ära'; *vizā evā v^ugī/ evāstiz veṛgād jāra* (K1) 'Tugev hoovus oli: kandis hoovusega võrgud ära'; evāstāB/ sⁱe veiz^jjūokšāB (Va) 'Hoovusega kannab, vesi jookseb'.

Verb evāstā on tähenduselt ja etümoloogiliselt kokkukuuluv sõnaga evāttā (FU, 8, lk. 120), mille tüvi on genuinne.

gērštā vt. kērštā.

gilštā~kilštā 'kõlistada, kilistada, kõliseda'.

Gilšt pr. gilštāb, gilš pr. gilšob, kilšt pr. kilštāb klappern; klingeln (LDW, 17); *nei kīlma um nekka gilštāB* (LW, 57) 'Nii külm on nagu kõliseb'; *gilštāb* = kilistää (KA); *mūnda juva pālka-nai, piuvsoṛ rādō gilštāb* (VL, 285) 'Mõni hea naisteenija, peos raha kõliseb'; *kui nei kougōn Ameriks sāb līvōd kēi kilštōt* (Livli, 3, 1932) 'Et nii kaugel Ameerikas lastakse liivi keelel kõlada'; *ku kⁱeilā gilštāB* (Va) 'Et kella helistatakse'.

Verb gilštā~kilštā (vrd. e *kilistada*, sm *kilistää*, KrjA *kilistä*, krjL *kilištā*) on edasituletis algupärasest onomatopoeetilisest verbist gilžā 'kõliseda, kiliseda'.

glagāstā 'kolistada, plagistada; laterdada'.

mis sa tāz^j glagāstāD (LW, 58) 'Mis sa siin laterdad'; *glagāstāB Ikiš pāgiñ rekāndāB* (K1) 'Laterdab, kes palju

räägib'; *siē um/ kiš pāgin' rēkandāB, sis ja glagāstāB* (Va) 'See on, kes palju räägib, siis ta laterdab'.

Verb *glagāstā* (vrd. e *klagistada*) on tuletatud onomatopoeetilist päritolu tüvest, mis leidub sõnas *glagā* 'kõristi'. Heliline klusiil on onomatopoeetilistes verbides liivi keeles tavaline.

glēpstā 'kloppida, kiristada, kolistada'.

Globst pr. globstob klopfen, klappern; *ambod globstomi (globstimi)* Zähnenklappern (LDW, 18); *suiž glēpstā* *tiž am̄bidi* (LW, 59) 'Hunt kiristas hambaid'; *glōbstāb* = klopfen (KA); *miḡgi rištīḡg aḡā glēpstāb am̄bidi* (Va) 'Mõni inimene kiristab hambaid'.

Verb *glēpstā* (vrd. e *klōbistada*) on tuletatud onomatopoeetilisest põhiverbist *glēbsā* 'klōbiseda, koliseda'.

globāstā 'kloppida, kolistada, koliseda'.

globāstā (LW, 59) 'Kloppida, koliseda'; *sellist ažāD/ mis āppil kūoš pāl/ siz ne globāstābāD* (K1) 'Sellised asjad, mis ei püsi paiga peal, need siis kolistavad'.

Verb *globāstā* (vrd. e *klobistada*) on tuletatud onomatopoeetilisest verbist *glebžā* 'klobiseda, koliseda'.

gūorštā vt. *kūorštā*.

imštā vt. *umštā*.

imūstā 'himustada'.

Imust pr. imustob begierig sein (LDW, 21); *kis naiz pāl vaḡtlōb imustōs, um juba entš sydams tāmķōks abjela-mist rikkōn* (UT, 8) 'Kes naise peale vaatab himustades, on juba oma südames temaga abielu rikkunud'.

Verb *imūstā* on eesti laen, mis on loodud *himu* ja *hi-*

mustada eeskujul. Tähendust tavaliselt ei käsitata ning öeldakse: *imustāb um iks sēnā* (Va) 'Himustab on üks sõna'.

irštā vt. erštā.

īlāstā 'rõõmustada, juubeldada'.

Īlast pr. īlastōb, illošt pr. illoštōb frohlocken, jauchzen (LDW, 21); *las ka tād Iza touvis andōksōks āndag tād yjastamōd* (UT, 94) 'Las ka teie Issand taevas annaks andeks teie juubeldused'.

Verb *īlastā* leidub Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatus ning seda on püütud kirikukirjanduses taaselistada. L. Kettuse järgi on tüveks läänemeresoomeline **ilo-*.⁵

īlmastā 'laguneda'.

jarā īlmastān jak (LW, 81) 'Lagunenud jakk'; *v^ugi jarā īlmastān/ōrānd^vu^glītā jarā īlmastānD* (K1) 'Oli lagunenud, rõivad olid ära lagunenud'.

Verb *īlmastā* on olnud läänemurdeline, ei kuulu keeletarvitusse. Aluseks on läänemeresoomeline *īlma* 'hõlm'.

jamstā 'hammustada'.

Jamst pr. jāmstab (jāmstab, lvSal jāmst pr. jāmstub beissen (LDW, 24); *piñ jāmstiz minnān* (LW, 84) 'Koer hammustas mind'; *jamstā* (KA) 'Hammustada'; *ku ruñts nāb, ruñts jāmstab ir-jāmān pā mā* (NLK, 20) 'Kui isakass näeb, isakass hammustab hiiremal pea maha'; *siz kaš jāmstab tād pā mōzō* (VL, 11) 'Siis kass hammustab teie pea maha'; *aga Ans jāmstiz ūli* (F 175 M 7 : 1) 'Aga Ants hammustas

⁵ L. K e t t u n e n , LW, lk. 70.

huuli!; *mēg jāmstam midād' nei katki* (K1) 'Me hammustame midagi nii katki!'; *knouššāld jāmstabāD* (Va) 'Kihulased hammustavad!'; *jāmstap, piñ ka* (Ii) 'Hammustab koer ka!.

Verb *jāmstā* (vrd. e *hammustada*, sm *hammastaa*, krij *hammastoa*) on tuletatud balti laensõnast *āmbaz* 'hammas'.

jùokštā 'jooksutada!.

Jùokšt pr. jùokštob führen, gängeln (LDW, 18); *juokštāb (übišt)* (KA) 'Jooksutab (hobust)!'; *ta jùokštāb, enīš ibištā* (LW, 96) 'Ta jooksutab oma hobust!'; *jùokštāb nuort ebīst* (Va) 'Jooksutab noort hobust!.

Verb *jùokštā* (vrd. e. *jooksutada*, sm *juoksuttaa*, krij *duoksutada*) on tuletatud läänemeresoomelise tüvega põhiverbist *jùokšā* 'joosta!.

jutüstā 'jutustada!.

Jutīst pr. jutīstob erzählen (LDW, 28); *jutüstāb* = erzählen (KA).

Verb *jutüstā* (Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatus *jutīst*) ei kuulu keeletarvitusse, olles laenatud eesti keelest (vrd. e *jutustada*).

katkāstā 'katkestada; katki tõmmata!.

Katkāst pr. katkāstob zerbrechen, zerreißen (LDW, 33); *ārga um kikkim katkāstān katki* (LW, 109) 'Härg on kütke tõmmanud katki!'; *Katkāstāb frequent. enīšta ierā k.* (KA) 'Katkestab frekvent. end ära katkestada!'; *katkāstāB/ku katkūb ulzā* (K1) 'Katkestab, kui tõmbab välja!'; *katkāstāB/ nei ku midāgāst kiskām katki* (Va) 'Katkestame, nagu midagi tõmbame katki!.

Verb *kaḱkàstâ* (vrd. e *katkestada*, sm *katkaista*) sisaldab sufiksis sekundaarse *s*-elemendi. Läänemeresoomelise tüve saab taastada kujul **katka-*.

kaḱstâ 'kDESTADA'.

Kadst pr. *kadstob* beneiden; hassen (LDW, 29); *Kotst* pr. *kotstob* (*kaḱst* pr. *kaḱstob*) hassen, beneiden (LDW, 42); *Kadstob* = kadehtia (KA) 'Kadestada'; *ne kaḱstisti it t^uoj-zân* (LW, 110) 'Nad kadestasid üksteist'; *ku sinà kaḱstiD / siz minnân midàd j^vvâ äb_llî* (K1) 'Kui sa kadestad, siis mul midagi head ei tule'; *ku sîlma se^ulâB / sis_sôb râuk-kâ* (Va) 'Kui silm sügeleb, siis saab nutta'.

Verb *kaḱstâ* (esineb Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatus kahel kujul, millest *kaḱst* ~ *kaḱst* on ilmselt ekslik). On tuletatud läänemeresoomelisest kujust **kadiste-* (vrd. ka lv *kaD* 'kade').

kâlkastâ 'lUBJASTADA'.

ma kâlkastâb jzrâ (K1) 'Ma lubjastan ära'; *rišt^ung^um jarâ kâlkastân* (Va) 'Inimene on lubjastanud'.

Verb *kâlkastâ* on hiline tuletis läti laensõnast *kâlka* 'lubi', mis omakorda on saksa laen.

kârgastâ 'karASTADA, hIRmutADA'.

Kargast pr. *kargastob* (*kârgast*) härten (LDW, 32); *ku t^{er}â äb_uq j^evist kârgastât* (LW, 112) 'Kui tera ei ole hästi karastatud'; *Kure äb_faa kahrgastâ äb ka raustâ ärgastâ* (F 175, M 1 : 4) 'Kurat ei saa hirmutada ega ka rahvast hirmutada'; *sis_ta t^õp kârgastâ* (K1) 'Siis ta tahab karastada'; *kârgastâB / ku tagâb midâD* (Va) 'Karastatakse, kui taotakse midagi'; *kârgastâM / tiem tulizâks*

un panəm v'et s'illā (Sr) 'Karastame, teeme tuliseks ja paneme vette'; *kārgastāb um sell'i/ ka ädāktāB* (Kl) 'Hirmutab on selline, kui kohutab'.

Verb *kārgastā* (vrd. e *karastada*, sm *karkaista*) on tuletatud soome-ugrilise tüvega läänemeresoomelisest **karkeā-*.

kegāstā 'kukkuda'.

kek' kegāstāB (LW, 113 'Kägu kukub'; *kegāstāB /kuk' kù/ kukkù* (Kl) 'Kukub: kuku, kuku'; *liñD kegāstāB* (Va) 'Lind kukub'.

Verb *kegāstā* on levinud idamurrakus ning tuletatud sõnast *keG* 'kägu', mis on läänemeresoomelist päritolu, kuigi on viidatud ka laenamisele balti keeltest.⁶ Läänemurrakus on tuletusliiteta verb *kukkā* samas tähenduses.

kēl'stā 'ahvida, järele rääkida'.

nūort' kēl'stabād' vāñdi roūšti (LW, 114) 'Noored ahvivad vanu inimesi järele'; *kēl'stab* = prätisevat (KA); *Ta set kēl'stiz yd, ku tika tānda y/ pietamiz skēñdiz* (JL, 55). 'Ta vaid ahvis aina, kui kits teda petmise pärast sõitles'; *laz tāmōñ iegō siz vāñdi sū, ku ta nei um kēl'stōñ* (LF IV) 'Jäägu talle viltune suu, kui ta on nii järele rääkinud'; *ku t'oi' rekāndāB/ un t'oi' sis kēl'stāB tānda* (Kl) 'Ja kui teine räägib ja teine siis ahvib teda järele'; *ku um kežzi*

---

⁶ Y. H. Toivonen, E. I t k o n e n, A. J. J o k i, Suomen kielen etymologinen sanakirja, I, Helsinki 1955, lk. 259; J. K a l i m a, Itämerensuomalaisen kielten balttilaiset lainasanat. - Suomalaisen Kirjalaisuuden Seuran Toimituksia, 202, Helsinki 1936, lk. 124 - 125; L. H a k u l i n e n, Suomen kielen rakenne ja kehitys, Helsinki 1968, lk. 323.

t^uoⁱs_u p_{ai}l/ sis_u ta re_{ka}nd_õB sⁱed_õ tag_õn / k_{ei}š_{ta}b_õd m_ud_i
 (Va) 'Kui on vihane teise peale, siis ta räägib seda taga, ahvivad teisi'; *na_iš_u r_id_õš_õD/ sis_u k_{ei}š_{ta}b_õD* (Mn) 'Naised riidlevad, siis ahvivad järele'.

Verb *k_{ei}š_{ta}* on tuletatud soome-ugrilise tüvega substantiivist *k_{ei}* 'keel'. Varasem kuju on **k_{ei}š_{ta}*.

ke_zš_{ta} 'vihastada'.

K_uz_õš_{ta} pr. k_uz_õš_{ta}š_õB zürnen, zornig werden (LDW, 50); *m_unda r_iš_{ti}ŋk_u ke_zš_{ta}š_õB il_il t_ul_õt_õvaz* (LW, 120) 'Mõni inimene vihastab tühjast-tähjast'; *Ta ab k_uz_õš_{ta}, ab ravk un ab uks ab k_ul ulikist p_{ai}l tam o_õld* (EMW, 42) 'Ta ei vihasta, ei nuta ja keegi ei kuule tänaval tema häält'; *ja pa_ŋ k_õz_õš_{ta}m e_ŋš_{ta} p_{ai}l_õ* (JL, 51) 'Ja sundis vihastama enda peale'; *ke_zš_{ta}š_õB/ ku r_iš_{ti}ŋg i_eB s_il_{ma} p_ilk ke_zš_{ta}š_õB* (K1) 'Vihastab, kui inimene saab silmapilkselt vihaseks'.

Verb *ke_zš_{ta}* (läänemurrakus *kiz_õš_{ta}*) on tuletatud algupärasest sõnast *ke_zõ* 'viha'.

ke_vš_{ta} 'teritada'.

K_õv_iš_{ta} pr. k_õv_iš_{ta}š_õB (*k_õv_iš_{ta}*) in der Hand schleifen (LDW, 51), *K_õv_iš_{ta}š_õB* (KA) 'Teritab'; *ve_iš_š um ke_vš_{ta}š_õB m_õks ke_vš_{ta}š_õB* (LW, 120) 'Nuga tuleb tahuga teritada'; *ku ve_iš_š um t_õl_{za}/ sis_u ke_vš_{ta}š_õB* (K1) 'Kui nuga on terav, siis teritatakse'; *ke_vš_{ta}š_õB/ ku t_ieb v_õm_õks* (Va) 'Teritatakse, kui tehakse teravaks'.

Verb *ke_vš_{ta}* (läänemurrakus *kiv_iš_{ta}*) on tuletatud läänemeresoomelise tüvega adjektiivist *ke_võ* 'kõva'.

ke_rk_õš_{ta} 'kõrk olla, uhkustada'.

K_õr_kš_{ta} pr. k_õr_kš_{ta}š_õB (*k_õr_kš_{ta}*) sich zieren, prangen, stolzieren (LDW, 51); *ne_iš_õd il_id_õ ä_p k_õr_kš_{ta}š_õB*,

püõšit ka (LW, 122) 'Mitte ainult tüdrukud ei uhkusta, vaid ka poisid'; *ne kērkastābāD un nāgrābāD, siz, ne at-tā kupsā* (K1) 'Nad uhkustavad ja naeravad, kui nad on koos'; *kērkastāB/ selli kīmi/ selli knāššā kīmi* (Va) 'Uhkustatakse, selline käimine, selline ilusasti käimine'.

Verb *kērkastā* on tuletatud algupärase tüvega ad-jektiivist *k^uordā* 'kõrge' (* < korke^{da}).

kērštā ~ gērštā 'kõõritada, krooksuda'.

Gūršt pr. gūrštob quackern, quacken (LDW, 19); *kirštāb* (KA) 'Krooksub'; *kanā kērštāp, ku tōp, kañdā* (LW, 122) 'Kana kõõritab, kui tahab munele!'; *kūonad gērštābāD* (LW, 56) 'Konnad krooksuvad!'; *Vālda kēv kōnka pāl, Krupād kurkšōbād magsā* (LF III) 'Valge mära luitel, konnad krooksuvad kõhus!'; *krupāt kērštābāD* (Va) 'Kärnkonnad krooksuvad!'; *krupād kērštābāD/ kurkštābāD* (Mn) 'Kärnkonnad krooksuvad, kraaksuvad!'

Verb *kērštā ~ gērštā* (*kērštā, gērštā, girštā, kērštā ~ kurkštā*) pärineb läänemeresoome onomatopoeetilisest tüvest, mis leidub ka verbis *gerikšā*. Eesti keeles on samuti mitmeid samalaadseid verbe: *kurisema, kurristama, kurgistama, kurgustama, kana kuristab* (EDW, 415).

kilštā vt. *qilštā*.

kiuvštā 'kivi külge panna'.

lēstā-veṛgāt sōbāt kivštāt (LW, 132) 'Lestavõrgud varustatakse kividega!'; *sellist piškist kiviD panāD jūrā/ sis kiuvštābāD* (K1) 'Väikesed kivid pannakse külge, siis varustatakse kividega!'; *lāb veṛgidi kiuvštām/ panāB piškist kiviD jūrā* (Sr) 'Minnakse võrke kividega varustama, pannakse väikesed kivid külge!'

Verb *kiuvštā* on tuletatud soome-ugrilise tüvega sõnast *kiuw* 'kivi'. Varasemaks kujuks saab taastada **ki-vistā-* (vrd. e *kivistada*, sm *kivistää*).

kīlastā 'särada, jääga kattuda'.

Kīlast pr. kīlastob glänzen, strahlen; glätten; poliren (LDW, 37); *tämm üghdžā* um *kōrand nei kīlastān* (LW, 132-133) 'Täna hommikul on talu nii kiilasjääga kattunud'; *kīlastob* (KA) 'Kattub jääga'; *ja nej iiz kīlastiz ka fjord vež* (RA, II, 32) 'Ja niisamuti säras ka fjordi vesi'; *Mis kiv pāl kīlastōb, ja y! tara ālastōb* (Līvli, 7, 1932) 'Mis kivi peal särab ja üle aia haljendab'; *kīlastob um sei-li kīla* (K1) 'Jääga kattub on selline kiilasjää'; *kīlastāB/ ne ka spīdāB/ pōistaB* (Va) 'Särab, nagu läigib, paistab'.

Verb *kīlastā* on tuletatud läänemeresoome keelte tüvest **kīl-* (vrd. e *kiilata*, sm *kiiltää*).

kītštā 'kuuldusi levitada, taga rääkida'.

ta saĵ kītštāt amšti roušti (LW, 136) 'Teda räägiti kõigi inimeste poolt taga'.

Verb *kītštā* leidub Kettuse sõnaraamatus, kuid pole keeletarvituses. Tuletamisel on aluseks läänemeresoomeline põhiverb *kittā* 'ütelda'. Verbi *kītštā* varasem kuju võiks olla **kīttistā-*.

kīrgastā 'kireda, laulda'.

Kīrgast pr. kīrgastob (lvSal *kīrgastub*) krähen; kackeln (LDW, 37); *iķš kīrgastub jōk tagān* (LW, 35) 'Üks kireb jõe taga'; *kīrgastob* (ihminen, kukki) (KA) 'Kireb (inimene, kukk)'; *kus sa kīrgastoz kād* (NLK, 38) 'Kus sa kiredes käid'; *pēttār kū-lāp ku ki-k kīrgastāB* (LT, 69) 'Peeter kuuleb, et kukk kireb'; *tām ooz jedlōm kik kīrgas-*

ṭob, sa *minda kuolm kurd kioldod jera* (EMW, 107) 'Täna öösel enne kuke laulmist salgad sa mind kolm korda ära'; *Jedmöl ku kiĳ kakš kõrd kīrgastōb* (UT, 101) 'Enne kui kukk kaks korda kireb'; *Siz kik ka kīrgastub un kuĳen um lēmist jara* (LF IV, Ii) 'Siis kukk ka laulab ja kurat peab ära minema'; *kiĳ kīrgastāb vai lōĳaB* (K1) 'Kukk kireb või laulab'; *kikiD kīrgastōbāD/ kanāD kīrgastōbāD* (Va) 'Kuked kirevad, kanad kirevad'; *kiĳ jō kīrgastuB* (Ii) 'Kukk juba kireb'; *kiĳ nei kīrgastuB* (Pz) 'Kukk nii kireb'.

Verb *kīrgastō* (vrd. sm *kirkaista*) on tuletatud onomatopoeetilisest algupärasest tüvest **kirk-*.

kolāstō 'ülespoole tõusta; õhupeegeldusena paista'.

rūnā meĳsā um jīdzō kolāstān (LW, 144) 'Ruhnu mets paistab õhupeegeldusena'; *kolāstō*, *kōllō*, *kōltō* (GLL, 9) 'Üles tõusta, õhupeegeldusena paista'.

Verb *kolāstō* on hilisem tuletis ning tähenduselt ühendatav läänemeresoomelise tüvega verbiga *kōltō*.

korist 'kahmata, haarata'.

Korist pr. koristōb raffen (LDW, 41).

Verb *korist* leidub üksnes Sjögrēni-Wiedemanni kirjapanekuis ning pärineb eesti tegusõnast *koristada*.

kōkštō 'kaagutada'.

kōkšt pr. kōkštōb (*kakšt pr. kakštōb*) kakeln, gackern (LDW, 40); *kanā kōkštōbāD* (LW, 148) 'Kanad kaagutavad'; *sie um kanā/ ku ta um n^uo-kaĳdān/ sis ja kōkštōB* (Va) 'See on kana: kui ta on munenud, siis ta kaagutab'; *kanā kōkštōB* (Kr) 'Kana kaagutab'; *vui/vui/ka-*

nà ka kākštub ii siè ažd (Ii) 'Oi, oi, kana ka kaagutab selle asja peale'.

Verb *kōkštā* (läänemurrakus *kākštā*) on onomatopoeetilisest päritolu. Sugulaskeelis leidub lähedasi verbe arvukalt (e *kaagutada*, sm *kaakattaa*, KrjL *kakattaa*, vps *kakatada*).

kōrštā 'kaaretada, kaartega varustada'.

kōrštā (LW, 151) 'Kaartega varustada'; *kōrštāB/ku tīb ūttā laiijā* (Va) 'Varustatakse kaartega, kui tehakse uut laeva'; *lāb laiijā kōrštā m* (Kr) 'Läheb laeva kaaretama'.

Verb *kōrštā* on tuletatud läänemeresoomelisest sõnast *kōr* 'kaar'. Verbi saab taastada kujul *kārista-.

krekštā 'krõksutada'.

Krokšt pr. krokštob (krukšt) knacken (LDW, 44); *krekštāb Jūdi* (LW, 153) 'Krõksutab luid'; *mūnda kerd miēt pūolist krekštābād lūdi* (Va) 'Mõnikord krõksutavad mehed luid'.

Verb *krekštā* on edasituletis algupärasest onomatopoeetilisest verbist *krekšš* 'krõksuda'.

kronkštā ~ krunkštā 'kraaksuda, vaakuda'.

Kronkšt pr. kronkštob krächzen (LDW, 43); *miš sa nei kronkštāD* (LW, 156) 'Mis sa nii kraaksud'; *varikšt kronkštābād* (Va) 'Varesed kraaksuvad'.

Verb *kronkštā ~ krunkštā* on onomatopoeetilisest päritolu ning vasteid leidub sugulaskeeltes.

kuorbastā 'kõrvetada, põletada'.

Kuorbast, korbast pr. kuorbastob, korbastob (lvSal

korbt pr. korbtub) sengen, brennen, anbrennen, ver-sengen (LDW, 47); *päva kùorbastõB* (LW, 165) 'Päike kõrvetab'; *kuorbatõb* = brennen (KA); *si'gdi kùorbatist* (Kl) 'Sigu kõrvetati'; *kùorbatõB/ ku um nei tulii/ ku um k^uõrbõn* (Va) 'Kõrvetab, kui on nii tuline, et on kõrbenud'; *kùorbastõB kõra jarà* (Kr) 'Kõrvetatakse karv ära'.

Verb *kùorbastõ* on tuletatud läänemeresoome ja volga ühisest tüvest, mille koos sufiksiga saab taastada kujul **korbast-*.

kùorštõ ~ guorštõ. 'koorida'.

näggiri kùortstõ (LW, 166) 'Kartuleid koorida'; *kir-räks um guorštõmõst k^uõškidi kahtõks pⁱerast* (LW, 64) 'Kirvega tuleb koorida koort katuse jaoks'; *kùorštõbõD/ vetõp pⁱedõk kùor^t jarà/ un kũzõn un näggõrtõn ka* (Kl) 'Kooritakse, võetakse männikoor ära, ja kuusel ja kartu-litel ka'; *nõgri ka kùortstõB/ kùor^t vetõb jarà* (Va) 'Kartuleid ka kooritakse', koor võetakse ära'.

Verb *kùorštõ ~ guorštõ* on tuletatud soome-ugrilisest tüvest, mille koos sufiksiga saab taastada kujul **kõrista-*.

kuõštõ 'üle kuulata, kohut mõista; kohutada'.

Kuõšt pr. kuõštõb (auch kùõžt, kùõšt) rechten, procesieren; urtheilen, verurtheilen (LDW, 46); *miš sa kuõštõD* (LW, 166) 'Mis sa kohutad'; *Set sa yd mĩnda jũond, Kis kũõštõd igabis* (JL, 72) 'Sa mind aina juhid, kes mõistad kohut igavesti'; *Aga ne amad kuõštõst tãm jara* (UT, 103) 'Aga nad kõik kohutasid ta ära'; *Vizakuoda kamerõs vodliz, kũõõmpõl kũõõštõt rištõng* (Lõvli, 3, 1934) 'Vanglakambris ootas surma mõistetud inime'; *kuõštõB/ tiõššõ jũrõ ka lãB* (Kr) 'Mõistetakse kohut, kohtusse ka minnakse'.

Verb *kuõštš* on tuletatud soome-ugrilise tüvega sõnast *kuõD* 'kohus'.

kústš 'kusetada'.

kústš (LW, 168) 'Kusetada'; *kũštš* (GLL, 233) 'Kuseda lasta'.

Verb *kústš* on tuletatud soome-ugrilise tüvega sõnast *kuzzš* 'kuseda'. Varasemaks kujuks saab taastada *kuseštšak, millest selgub, et sufiksi -t- on sattunud tüves leiduva s-hääliku järele.

kūjastš 'kuivatada; suitsutada'.

Kūjast pr. kūjastš (lvSal *kūjastub*) in *P. auch kūjat pr. kūjatš* trocken (LDW, 45); *lešti kūjastšbšt* -*souššš* (LW, 170) 'Lesti suitsutatakse suitsus'; *Kūjast* = = *kuivata* (KA); *kus kūjastšb jumälän silmad õrant?* (NLK, 57) 'Kus kuivatatakse jumalale silmarätikut?'; *sai kūjastšt viilš* (LT, 28) 'Kuivatati vilja'; *lešti ka kūjastšB* (Kl) 'Lesti ka kuivatatakse suitsukojas'; *kūjastšb ainš* (Va) 'Kuivatatakse heina'; *kūjastšb õriini, kaldi, airi* (Kr) 'Kuivatatakse rõivaid, kalu, heinu'; *lešti ka kūjastšB* (Ii) 'Lesti ka kuivatatakse'.

Verb *kūjastš* on tuletatud algupärasest tüvest, mille koos sufiksiga saab taastada kujul *kuivastšak.

kākšt 'kägistada'.

Kākast pr. kākastub (lvSal) ersticken (LDW, 34).

Verb *kākšt* leidub üksnes Sjögreni-Wiedemanni materjalides, olles loodud eesti *kägistada* eeskujul.

kāristš 'käristada; lärmitseda'.

Kārist pr. karistš lärmen; prasseln (LDW, 34); *kā-*

ristā (LW, 177) 'Käristada'; *Käristab, käristiji* (KA) 'Käristab, käristaja'; *ta tiëB kärrā / käristāB* (Sr) 'Ta teeb kära, lärmitseb'.

Verb *käristā* on tuletatud samast onomatopoeetilisest tüvest kui *kärikšō*.

kārgastā 'vahtida, silmitseda'.

Kārgast pr. kārgastob od karn pr. karnob qucken, wegsehen (LDW, 34); *Aga mis teig vuot laenod kārgastom* (LG, 387) 'Aga mis te olete läinud vaatama'; *alā kārgast lāākabāl immārkoūtī, kudā eñš vērtā* (LW, 179) 'Ära vahi ühtelugu ümberringi, koo oma võrku'; *Kārgast* = quecken (KA).

Verb *kārgastā* ei kuulu keeletarvitusse. Sõnal leidub vaste soome keeles haruldase *kärnätä* 'laita' näol. Sõnade ühtekuuluvust kinnitab Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatus leiduv, paralleelne *kärn*. Tüvi **kärnä* on soome-ugriiline.

(Järgneb "Fenno-Ugristica" 12. numbris.)

Э. В я а р и
(Тарту)

ЛИВСКИЙ ГЛАГОЛЬНЫЙ СУФФИКС $-s$ ($\$$) $+t-$

Р е з ю м е

В современном ливском языке встречается всего 7 глагольных суффиксов. Относительно много таких глаголов, в суффиксе которых имеется элемент $t-$, соединяющийся с согласным или гласным.

Сравнительно много таких глаголов, в которых элемент $t-$ соединяется с согласным s ($\$$). В первой части статьи приведено 53 таких глагола.

E. V ä ä r i
(Tartu)

LI VISCHE S VERBALSUFFIX $-s$ ($\$$) $+t-$

Z u s a m m e n f a s s u n g

In der heutigen livischen Sprache gibt es 7 Verbal-suffixe. Verhältnismäßig viel gibt es Verben, in denen im Suffix das Element t vorhanden ist, das sich sowohl an einen Konsonanten als auch einen Vokal anschließen kann.

Eine große Gruppe bilden die Verben, in denen sich das Element t an den Konsonanten s ($\$$) anschließt.

P. A l v r e
(Tartu)

LISATEAVET 1691.a. "TARTO-MA KELE KÄSSI RAMATU" KOHTA

Kirjutises XVII sajandi raamatuloolise leiu kohta tõstab M. Jakoobi kõige huvitavama momendina esile tartukeelse manuaali peatitlit ja saksakeelset eessõna.¹ Tegemist on "Tarto-Ma Kele Kässi Ramatu" 1691.a. trükiga. Et selle peatiitel on säilinud u. 2/3 ulatuses, on puuduva vasaku ääre tekst kirjutises rekonstrueeritud 1765-1766.a. väljaande jm. abiga.² Rekonstruktsioonis on mitmeid lingvistilisi küsitavusi (näit. vokaalharmonia arvestamata jätmine). Makulatuurifragmendid ei võimalda tihti leiu muuski osas minna oletustest kaugemale.

Õnneliku juhuse tõttu on Soomes tulnud päevavalgele 1691.a. "Tarto-Ma Kele Kässi Ramatu" 710-leheküljeline köide, mis on hästi säilinud. Selle tutvustamisele on pühendatud 1982.a. "Sananjallas" ilmunud O. Ikola 24-leheküljeline artikkel koos mitmekesise pildimaterjaliga.³ Foto terviklikust tiitellehest näitab meile kätte M. Jakoobi rekonstruktsiooni sattunud ebatäpsused, O. Ikola tabav analüüs konvoluudi üksikosade kohta vabastab aga meid mõnestki hüpoteetilisest seisukohavõtust. Seepärast tohiks "Fenno-ugristica" lugejale pakutav lisateave 1691.a. "Tarto-Ma Kele Kässi Ramatu" kohta olla siin omal kohal.

O. Ikola artiklist selgub kõigepealt, et nahkkaantes köite suurus on u. 15,5x10 cm, paksus u. 6 cm. Tekst võtab enda alla u. 14x8 cm. Tiitellehe alaosas leiduvad trükiandmed on samad kui meil leitud fragmendil: RIGA/ Gedruckt bey Johann Georg Wilcken/ Königl. Buchdrucker/ 1891 (M. Jakoobi rekonstruktsioonis puudub sõna "Gedruckt"). Taga- ja esikaane siseküljel leiduvad märkmed näitavad, et raamat on olnud 30. jaan. 1741 Stokholmis, a-st 1843 alates on selle omanikuks olnud Mellinid ning et möödunud sajandi lõpul või käesoleva algul on ta juba olnud liikvel Helsingi antikvariaadis (Lindstedts antikvariska bokhandel.Helsingfors). Praegu on ta Turus eravalduuses ("yksityisomistuksessa").⁴

Enne kui loetleda mahuka raamatu üksikosi, mainigem, millised korrektiivid tuleb teha meil leitud tiitellehe puuduva ääre rekonstruktsioonidesse. Sisuloetelu I punktis peab *eggäl* asemel olema *eggäl* ning *selletatas* asemel *selletetäs*; edasi II punktis *Koolmisse-* asemel p.o. *Koolmisse*, III punktis *Ewangelisti* asemel p.o.

¹ M. J a k o o b i. Lisandusi XVII sajandi eesti kirjavara ajaloole. - Keel ja Kirjandus 1983, nr. 2, lk. 72 jj.

² Sealsamas, lk. 74.

³ O. I k o l a. Etelävirolainen käsikirja vuodelta 1691. - Sananjalka. Suomen Kielen Seuran vuosikirja 24. Turku, 1982, lk. 97 jj.

⁴ Sealsamas, lk. 97, 118.

Ewangeliste, IV punktis *kuitas* asemel p.o. *kuitao* ning *I/Apostli-*
de päle asemel p.o. *Apostlide päle*, VI punkt algab sõnadega *Tar-*
to-Ma Kele ning järgnevas reas peab sõnade *Tarto-Ma Kele* asemel
olema *kokko kirjutetu*, VIII punkti algus on *Õnsa Lutri kristlikko*,
aga mitte *Wiis kristlikko*. Veel peab *Jummala Auvuß* asemel olema
Jummalle Auvuß ning mitmusliku *Koggodussille* asemel ainsuslik
Koggodusselle.

Vormi *kuitao* kohta mainitagu eraldi, et alates H. Stahlst ku-
ni A.W. Hupelini välja oli *tao*-tüüp vanas kirjakeeles peaaegu ainu-
line (H. Stahlil *Kuy tao* 'kuidas', H. Gösekenil *töisetao* ja A.W.
Hupelil *teisitao* 'teisiti').⁵

Ja nüüd siis konkreetsemalt raamatu üksikosadest.

1. Tiitellehele järgneb saksakeelne eessõna, kokku 16 pagi-
neerimata lehekülge. Meil leitud poognamahuliste fragmentide koh-
ta märgib M. Jakoobi, et "puudub poogna viimane, autori(te) ni-
me(de)ga leht".⁶ Soome eksemplar osutab, et eessõna lõpeb daa-
tumiga "RIGA den 13. Februarij Anno 1691".⁷ Autori või autorite
nimesid pole aga üldse trükitud. Tuginedes nii Adrian Virginiuse
autobiograafiaile kui ka käsikirja eessõna ning terve konvoluudi
analüüsile, teeb O. Ikola kõigiti usutava järelduse, et raamatu
toimetaja ja ka eessõna autor saab olla ainult Adr. Virginius.⁸ Ka
a. 1695 Riias ilmunud tallinnakeelse "Ma Kele Koddo ning Kirgo
Ramatu" toimetas teatavasti sama isik.

Eessõnas on üksikasjalikult tutvustatud uusi ortograafiareeg-
leid, milles tuginetakse B.G. Forseliuse traditsioonidele. Eesmärgi-
giks on kirjutada nii, nagu hääldatakse. Saksa keele kõrvale on
eeskuju võetud ka rootsi ja soome keele ortograafiast. Juhitakse
muude hulgas tähelepanu sellele, et kaks sama vokaali kõrvuti hää-
ldatakse pikalt (*saat-ma*, *loot-ma*), et eesti *ä* on erinev saksa
omast (seepärast *Käsk*, aga mitte *Kesk*), et *g* pole saksa *je*, vaid
pisut pehmem kui *K* (hääldatakse *Walge*, aga mitte *Walje* või *Wa-*
ke), et *h* aspireerub alati ega pikenda vokaali järel silpi (kirjuta-
tagu *Rahwas*, aga mitte *Rachwas* või *Rawas*) jne.

2. Raamatu 2. osal on omaette tiitelleht: "Ewangeliumma nink
Epistli-Lu Eggä Ajastan tulleva Aig-Pühhä/ nink Sure-Pühhä/ ka
mu wajel tulleva Pühhi Päivi päle. Tarto-Ma Kele sisse kirjutetu.
RIGA/ Gedruckt bey Johann Wilcken/ Königl. Buchdrucker". Ewan-
geeliumide ning epistlite osa koosneb 264 nummerdatud leheküljest
(nende hulka ei kuulu tiitelleht, mis pagineerimatult on trükitud
eraldi, poognaist lahus). Tallinna leid sisaldab fragmente vahemi-
kust lk. 45-208. Seega puuduvad igasugused andmed vähemalt 102
lehekülje kohta.

Evangeeliumide ja epistlite osa katab sisukorra punktid I -
V. I osa, s.o. lk. 1-168 (Ala-L4b) on erilise pealkirjata, puudub
ka pildimaterjal.

II osa algab lk. 169 ülaserivas oleva pealkirjaga "Meije Issar-
da JEsusse Kristusse Kannatamine nink Koolminne/ neide neljä

⁵ P. A l v r e, Omapäraseid kulu vorme. - Keel ja Kirjandus
1982, nr. 6, lk. 311.

⁶ M. J a k o o b i, Lisandusi ..., lk. 75.

⁷ O. I k o l a, Etelävirolainen käsikirja ..., lk. 116.

⁸ Sealsamas, lk. 117.

Ewangeliste perrä ülleskirjotetu". Lehekülgedel 169-217 (L5a-05a) paikneb 14 u. kolmandikleheküljesuurust illustratsiooni.

III osa pealkiri "Meije Issanda JEsusse Kristusse ülestõssemissest nink Taiwa-Minnemissest/ nink mes enne nink perräst temma Taiwa-Minnemist om sündinu" paikneb lk. 217 keskel, järgneb sellele osa ainuke illustratsioon; trükileheküljed 217-236 (05a-P6b).

IV osa pealkiri "Jummala Pühhä Waimo näggewäst tullemissest Apostlide päle" paikneb lk. 236 alumisel poolel; trükileheküljed 236-249 (P6b-05a). Pilte ei ole.

V osa pealkiri "Jerusalemmi-Lina hirmsast Arrahäetämissest/ kumb neljäkümmel Ajastajal perräst Issanda Kristusse-Taiwa-Minnemissest om sündinu" paikneb lk. 249 keskel; tekstileheküljed 249-264 (05a-R4b). Pildimaterjal puudub.

Evangeeliumide ja epistlite osa (I-V) kõrvutamine Lundis a. 1946 tehtud leiu kserokoopiaga on veennud O. Ikolat nende tekstide identsuses.⁹

3. Sisuloendi punkt VI all mainitud lauluraamatus on 238 nummerdatud lehekülge, millele järgneb 22 pagineerimatult; neist viimane tühi (lehekülgede üldarv seega 260). Alaserva nummeratsioon A₁ - R₂ haarab ka pagineerimata lehekülgi. Tallinna leid sisaldab lauluraamatu fragmente ainult vahemikust lk. 11-204. Lauluraamatu tiitellehe tekst lõpeb trükise ilmumisaasta mainimisega: "Tarto-Ma Kele Laulu-Ramat/ Kumman eggä sure ka mu Pühhä-nink muido Ioho nink Henge Häddän tullulikko Laulu löwwis, Kumma ennemuste önsast Lutrist nink muist pühhist Mihhist omma tetu/ ent nüüd mõnnest Tarto-Ma Kerk-Essandist üttehälelissil Sönnul kokko kirjutetu/ Jummalalle Auwusz nink Tarto-Ma Koggodusselle Tullusz. RIGA/ Gedruckt bey Johann Georg Wilcken/ Königl. Buchdrucker/ 1690".

Lauluraamatu omapäraks on asjaolu, et mõnedest lauludest leidub kaks varianti (vanema ja parandatud sõnastusega). Kõik kolm säilinud 1690. a. lauluraamatut on leitud väljaspool Eestit: Lundis, Vilniuses ja Turus. Adr. Virginiuse toimetatud 1. trüki (a. 1685) pole seni õnnestunud leida.

4. Sisuloendi punkt VII all mainitud palveraamatu tiitelleht näitab trükiaastaks 1691: "Lühhikenne Tarto-Ma Kele Palwusse Ramat/ Kumman Hommungo- nink öddango- nink mitto muid Ioho nink Henge Häddän tullulikko Palwid loiis; kristlikko Oppusse Wi-je Pätükke nink Ajastan tulleswa Pühhi päiwi mödä säetu nink kokko kirjutetu/ Jummalalle Auwusz/ nink Tarto-Ma Koggodusselle Tullusz. RIGA/ Gedruckt bey Johann Georg Wilcken/ Königl. Buchdrucker/ 1691".

Palveraamat sisaldab 92 lehekülge, neist 88 esimest pagineeritud. Numereerimata 4 leheküljel leidub palvete "Register". Ouline on asjaolu, et lehekülgede allääre numeratsioon (R3-Y8) on otsene jätk eelnevaile poognaile, kusjuures lauluraamatu lõpp ja palveraamatu algus on samal trükipoognal. See osutab, et need raamatud on rükitud ühe korraga, kuigi eelmine kannab aastaarvu 1690, järgmine aga 1691. Tallinna leiu fragmendid on vahemikust lk. 29-60. Vilniuse defektne eksemplar haarab aga algusosa kuni 11. leheküljeni, mistõttu M. Jakoobi pole saanud neid võrrelda.¹⁰ Sama lauluraamatu olemasolu Lundis ülikooli raamatu-

⁹ O. I k o l a. Etelävirolainen käsikirja ..., lk. 105.

¹⁰ M. J a k o o b i. Lisandusi ..., lk. 77.

kogus, millest on kirjutanud H. Pürkop¹¹, pole aga ilmselt olnud M. Jakoobile teada. Lundi ja Turu eksemplarid on omavahel ident-
sed.¹²

5. Samale tulemusele on võrdlemisel jõudnud O. Ikola ka katekismuse osas¹³, mille tiitelleht annab ilmumisaastaks 1690: "Onsa Luterusse Katekismus/ Ehk Laste Oppus. RIGA/ Gedruckt bey Johann Georg Wilcken/Königl. Buchdrucker/ 1690". See sisuloendis punkt VIII all märgitud käsiraamatu osa sisaldab 64 numereeritud lehekülge (A₁-D₈). Tallinna leid sisaldab ainult ühe fragmen-
di koos illustratsiooniga.

6. Käsiraamatus järgneb katekismusele veel 12 pagineerimata lehekülge (S₁-S₆), puudub omaette tiitelleht. Selle osa sisu on järgmine: 1) Kristlikko Oppusse wiis Pätükki (S1a-S4a), 2) Errata in den Evangel. und Episteln/ und der Passions-Historie/ etc. (S4b-S5b), 3) Druck-Fehler in Gesang-Buch (S6a), 4) Im Gebet-Buch (S6a-S6b), 5) Druck-Fehler im kleinen Catechismo Lutheri (S6b). Need 12 lehekülge samasuguse sisuga leiduvad ka Lundi ülikooli raamatukogus, kuigi kokku köidetud pisut teises järjekorras.¹⁴

Tervikliku tartukeelse käsiraamatu olemasolu suudab praegu tõendada ainult Turu konvoluut oma 16 + 266 + 260 + 92 + 64 + 12 = 710 leheküljega. Lundi ja Vilniuse leiud puudutavad vaid selle üksikosi, Tallinna materjal on aga veelgi fragmentaarsem. Eriti suure tõestusväärtusega on Turu köite viimased leheküljed oma vigadeloendiga, mis haarab kogu käsiraamatu. Vigadeloetelu võis esialgu olla planeeritud evangeeliumide ja epistlite osa järele. Seal on praegu neli tühja lehte (R1-R4), kuigi poognate numeratsioon lähed R-ist edasi S-iga. O. Ikola arvates tähendab "Tartu-Ma Kek Kässi Ramatu" ilmumisaasta 1691 ühtlasi seda, et nii evangeeliumide ja epistlite osa kui ka viimase 12 lehekülje trükkimine toimus samal aastal.¹⁵

Käsiraamatu Lundis leiduvate üksikosade keelt on mõnel määral oma kirjutises käsitletud H. Pürkop. Sügavam analüüs aga seni puudub. Selle materiaalseks eelduseks on tervikliku kserokopia saamine Turu konvoluudist lingvistide käsutusse. Esitatust täpsemaid andmeid vajavad ka meie raamatuajaloo uurijad.

---

¹¹ H. P ü r k o p, Några sällsynta estniska böcker i Lunds universitetsbibliotek. - Svio-Estonica VIII, 1944-48, lk. 149 jj.

¹² O. I k o l a. Etelävirolainen käsikirja ..., lk. 109.

¹³ Sealsamas.

¹⁴ Sealsamas, lk. 111.

¹⁵ Sealsamas, lk. 112.

T. K u k k
(Tartu)

NÄITEID KARJALA KEELE VESJEGONSKI MURRAKUST

1983. a. suvel siirduti TRÜ soome-ugri kateedri poolt pärast mõningast vaheaega taas keeleainestiku kogumiseks retkele Kalinini oblasti Vesjegonski rajooni - sealsete karjalaste juurde. Lisaka siinkirjutajale võtsid ekspeditsioonist osa eesti filoloogia II kursuse üliõpilased Villu Känd, Indrek Kärner ja Mart Linnart. Viimased viibisid keeleretkel 5. - 20. juulini, kusjuures tutvuda jõuti kümne karjala külaga (s.-h. Tšamerovo, Uljanihha, Lopatihha). Käesoleva publikatsiooni autorile oli retk veidi pikem (19. VI - 20. VII), külade arvgi, kuhu jõuti, oli pisut suurem (lisaks ülalmainitutele võivad keelelist huvi pakuda Djudikovo, Benjakovo ja mõned teisedki). Muudele materjalidele lisaks kogunes lindile kolme tunni ringis keelenäiteid, ühtekokku 7 külast 16 keelejuhilt. Siin tulevad avaldamisele näited ühelt neist, nimelt Nadežda Lihhatšovalt, kahtlemata parimalt jutustajalt lindistatud keelejuhtide hulgas.

Nadežda Vassiljevna Lihhatšova on sündinud 1916. a. Vesjegonski rajooni Tšurilkovo külas. Kogu elu on ta elanud sealkandis: mehele läks koduküla naabruses asunud üksiktallu, pärast sõda on elanud ükskuna Tšamerovo külas (umbes 7 km.kaugusel Tšurilkovost). On usklik. Valdab vabalt vene keelt.

Kalinini oblastis kõneldav päriskarjala murde osa jaguneb kolmeks murrakuks (vt. näit. Virtaranta 1972 : 11 jj). Vesjegonski murraku levialaks on Vesjegonski ja osaliselt ka Krasnõi Holmi rajoon. Murraku tähtsaimaks erijooneks, mis lahutab teda teistest naabermurrakutest ja üldse kogu muust päriskarjala murdest, on pika *a* areng *ja* - diftongiks, näit. *mja* 'maa', *rjadja* 'töötada', vrd. samatähenduslike sõnadega *mua*, *ruadua* teistes Kalinini oblasti päriskarjala murrakutes (Makapov 1963 : 6).

Sisuliselt on kõik siin avaldamisele tulevad tekstid seotud kas kalendritähtpäevade või olulisemate elusündmustega. Lõppu lisatakse kümme erinevatelt keelejuhtidel

pärit laulukest (karjala *virzi*), vene tšastuškade analoogi nii sisult kui ka vormilt (vrd. näit. Частушки 1965 : 5 jj.).

Varem on muu hulgas ka mõningaid Vesjegonski mur-raku näiteid avaldanud H. Leskinen (1932) ja G. Makarov (1963).

T e k s t i d

(1)

maslënča

*ka maslënčana vovše oli veššetä šežo nuorizolle //
ajeldih hebožilla čuramah // jogo päivie oli maslënča /
kõnža müttüöössä küläsšä / s poñede Lñika i do voskres-
šeñña // jogohiñe omih rodñih ajeli goštih / i hebožen
vallaštaw / zbrujag hüvää / povoskat / ken sañkan / i
riputettih tagjana kowrag / šomag / i otetah tüttözee
omag / omag drofažen i čuratah / šielä čuratah / tämpie-
ñä tässä küläsšä / huomena toižešša / huomeneli kolman-
žešša / podrad // kodih tullah illalla / omat tüttöt ka tja-
da riattah / šežo čurahutetah / a šidä pühämpieñä äjän
vejetäh ielä kaikkie lomu / ka vejetäh i moštinkja i
jaššikkja i halguo i vaštja / kelli midä on / kaj veje-
täh ielä / šüren tukun / šüren / i šinä lñajitah karu-
šelin // i karušselih / karušselih šivotah heštät regüöt /
pikarazet / i ka brihat šedä / šeštä püörtütetäh / značit /
kolëssu / ielä pandu kolëssu / kolëssu on kajne moine /
šeibäs / a šeibähälä moñet regüöt / ka i hiän püörtütäw
šeštä kolëssua / a podrad kaikin sañkoih / paõceredi
stučetah i čuratah [...] / illah sja / täm pühämpieñä /
prošša lñoje voskresšeñne // pühämpieñä / značit lču-
ratah čuratah // šidä illalla / tämän tukun i viritetäh /
kumbažešša / kumbažeh vejittü on kaj hñamut // viri-
tetäh i tullah kaj kaj i ukot i akat i naižet i pikkaruot
i šuret i kaj kaj külä / soberiečetah kostran luoh / i
kostra šežen palaw i kaikin pajatetah viitä // loppow /
kuin palan / [...] loppow / i lähietäh ulči külä viitzi-
löñke // projittah / šidä keški külälä soberiečetah /
kaikin toiñe toiženke prostiečetah / šidä kodih tullah /
koisša jogo talon kohašša viritetäh ken lñapotin / ken
jaššikkan / ken moštinkaa / palotah jogo talon kohašša /
šeibähälä ka moizet tule / lapsilla šanotah / što ka
maido palow / elä pakkuo / äjäpäiväh sja / maido i lña*

palow / ka / i / i / l'azew šūri pühä / müö gufaimma / vrod' midä / šjamoin äjapäiväh šja // fšo.

Võinädal

Vaat võinädala aegu oli noorsool samuti väga lõbus. Minki hobustega sõitma. Mitu päeva oli võinädal, eri päeval (tähistati) eri külas, esmaspäevast pühapäevani. Igaüks sõitis sugulastele külla. Valjastatakse (=valjastab) hobune, rakmed (on) head, kes vankri, kes saani ette, ja riputatakse taha ilus vaip. Võetakse oma tüdruk, oma kallim, ja sõidetakse, seal sõidetakse. Täna siin külas, homme teises, ülehomme kolmandas, (nüiviisi) järgemööda. Kaju tullakse õhtul, oma tüdrukud veel töötavad siis, neidki sõidutatakse. Aga pühapäeval, juba varem, veavad kõik prahti kokku. Veetakse nii vanu korve kui ka kaste, halge, vihtasid, kellel mida on. Veetakse varem suur kuhi kokku. Sinna tehakse ka karussell. Karusselli külge seotakse neli kelku ja poisid keerutavad seda ringi tollest rattast, juba varem pandud rattast. Ratta küljes on seesugune teivas, teibaga (keerutatakse) kelkused, see (teivas) keerutab ratas, ratas aga järgemööda kõiki kelke. Üksteise järel tõugatakse (teivast) ja sõidetakse (nüiviisi). See on pühapäeval, hüvastijätupühapäeval. Pühapäeval, tähendab, sõidetakse ja sõidetakse, siis õhtul aga süüdatakse see hunnik, kuhu oli kokku veetud rämps. Süüdatakse (see) ning (sinna) tulevad taadid ja eided, naised, väikesed ja suured - kogu küla. Kogunetakse lõkke juurde, lõke põleb ning kõik laulavad laule. Kui tuli on kustunud (=lõppenud), minnakse lauludega läbi küla. Kui küla on läbi käidud, siis kogunetakse keset küla. Kõik jäätavad üksteisega hüvasti ja seejärel tullakse koju. Kodu süüdatakse iga talu juures (väike lõke), kes (pane sinna) viisud, kes kasti, kes korvi, iga talu juures põletatakse. Seesugused tuled on teiba otsas. Lastele öeldakse, et piim põleb, piim ja liha põlevad. Suur püha lõpeb, me lõbutsesime, nii et küll sai, päris lihavõtneni välja. Kõik.

(2) ka žerijxa i mārōw svjattaimah

ka žerijxa / ken mārōw svjattaimah // svjataičči / značit / otti zakljadag / tūtōštā / šilā tūtō kōnža pidaw andaw // zakljadan otti i beššowdašša šielā kaikilla i tijuššetah / što ka tāmā muččo svja... / tāmā tūtō svjataidu / prosvjātana // i poltetah kuožefišša / tāmā lopuuu / poltetah lopuu i / viržiloinke kodih provoditah // provoditah / toišša pierā soberiečetah kaj naižet miän küfāššā i lähtietāh hähdā kossja / kossja rospletaimah / kassja i itettāmāh // i šūren viden zapoiyah / üiči küfān i aššutah / a hiän vaštah i tulow / naižille / vaštah tulow litkew // šielā pričetaiččow / što ka mučoksi mārhen da kaj omie azie gorie // pričetaiččow / hähen perth podrugat tullah / tullah / iššutetah lawčalle / tjatto da miamo tullah / härlee blahoslovitah jumalalle // leibie omie kun oteah da j tuohksen da j jumalan / blahoslovitah tāmā tūtōg / a šidā podruaga ištuoow hähen kohti vaš da j rubiew rospletaimah kassja // kassan / značit / rosplettiv / lentočkalla kaikkie tūtōlōidā häin rubiew ka / nu / maššimaida kaikkie i pergamah / što i tūō māngie mučoksi // ka lentočkalla tāmā kaikki / značit / pergaw i itetētāh i tjāš viržiloinke kaikki naižet lähtietāh // a šie toišša pierā ka tulow bogomola / tūtō tullah roditelan žerijxan / žerijxa // bogomola tulow // ljajitag krassotag / ka tūwah kūžen / i sežen kūžen kaiken bañditah / šomilla trāpičoiļtā i seižotetah stolalle // žerijxa tulow i vijkupaiččow tādā krassotja / ka šielā andaw dengat i potom uglalla i kolotitah / i iglalla ka sorok don on tāmā krassotta / tūtōn uglalla / tāmā jolka // ka / šidā bogomola proidiv i šielā miñ päiviā naznaičetah svjadbah šjaten / šidā lähtietāh venčalle i ka venčaičetah i lähtietāh žerijxah svjadbjimah // žerijxašša ru vetah svjadbjimah / ka žerijxašša svjadbuijah // kaj häin varušetth svjadbja // no svjadbja mie šanoin tuoll ... / šilā kerdja / kuin provožaijah / svjadba tāmā // tāmā ka varušetah rēvestj.

Peigmees läheb kosja sobitama

Vaat, peigmees läheb kosja sobitama. Kosjad on koos tähendab (siis), kui ta on tüdruku eest võtnud pandi. Selle annab tüdruk, siis, kui peab. Kui ta on pandi vastu võtnud, siis istjatseil, seal antakse kõigile teada, et vaat see naine, (õigemini) see tüdruk, on kihlatud. Seejärel süüdatakse vokil (oleva töö) lõpp ja saadetakse (tüdruk)

lauludega koju. Järgmisel päeval kogunevad meie küla naised ja lähevad tal patse lahti punuma, patse (lahti punuma) ja itkema. Pikka (=suurt) viisi lauldes astutakse läbi küla, aga tema tuleb naistele vastu, tuleb vastu ja itkeb. Itkeb seal, et läheb mehele (=naiseks) ja kurdab oma muret. Itkeb, (seejärel) tulevad tema tuppa sõbratarid, nad pannakse pingile istuma, isa ja ema tulevad, õnnistavad teda. Võtavad oma leiba, küünla ja ikooni ning õnnistavad selle tütarlapse. Seejärel istub aga sõbratar otse tema vastu ja hakkab patse lahti harutama. Kui on, tähendab, patsi lahti harutanud, hakkab ta lindiga tüdrukute poole niiviisi vehkima ja lööma, et mingi ka need mehele. Lööb lindiga kõiki ja (siis) itketakse ning taas hakkavad kõik naised lauldes minema. Aga järgmisel päeval tuleb palvus, tüdruku koju tulevad peigmehe vanemad. Tuleb palvus, tehakse "iludus", tuuakse kuusk ning see kuusk ehitakse ilusate lindikestega ning asetatakse lauale. Peigmees tuleb ja ostab selle "iluduse" välja. Annab seal raha ja hiljem ta (s.t. kuusk) torgatakse nurka. Nurgas seisab see "iludus" nelikümmend päeva, tüdruku nurgas (seisab) see kuusk. Seejärel palvus lõpeb ja siis (selgub), missugune päev määratakse pulmadeks. Siis minnakse laulatusele ja lastakse end lautada ning minnakse peigmehekoju pulmi pidama. Peigmehekodus hakatakse pulmi pidama, peigmehe juures peetakse pulmi. Vaat niiviisi valmistuti pulmadeks. Pulmadest ma rääkisin sel korral, kuidas pulmi peetakse. Niiviisi valmistatakse pruuti ette.

(3)

beššowdat

/ šano / kuin iellä oldih beššowdat /

*ka oſi / večorkat oldih / večorkja rubien šanomah //
ka kuin večorkah šoberitah / šjamojn parahan kojijn oššetah
brihat külastä / zaimitah / što kummarhe šjamojn šüfi
pätištenka // i rjaznoišta külištä tūwah tütöt / goštät /
kumbazella brihalla mõžot on tuttava miššä / zakjazjvaič-
čow / nu ka miun varoin tūwah ka šielä p o p o f k a š
t a / miun varoin tūwah šielä g o r u n s k o i š t a /
miun varoin tūwah šielä d'ü i t'k ö v ä š t ä / so fše. h
storon tūwah tütöloida / goštih // tütöt tūwah tūwen
šalkun rütia / plattia rjaznoiloida / i šüri šjafi / oſi ka
šüret šjafit olgupäiſä / ei paikkaloišša käuwäh / šjafiloiš-
ša i tuffiloišša // tūwah goštät / značit / nu šuwäh jūwah*

s večera šidä ka j ljaditah / ođžat šuoŕiečetah i tuffi-
 loišša lähtietäh / večorkoilla // i kaikišta küñštä tullah
 brihat / paokružnošti / kaikišta küñšöištä / i ka näin
 ljaditah ših palčan- / palčalle pannah garmorit / garmo-
 rie naverno dvacat ofi / möžet i bolše / garmori / šifä
 palčalle // nu ka še näin i ruvetah / značit / kargamah
 vaššilovskava / ka üksi briha lähtew / zavodw / s krä-
 ju / kaikki jogo tütön vjizivw / i ištuow / toihe noužow
 / briha ištuow / toihe noužow / briha ištuow / toihe
 noužow / ka še näin i pjaroin i kāratah / briha i tütö
 vaššilovskava / i pripefkoida pajatetah / ka / i tütö
 pajattaw brihalla i briha tütöflä // ka tämän kižatah /
 šidä zapoijah kružo•k // vot / zapoijah

нешолковая травинка
 во по лужке лётсе
 долго-долго дожидать
 милава придётсе
 я ждала два месяца
 подожду недельку
 встретила приветила
 дружка любезного

и все садятся парам // вот там кому какая нра-
 вится и берёт [...] // в двенадцать часов все
 идут на пере(о)девку / домой опять / где гост-
 тишь / туда идёшь // и придут на передевку /
 чаю попят...

/Šano karjalaksi /

da tullah peredefkalla / šuwäh jūwah / toižen platt-
 tan pannah / i lähtietäh tjaš // i tjaš näin žo / ka zavo-
 ditah pläski / kargamah / virttä pajatetah / pitköidä /
 šidä tōžo ka näin žo ka ištuočetah pjaroin // i tōžo nō-
 merit i vokura•t // iššutah huomnekšee šja / i huomnek-
 šella ka j lähtietäh kodiloih // tullah / šuwäh / jūwah /
 kaksči čjassua otohritah i päivällä tjaš lähtietäh širhe žo /
 i ka dväje sūtki / kahet sūtkat ka näin veššefiečetah / ka
 // šidä toižešša küfäššä fiew / toižeh küläh näin lähtietäh /
 i kolmanžešša / i ka kaikišša küñšöištä aivin oldih kaiken
 talven ka možet večorkat // tämä vain večorkat ossō•bia
 / a omašša küfäššä jogo pävie beššowda ofi // nu ka
 hüvie tütöföidä / ehämmäžen kōnža / kaikkien kohešno
 vejeldih goštiloih i / ka še näin kaiken talven šuren pū-
 hää šjaten / maslerčan šja // ka fiew maslerča i nämä beš-
 šowdat i prekratiefčetah / i ruvetah kümäh gulavolla / šem

*hede-l' // kuvotah da kaj kedrätäh da koissa / ei laške-
ta gulaimah hi kedä // a sidä ka flew äjapäivä / sillolii
gulavot fietäh [...] ka / kuin ennen molodoit / nuorizo
hüvii aigja provožaidih / hüt šovsem eu to.*

Istjatsed

/Räägi, kuidas vanasti peeti istjatseid./

Olid, õhtud olid, räägin õhtutest. Kui kogunetakse õhtule, siis noormehed ostavad, (õigemini) üüriivad külast kõige parema maja, mis on külas kõige suurem viiesinaline (=tare). Ning erinevatest küladest tuuakse tüdrukud, külalised. Kui mõnel noormehel on ehk kuskil tuttav, palub (=tellib) ta, et minu jaoks toodagu Popovkast, (teine ütleb, et) minu jaoks toodagu Gorjunskoist, (kolmas ütleb, et) minu jaoks toodagu Djudikovost. Igast küljest tuuakse tütarlapsi külla. Tütarlapsed toovad terve kotitäie rõivaid (=varustust) kaasa, mitmesuguseid kleite ja suure salli, suured sallid olid (varemalt õlgadel). Ei käidud rätikute, vaid sallide ja kingadega. Tuuakse külalised, tähendab, süüakse, juuakse, õhtul aga hakatakse valmistuma, rõivastutakse ja hakatakse, kingad jalgas, piduõhtule minema. Kõigist ümberkaudsetest küladest tulevad noormehed, kõigist küladest. Sinna tehakse riul, riulile pannakse kõik lõõtspillid, lõõtsasid olivist kakskümmend tükki, vahest rohkemgi, lõõts (pan-di) sinna riulile. No ja nii hakataksegi *vassiljovskojet* tantsima, üks noormees läheb ja alustab tantsumängu. Kõik kutsuvad ühe tütarlapse välja, (kui on ära tantsinud,) siis istub, teine tõuseb, üks noormees istub, teine tõuseb, üks noormees istub, niiviisi paarikaupa tantsivad noormees ja neiu *vassiljovskojet* ning laulavad refrääni, tüdruk laulab noormehele ja noormees tüdrukule. Vaat mängitakse seda, siis moodustatakse (=lauldakse) ring ja lauldakse: õrn rohukõrreke/ aasal lamab/kauka-
kaua oodata/ tuleb kallimat/ mina ootasin kaks kuud/
ootan (veel) nädalakese/ kohtasin, osutasin lahkust/
kallile sõbrale. Ning kõik istuvad paarikaupa. Seal vaat, kellele missugune meeldib, selle võtabki. Kell kaksteist lähevad kõik ümber riietuma, (lähevad) koju, kus nad võõrsil on. Lähevad sinna ümber riietuma, joovad teed...
/Räägi karjala keeles./

Tullakse ümber riietuma. Süüakse ja juuakse, pannakse teine kleit selga ja minnakse taas. Ja taas hakatakse

se niisamuti tantsu uhtuma. Lauldakse pikki laule, seejärel istutakse endist viisi paaridesse ja tehakse jälle samasuguseid numbreid ning istutakse hommikuni, alles hommikul minnamse koju. Tullakse (koju), süüakse ja juuakse, puhatakse kaks tundi ja päeval minnakse taas sinna. Ja kaks ööpäeva, kaks ööpäeva lõbutsetakse niiviisi. Seejärel algavad (istjatsed) teises külas, siis minnakse teise külla, siis kolmandas ja niiviisi olid kogu talve kõikides külates seesugused õhtud. Need olid ainult erilised õhtud, aga oma külas olid iga päev istjatsed. Häid tüdrukuid viidi kõiki enamasti külla, niiviisi olid (õhtud) kogu talve suure pühani, võinädalani. Kui tuleb võinädal, siis istjatsed lõpetatakse, hakatakse käima lõbutsemas. Seitse nädalat kootakse ja kedratakse kodus, ei lasta kedagi lõbutsema. Siis tulevad lihavõtted, siis lõbustused [...].

Vaat kuidas varemalt noored, noorsugu huvitavalt aega veetis. Nüüd pole sugugi nii.

(4) *narodja vovše ajä ajei*

*/Šano / milloin oli k a z a n s k o i / i kuin prijaznuidj
tädä? /*

*ka prijaznuidj // šuri turgo oli / ajä oli kupčie //
i kodiloizet masterovot kaikin tuodj / ken midä / vak-
kazie i värtinöidä i türikkoida i sieglöida i häidä / kuin
oq / sofkie i / nu vopšem kaikkie / ken midä mahtaw
rjadja / kaikkie toi tällä bazarilla / tällä türulle // i kup-
čat naježaidj / polatkoida ljadittj / šežo torguidj //
i šuri oli konnoi / barišnikat tuodj hebožie / i ka bari-
sničaidj // diganja vovše ajä ajei / čiganat hebožinke
torguidj šežo // i kirikössä oli ajä toržestvā / krestnoi-
hot i ajeldj papit dāže tožišta prihodoišta / ajä oli
vovše slūžnja // kaj keitetih olutta i / ajettj samo-
gonkja i narodja vovše ajä ajei // ka.*

Rahvast sõitis väga palju kokku

/Räägi, millal oli Kaasani Maarja päev ja kuidas seda tähistati. /

Tähistati vaat (niiviisi). Suur turg oli, palju oli kaupmehi. Kodusedki meistrid toid kõike, kes mida, (toodi) vakkasid ja kerilaudasid ja söelu ja neid, mis

need on (=kuidas on), kühvleid, no üldiselt kõike, kes mida oskab teha, kõike tõi sellele laadale, sellele turule. Sõitsid kokku kaupmehed, panid telgid püsti (=tegid tegid) ja kauplesid. Suur oli hobuselaat, parisnikud tõi hobuseid ja ka paristasid (hobustega). Palju sõitis kohale mustlasi, mustlased kauplesid samuti hobustega. Ning kirikus oli palju toredust, (oli) ristikäik ja papid sõitsid isegi teistest kogudustest kohale, väga palju oli jumalateenistusi. Keedeti õlut ja aeti puskarit ja rahvast sõitis väga palju kokku, vaat.

(5)

p e d r u n - p ä i v ä

/šano / kuin prjaznujjah p e d r u n - p ä i v i ä /

p e d r u n - p ä i v i ä ? / a k a k u i n p r j a z n u j j a h // k a š e -
čas mähñäh širñe kaj / kodiloj / gošti ugoššaičiš da ko-
diloišša / rodñišša / tuttavišša // šidä vijijitah pihalla /
pihalla šielä vižžiloinke / garmoniiloinke / kāratah / vižžä
pajatetah / / k a p r j a z h i e k k a / h ä j j m e i f ä p r j a z h i e k k a //
/a iellä kuin prjaznuidjh? /

iellä häin zo / iellä po veššelē je kohe šno / ehämbi
oli narodja // hüt on narodja vähä / sowsem narodja //
kuin voina loppiečči / narodja hi kedä / kačo küfäššä /
kaikki küfä magjav // kaj tapettih // kuin tappetih / zna-
čit / mužikat / nin narodja ei roju // ta meifä vet oli
täššä peret šuret / po deššat čelovek oli / po vöšsem /
po dvena tcať jogo talošša / do voinj : / a posle voinj : /
ka / jäimmä efiššä / da peret prapā fi.

Peetripäev

/Räägi, kuidas tähistatakse Peetripäeva. /

Peetripäeva? Aga vaat, kuidas tähistatakse. Vaat nüüd minnakse sinna ja kodus [?], külalisi kostitatakse kodus, sugulaste ja tuttavate juures. Siis minnakse välja. Oues tantsitakse laulude ja lõotša saatel, laule lauldakse. Vaat (missugune) pidupäev, niisugune pidupäev on meil. /Aga kuidas varem pidutseti? /

Varem niisamuti. Varem muidugi lõbusamalt, sest rahvast oli rohkem. Nüüd on rahvast vähe, hoopis (vähe on) rahvast. Kui sõda lõppes, polnud rahvast enam sugugi, vaata külas (ringi), kogu küla magab, tapeti ära. Kui mehed on tapetud, tähendab rahvast ei tule. Meil olid siin

ju suured pered, kümme inimest oli, kaheksa, kaksteist (oli) igas talus enne sõda, aga pärast sõda, vaat, jääme küll ellu, aga pered kadusid.

(6) kaks üödä üöt i päivät lugow lugija

/šano / kuin iellä mjah pandih /
da / ka kuolow mies / šie naine olet / mužikka / ša
rovno / peššäh / šuoritetah / lawčalla pannah / i ma-
tun pajatetah / kolmičči // i potom tulow lugija / lugow /
da šielä kaks üödä piettä i kaks üödä üöt i päivät lu-
gow lugija // šidä pappi tulow / noštaw lawčalla häheg /
značit / i šjatetah kirikköh // kiriköesä šielä otpoijah /
i zavalitah // potom tullah kodih / murginoimah soberi-
tah / šielä kru gom prjazniekag / nu hämä šanuo piron //
na devjātoi deň tjaš otetah piron / poto m kru gom kü-
fää obrješetah / ken miittä / ken bulkja paistaw / ken
šiltä oštaw / kanfietkalla / šiltä prieñikkja / ken mida /
kru gom küfän kandaw // ljajitah suluo // sulolla otetah /
kaikin küfää / i häin na sorokovoi / sorokovoi n piehä /
šežo häin šo / ljajitah // stolat soberitah / i narodan kai-
ken kučutah / i vōži proidiw häin šo / ka // tämä meilä
põkaroni.

Kaks ööd ja päeva loeb lugeja

/Räägi, kuidas vanasti maeti. /

Vaat, sureb mees ära (kas oled naine või mees, üks-
kõik), (ta) pestakse, riietatakse ja pannakse lautsile,
kolm korda loetakse palveid. Pärast tuleb lugeja ja loeb,
kaks ööd hoitakse (surnut seal) ja kaks ööpäeva lugeja
loeb ööd ja päevad. Seejärel tuleb papp, võtab ta lautsilt,
tähendab, ja (ta) saadetakse kirikusse. Kirikus, seal pee-
takse matusetalitus (= lauldakse viimset õnnistust) ja (see-
järel) maetakse maha. Pärast tullakse koju, kogunetakse
söömaajale, sealt ümberkaudu (tullakse) kokku, öeldakse
peiete. Üheksandal päeval on jälle peied. Pärast kantak-
se mööda küla, kes mida, kes küpsetab saia, kes ostab
selle, kes kompvekke, kes präänikuid, kes mida mööda
küla kannab. Tehakse õllevirret. Ja niisamuti neljakümnen-
dal, neljakümnnendal päeval tehakse niisamuti. Pannakse
lauad kokku ja kutsutakse kogu (küla) rahvas. Aasta möö-
dudes niisamuti, vaat. Niisugused on meil matused.

L a u l u d

Nadežda Vassiljevna L i h h a t š o v a (sünd. 1916),
Tšamerovo (Č j a m e r o v a).

- (1) *kakši brihja ikkunjalja
gulavolla kučutah
tätä i mjama sundukašša
kazamaikja ečitäh*

Kaks noormeest akna all/ kutsuvad lõbutsema/ isa ja
ema kirstu seest/ jakke otsivad.

- (2) *plattän ommeldih
hüblät borazella
lähen mučoksi
kolän gorazella*

Kleit õmmeldi/ nõöbid voltidel/ lähen mehele/ mäe
peale Koljale. Viimasel värsil on paralleelvariant: *goran
kolazellaid*.

Olga Vassiljevna T i h h o m i r o v (sünd. 1908),
Benjakovo (b e n a k o v a).

- (3) *midä rodī važazella
ei ruven peldo^ah käümäh
midä rodī brihazella
ei ruven šuva•čemah*

Mis juhtus vasikaga/ et ei hakanud põllul käima/ mis
juhtus noormehega/ et ei hakanud armastama.

Valentina Aleksejavna R o g o v a (sünd. 1929),
Djudikovo (d' ü i t' k ö v ä).

- (4) *peřtin piellä peřtin piellä
sjamoi podvolokallg
tütto brihja ugoššaičči
vehhazelä kokolla*

Tare peal, tare peal/ päris pööningul/ tüdruk noor-
meest kostitas/ nisukakuga.

Maria Mihhailovna K r j u k o v a (sünd. 1925),
Djudikovo.

- (5) *ofizini bi harakkahe
mahtaižini bi letaija
eni andaiš dorogoilla
kolme vuotta stradaija*

Oleksin ma harakas/ oskaksin ma lennata/ ei ma la-
seks kallimal/ kolme aastat kannatada.

Antonina Glebovna O r l o v a (sünd. 1928), Lopa-
tihha (L o p j a t i x a).

- (6) *miula milko pi t e r i š š ä
harvah tüöndäw kirjaziie
a mie tiälä zawlekaičen
mušta kulma brihazie*

Mul on kallim Piiteris/ harva saadab kirju/ aga mina
veetlen siin/ mustasilmseid noormehi.

Vassili Ivanovitš O r l o v (sünd. 1922), Lopatihha.

- (7) *ištuow tüttö ikkunalla
šüöttäw brihja talkunalla
šüö šüö magiemmalda
anna šüda tšagiemmalda*

Istub tüdruk akna peal/ söödab noormeest kamaga/
söö, söö magusamat/ anna suud tihedamalt.

Varvara Petrovna B o r i s s o v a, Dudino.

- (8) *milma mjamo rugaičči
što üöflä müöhä gulbičän
vidno sudba miulon moihe
muštie šifmie šuvačän*

Ema tõreles minuga/ et hilja õhtul käisin lõbutsemas/
vist on saatus mul selline/ et musti silmi olen hakanud
armastama.

Teises variandis on esimeses värsis *rugaičči* asemel
kiruočči id.

Viimase laulukesel on paralleelvariant:

Zoja Fjodorovna T j u m e n e v a (sünd. 1918),

- (9) *milma tjado aivin kiruow
rūčän tagja hüppelöw
vidno miula moihe oža
mušta kulma šuvačän*

Isa kirub mind aina/ et oja taga jooksmas käin/vist
on mulle (määratud) selline osa/ et musta silma (=musta-
silmset) armastan.

M ä r k u s i

Järgnevalt iseloomulikku informantide keele kohta. Alljärgnev on ühtlasi kas osaliselt või täielikult kehtiv kogu murraku kohta. Sulgudes olev number viitab tekstile.

1. Teatud juhtudel nasaleerub kõnevoolus sõnalõpuline *n* või *h*, sulades ühte eelneva vokaaliga, näit. *i riputettih tagjana kowrag / šomag // i otetah tüttožee omag / omag drolažen i čuratah* (1). Sama nähtust on kirjeldatud Tihvini murrakus (Рягоев 1977 : 8), varasemates Vesjegonski murraku tekstides see joon ei kajastu.

2. Uksikjuhtudel on allatiivi lõpuks *-lle* päriskarjala murdes üldisena esineva *-lla* asemel, näit. *tūrulle* 'turulle' (4), *stolalle* 'lauale' (2), *venčalle* 'laulatusel' (2). Selle erijoone põhjused ja leviku täpsem piiritlemine vajavad edasist uurimist.

3. Üldine on, et *Vrg*-ühendi nõrgas astmes, s. t. *g*-kaolises vormis, on vokaal pikenenud, näit. *karga-*

mah : *kāratah* 'tantsima, tantsitakse' (3), *turgo* : *tūrulle* 'turg, turule' (4). Sama nähtust on täheldatud ka naabermurrakus (Virtaranta 1972 : 13).

4. Märgatav on pearõhulise vokaali pikenemine lahtises silbis, kusjuures moodustub poolpikk vokaal, mis on pikem lühikesest ja pisut lühem tavalisest pikast vokaalist. Tundub, et siin on tegemist kakskeelsusest tingitud vene keele hääldealuse mõjuga. Näiteid: *kõdih* 'koju' (1), *päjatetah* 'lauldakse' (3), *sivotah* 'seotakse' (1).

5. Sõnatarvituses torkab silma, et tihti on samaaegselt tarvitusel omasõna (või varasem laen) ja hiline vene laen. Sellisel viisil on praktiliselt asendatav iga sõna, näit. *lomu* = *hijamu* (< vene хлям) 'rämps' (1), *itkew* = *pričetaičow* (< vene причитать) 'itkeb' (2), *kūži* = *jolka* (< vene елка) 'kuusk' (2), *turgo* = *Bazarī* (< vene базар) 'turg' (4).

6. Teatud mõisterühmade puhul on tendents asendada omasõnad vene laenudega, näit. arvsõnad üle kümne: *sorokovoin piehä* 'neljakümnendal päeval' (6).

7. Lauludes tuleb esile konditsionaalivorm, mida tugevad vene keelest laenatud sama funktsiooniga abisõna *bi* (< vene бы) : *oližin bi* 'oleksin', *mahtaižin bi* 'oskaksin, saaksin' (5).

K i r j a n d u s

Leskinen, H. 1932, Karjalan kielen näytteitä I, Helsinki; Virtaranta, P. 1972, Die Dialekte des Karelischen. Gruppierung (mit Kurzcharakteristika) und einige Fragen des Ursprungs. - СФУ VIII, 7-27; Макаров Г. Н. 1963б Образцы карельской речи, калининские говоры, Москва-Ленинград; Рягоев В. Д. 1977, Тихвинский говор карельского языка, Ленинград; Частушки 1965 = Частушки в записях советского времени, Москва-Ленинград.

Т. К у к к
(Тарту)

ОБРАЗЦЫ РЕЧИ ВЕСЬЕГОНСКОГО ГОВОРА КАРЕЛЬСКОГО ЯЗЫКА

Р е з ю м е

Записи публикуемых текстов сделаны летом 1983 г. в деревне Чамерово Весьегонского района Калининской области от 67-летней Надежды Васильевны Лихачевой. Ранее опубликованы образцы данного говора Х. Лескиненом (1932) и Г. Макаровым (1963). Содержание текстов этнографического характера, оно связано либо с обрядом праздников церковного (и народного) календаря, либо с важнейшими жизненными событиями человека (напр. свадьба, похороны). Приведенные в конце песенки являются карельскими аналогами русских частушек как по форме, так и по содержанию.

В замечаниях, на примере языка информантов, охарактеризованы некоторые фонетические, морфологические и лексические особенности данного говора.

E. V ä ä r i
(Tartu)

LIIVLASTE POULIŅ KĻAVIŅA JA ALFON BERTHOLDI

LUULET II

Jätkame liivlaste Pouliņ Kļaviņa ja Alfon Bertholdi luuletuste avaldamist. P. Kļaviņa saatis oma luuletused 17. XII 1982, Alfon Berthold 1982. a. mais. Mõned A. Bertholdi luuletused on valminud 1983. a. suvel (nende valmimisaegad märgitakse liivikeelse teksti järel).

Pouliņ Kļaviņa pärineb Vaide külast kuulsast Bertholdi suguvõsast. Palju aastaid töötas ta Riias, kuid säilitas sideme koduküla ja emakeelega. Praegu on ta Riias liivlaste ansambli "Līvlist" ("Liivlased") juhtiv liige. Sündinud on ta 19. I 1918. a. Pouliņ Kļaviņa ema Katriņ Zēberg oli paljude liivi keele uurijate keelejuht alates Lauri Kettusest kuni allakirjutanuni. Katriņ Zēbergi isaema (seega Pouliņ Kļaviņa ema isaema) Grietõ Berthold (sündinud Polman) oli esimese liivi kooliõpetaja, 1819. a. sündinud Nika Polmani õde. 1961. a. meenutas Pouliņ Kļaviņa ema Katriņ Zēberg perekonnatraditsioonide põhjal ka Nika Polmanit (vt. E. V ä ä r i, Liivi kirjakeel ja kirjandus. - Töid eesti filoloogialt III. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, 259, Tartu 1970 lk. 295 - 296).

Alfon Berthold on sündinud Vaide külas 1910. a. ning kannab suguvõsa perekonnanime kui meesliini esindaja. Tema isa Kõrli oli paljude uurijate keelejuht, ka vend Viktor on liivi keele hea oskaja. Alfon Berthold on nooruses viibinud Soomes Lauri Kettuse perekonnas, õppinud Heinolas kalandust ning hiljem rakendanud saadud teadmisi kodurannas. Oli Vaide küla viimane kalur. Tema luuletuste kirjaviis erineb mõneti trükiste kirjaviisist.

Avaldatavad luuletused on läbi arutatud ja redigeeritud koostöös A. Bertholdiga 1983. a. septembris.

P. KLAVIŅA LUULETUSI

SINDŌN MA RĀNDAS /Sündinud ma rannas/

Sindŏn ma rāndaš,
Lŏja min āl.
Mierpāl ma āltŏd
Tūļšti ja touvišt.

Jemā entš armŏks
Skūolŏ min sŏtiz
Kapteinŏks opatŏ
Izan voļ tŏmi.

Sūrŏks ku kazzŏn,
Kŏgas siz purtiz.
Kuodai tuoi sušan
Knašidi buoridi.

/Sündinud ma rannas, paat minu häll. Merel olen ma hällitatud tuulte ja tormide poolt.

Ema oma armuga kooli mind saatis, kapteniks ōpetada isal oli tahe.

Suureks kui kasvasin, kaugele siis purjetasin, koju tŏin ōekesele kauneid ehispaelu. /

EGIĻ VOL ŌĻAZ /Eile oli haljas/

Egiļ voļ ōĻaz,
Tāmpŏ um pŏĻaz.
Sigž ku tulab,
Liedidi vŏtab.

Liedŏd ku sadabŏd,
Mŏdŏ ne katabŏd.
Siengŏd, mis pudŏbŏd,
Mŏsizŏl pugŏbŏd.

Tallŏ ne magŏbŏd,
Jara āb kaddŏt.
Iddŏ ne irgŏbŏd,
Kievad ku tulab.

/Eile oli haljas, täna on paljas. Sügis, kui tuleb, lehti võtab.

Lehed kui sajavad, maad nad katavad. Seemned, mis pudenevad, maa sisse poevad.

Talvel nad magavad, ära ei kao. Idanema nad hakkavad, kui kevad tuleb. /

A. BERTHOLDI LUULETUSI

RÄNDA DİLBA /Rannatilder/

Mis ni vaṅklõb tās min sīlma?
Pic randõ ailõb rānda dīlba.
Kus sa ruojkõd rānda dīlba,
Vaij kuoḡin sinõn um nei kīlma?

Ma täsa kōļõb kierdi ailõ,
Laz mina sōḡõ ka nānt vailõ,
Kis võikslõbõd sāl olimpiadõs
Ja ežmis kuož sāl minõn sōmõst.

Siz kūlda minõn rīndas līb,
Eņc randõ siz ma sieda vīb.
Ja ailõb tegiž nei ku souv,
Laz volkõ ma eņc rāndan ouv.

/Mida nüüd vaatab siin mu silm? Mõõda randa jookseb rannatilder. Kuhu sa tõttad, rannatilder, või kohe on sul nii külm?

Ma siin tahan kergesti joosta, et ma saaksin kanede vahele, kes võistlevad seal olümpiaadil, ja peaksin seal esimese koha saama.

Siis kuld minu rinda saab, oma randa siis ma selle viin. Ja jooksen jälle nagu suits, et ma oleksin oma rannale au. /

VEJIMI /Kalapüük/

Ät livõd rāndas jīlanõd,
Ja kaldi mierstõ vejõnõd.
Se tie um pūdiz, äb uo purm
Mier vond um nāntõn lēba nurm.

Ni kalamied tās kābōd kierdi,
Ne mierō lābōd, se um siedi.
Ni vōrgidi ne kāndanōd,
Idtuoizōn rīndōkst āndabōd.

Ne vōrgōd laiļō sidabōd
Ja lōja mierō likōbōd.
Siz vōrgōd mierō ētabōd
Ja pāgiņ kalō lūotōbōd.

Ja uonđzōl tegiz randō kābōd
Ja vōrgō tagan varald lābōd.
Ne vanķōbōd, kus ni um mērk,
Se viedpāl pilōb nei ku ķerk.

Ni nustabōd ne ankar ilzō
Ja ķēļ um amadōn ni kildzi.
Sāl vōļ um nādōb viedpāl ilō
Ni nām, mis nustab laiļō sillō.

Vān vanķlō, knašō pugōn um
Se vōrgō vālda nei ku lum.
Ni ōbdist kalō laiļō nustab,
Kil kupša nēgi vastō vōtab.

Ni kierdi viedam, purō ildzō,
Nei nutab ķēļ tās vāga kildzi.
Ja toi miez kā ni tagan lāb
Ja lōja kierdi aigō kāb.

Ne livōd vanšti vejōnōd
Ja leibō eņčōn peļōnōd.
Mād mier kui rikaz sina uod,
Sa kalamiedōn tuojtikt tuod.

Eņč tiedō tēg tās uotō tienōd,
Set pivtāvž tēg tās uotō ienōd.
Vēļ jelčō tās um livōd mēļ
Ja kildzist kilub rānda ķēļ.

Aļab kazab kōnka najgas,
Līvli vēļ kāb randanajgas.
Tōvaz sūr kil il um lānd,
Aga livli ikštiz kāb.

/On liivlased rannas elanud ja kalu merest püüdnud. See töö on puhas, pole tolmune, meri olnud nende leivapõld.

Nüüd kalamehed siin käivad kergesti, nad merele lähevad, see on selge. Nüüd võrke nad kannavad, üks-teisele seoskõit annavad.

Nad võrgud paati seovad ja paadi merre lükkavad. Siis võrgud merre heidavad ja palju kalu loodavad.

Ja hommikul jälle randa lähevad ja võrgu järele vара lähevad. Nad vaatavad, kus nüüd on märk, see vee peal seisab nagu ritsikas.

Nüüd tõstavad nad ankru üles ja keel on kõikidel nii kõlav. Seal noodamärke on näha vee peal üleval, nüüd näeme, mida tõstetakse paati sisse.

Näe, vaata, ilusasti on hargnenud võrk valge nagu lumi. Nüüd hõbedast kala paati tõstetakse, küll kaupmees neid vastu võtab.

Nüüd kerge koorem, puri üles, nii hüüab keel siin väga kõlav. Ja teine mees ka järel läheb ja paat kergesti randa käib.

Need liivlased vanasti kalu on püüdnud ja leiba endale teeninud. Meie meri, kui rikas sina oled, sa kalameestele toitu tood.

Oma tööd te olete siin teinud, ainult peotäis teid on siia jäänud. Veel elus on siin liivi meel ja helgelt kõlab liivi keel.

Paju kasvab luite ääres, liivlane käib veel rannas. Torm suur küll on üle läinud, kuid liivlane siiski käib.

~JÕVGÕ RÄNDA /Liivane rand/

Sa jõvgõ rānda ārmaz uod,
Ma jiega pāva sin jūs uob,
Sa tuodkōks minōn riemō tuod.

Mikš sagōld mina sin jūr tulab?
Kis minda sin jūs vizas pidab?
Min ājga sin jūs pakand kulub,
Ikš joud min sin jūs vizas pidab.

Min jiema tās min āll um sidōn
Ja tās iļ ma uob ilzō kazōn.
Ja rāndas armō kāta pidōn,
Siepierast ārmaz sa uod minōn.

/Sa liivane rand armas oled, ma iga päev olen sinu juures, sa tõesti tood mulle rõõmu.

Miks sageli mina sinu juurde tulen? Kes mind sinu juures kinni peab? Minu aeg sinu juures kiiresti kulub, üks jõud mind sinu juures kinni peab.

Minu ema siin minu hälli on sidunud ja siin ma ise olen üles kasvanud. Ja rannas armsa kätt hoidnud, sel-lepärast oled sa armas mulle.

KALAMIEZ LÕJAZ /Kalamees paadis/

Lainõd miersõ vierõbõd,
Ajga puol ne kierõbõd,
Kalamiez sāl lõjas istab,
Õbdist kala sizõl nustab.

Nej ni lõja knaşõ vojgõb,
Sāl ju ajga ka um nādõb,
Laint enč sālga pāl tām viib,
Kievamstiz, koņč ajgas lib.

Tūļ ka unstõ ildzõ virgõb,
Pügõ ni ta paldiņ irgõb,
Õvad valdõ valabõd,
Lajõ ajgõ ajabõd.

/Lained meres veerevad, ranna poole nad keeravad;
kalamees seal paadis istub, hõbedast kala sisse tõstab.

Nii nüüd laev ilusasti kiigub, seal ju randa ka on näha, laine oma seljal teda viib, kuni kergesti randa saab.

Tuul ka unest üles ärkab, puhuma nüüd ta kohe hakkab. Hoovused varju heidavad, laeva randa ajavad./

KALAMIEZ /Kalamees/

Kui vägi kildzist mier ni kroksõb
Ja lainõd tutkamõs võ juoksõb.
Kuij vägi lainõd vierõbõd
Ne vâlda võkõks kierõbõd.

Bet kalamiez sāl lõjas uob
Sie jiedõpegõn tända tüob
Kill laint lada pāl lõja nuzõb
Ja lajnõd vaizõ tegiž pázub.

Se kalamiez ni van̄klob, n̄ab,
Ku aigõpēgõn lõja k̄ab
Ta lõja tirõ idstid kierõb
Kill lainõd vaisõ lõja vierõb.

Ta tiegstõ puni, joudzi um,
Laz pūgõg aga sadag lum.
Ta ajgas amõ jõvist n̄ab
Ja aman silmadõks in̄ k̄ab.

Kill õrad valabõd ni ka,
Iet drošõ mielõdõ pidab ta.
Kill laint ka vieta laiõ viskub
Vai siepierast kill miermiez itkub.

/Kui väga kõlavalt nüüd meri kohiseb ja lainete harjadel vaht jookseb. Kui väga lained veerevad, nad valge vahuga keeravad.

Kuid kalamees seal paadis on, see edasi teda toob. Küll laineharjale paat tõuseb ja lainete vahele taas pääseb.

See kalamees nüüd vaatab, näeb, et ranna poole paat läheb. Ta laeva tüüri üha keerab, küll lainete vahele paat veereb.

Ta näost punane, tugev on, puhugu või sadagu lumi. Ta rannas kõike hästi näeb ja kõigel käib silmade-ga kaasas.

Küll harjad helendavad, kuid julget meelt hoiab ta, küll laine ka vett paati viskab, või siis sellepärast mere-mees nutab./

KALAMIEZ /Kalamees/

Kalamiez ep̄c̄ tiedõ tieb,
Idõkabal mierp̄al ieb,
M̄el um t̄amõn idstid sieldi
Võrta mierõ etab kierdi.

Ta tijald kunagõst äb ie
Kil sūr ja l̄alam um sie tie,
Siepierast mier ka t̄amõn andab,
Ta õbdist kalõ kuodaj k̄andab.

Ta tuldõn kierõb rindad vastõ,
Kui lainõd tõbõd tända kastõ.
Ta muostab laiõ aigõ juodõ
Ja pägin kalõ aigõ tuodõ.

Täm sam um idstid viza, kiendi
Ja vaptlimi um vaimi, siendi.
Set mier se tända idstid pidab,
Ta tända epč jür vizõ sidab.

(Valminud 27. 07. 1983)

/Kalamees oma tööd teeb, ühtelugu merele jääb. Meel on ikka temal selge, võrku merre heidab kergesti.

Ta tühjalt kunagi ei jää, küll suur ja raske on see töö. Seepärast meri ka talle annab, ta hõbedast kala koju kannab.

Ta tuultele pöörab rinna vastu, kui lained tahavad teda kasta. Ta oskab paati randa juhtida ja palju kala randa tuua.

Tema samm on ikka tugev, kindel ja vaade on terav, selge. Kuid meri see teda ikka toidab, ta teda enda külge kinni seob. /

PIŠKI KAŠŠ / Väike kass /

Minõn um ka piški kašš,
tei ta ju um vägi knašš.
Silastõb ta minõn jürõ,
Iekõb mingizkõrd ka tūrõ.

Säl um ailõn piški ir.
Aga jiecõ säl um mir,
Ir ni kácõ kuogin lib,
Siz ma tända jära sieb.

Ailõb ir ni aukõ sillõ,
Kaš set ievapklõb täm vilõ.
Nei ta tija sükõks ei,
muragõl ta imer kei.

(Valminud 28. 07. 1983)

/Minul on ka väike kass, ta on ju väga ilus. Silitab ta minu vastu, hüppab mõnikord ka nurka.

Seal on jooksnud väike hiir, aga ees on seal müür. Hiire ma kohe kätte saan, siis ma tema ära söön.

Hüppab hiir nüüd auku sisse, kass vaatab ainult tema karvã. Nii ta tühja suuga jäi, murelikult ringi käis. /

RIMÕD /Riimid/

1. Mina äb voij sinda unõ,
Kitõb ma sin jõva sõnõ.
Laz sin jõvist volkõ kuonõ
Pägin, pägin jõvõ, vonõ.
Polaks, küld ni sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Sieda, mis mēg inõ vimõ,
Tomõ ka mēg jara midõ.
Ulõ sadab vägi vimõ,
Kaižist ni kil mēg limõ.
Küld ju küld ni sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Mina tulub ni sin jūr,
Sie lõdan um vaimi tūr.
Piedagõn um tõvas jūr,
Se pū kazab vägi sūr.
Kitõb ni ma sinõn ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Tiedõ ni mēg amad tiemõ,
Kus il ie mēg paldiu iemõ.
Leibõ ka mēg rōški siemõ,
Vārõd jūs um puni niemõ.
Polaks, küld ni sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

/Mina ei saa sind unustada, ütlen ma sulle hea sõna. Olgu sul hea kodus, palju, palju head, õnne. Palun, kuula nüüd sina ka, ilusasti küll riimub see.

Seda, mis me kaasa viisime, tahame me ka ära müüa. Väljas sajab väga vihma, märjaks nüüd küll me saame. Kuula, kuula nüüd sina ka, ilusasti küll riimub ta.

Mina tulen nüüd sinu juurde, sel laual on terav nurk Pedakal on taevas juures, see puu kasvab väga suureks. Ütlen nüüd sinule ka, ilusasti küll riimub ta.

Tööd nii me kõik teeme, kuhu me üle õõ jääme. Leiba ka me rnasuke sööme. Värava juures on punane lehm. Palun, kuula nüüd sina ka, ilusasti küll riimub ta. /

2. Mõcast ulzõ ni ma sai.
Kädsõ minõn vël um paij,
Se äb uo kill mingi kaij,
Vastõ pütiz minõn naij,
Mina tända kädõ saij,
Nürkas pilõb vana rajj,
Kaugõn nädõb um tulkaij.
Polaks, küld ni sina ka,
Vägi knaşõ rimõb ta.

Bolan pandõt um už piera,
Viļa päkizõs um tiera,
Saväntõt um lānga kiera,
Se rištīng ni kil um tiera.
Polaks, küld ni sina ka,
Vägi knaşõ rimõb ta.

Miersõ valab lajga ōra,
Kikkõn pilõb ilõ kōra,
Mõcas kazab puni mōra
Väga knaş um se sūr jōra,
Vana niemõn kōvri sōra.
Siz ni küld je sina ka,
Kui knaşistiz rimõb ta.

/Metsast välja nii ma sain, käes minul on veel paju, see ei ole küll mingi kahju, vastu sattus mulle naine, mina tema kätte sain, nurgas seisab vana tool, kaugel on näha tulikahi. Palun, kuula nüüd sina ka, väga ilusasti riimub ta.

Palile on pandud uus põhi, viljapeas on tera, kokku keritud on lõngakera, see inimene on küll terve. Palun, kuula nüüd sina ka, väga ilusasti riimub ta.

Meres langeb lainehari, kukel on ülal kõrv, metsas kasvab punane mari, väga ilus on see suur järv, vanal lehmäl on kõver sarv. Siis nüüd kuula ja sina ka, kui ilusasti riimub ta. /

3. Kaļai min um ibist tagan,
Tāmiez ma um veiti magõn,
Tazi tutkam um sie mägõn,
Sõbra naizõst voļi lagõn.
Küld, ni polaks sina ka,
Knašistiz kil rimõb ta.

Mingis puol päl ailiz siga,
Tõva mõcas um se viga,
Mis sie mien sāl um pa viga,
Pitka tāmõn kil um iga,
Ta min jūr ni tulab piga.
Polaks, küld je sina ka,
Vägi knašõ kilub ta.

Kierdi samkõks mina astiz,
Õbistõ ma mõzõ pästiz,
Stodidi ma tõrgpäl vostiz,
Neği viedkõks mina kastiz,
Nagiri ka mina kuorstiz.
Kül jel ni kujj knašõ ka,
tikiz se ni rimõb ka.

/Sepp on mul hobuse järel, täna öösel olen ma vähe maganud, tasane tipp on sel mäel, sõber naisest olevat lahutanud. Kuule, paluksin, sina ka, ilusasti küll riimub ta.

Mingi poole peale jooksis siga, sügavas metsas on see sooriba, mis sel mehel on seal viga, pikk on temal küll iga, ta minu juurde tuleb peagi. Palun, kuula nüüd sina ka, väga ilusasti kõlab ta.

Kerge sammuga mina astusin, hobust ma lahti võtsin, taimi ma turul ostsin, neid veega mina kastsin, kartuleid ka mina koorisin. Kuula siis nüüd, kui ilusasti kõik see nii riimub ka. /

4. Juri kierdi tiedõ tieb,
Kõrli se kil pägin sieb,
Katla pitpäl vägi kieb,
Miks se kiela tagan ieb?
Polaks, vol nei jõva ka,
Küld, kui knašõ rimõb ta.

Knašistiz ni kujõb äjna,
Vägi valda um se säina.
Iezõ minda pikstõb päina.
Polaks, kül ni sina ka,
Kuj kil knašõ rimõb ta.

Perinai ni leibõ iedõb,
Laz volk ama aimõn siedõb,
Ni lib pägin, tiedõ tiedõb.

Polaks küld ni sina ka,
Kuj knasistiz rimõb ta.

Se iž rek um idstid lādõb,
Jedspēgõn ja tagiz kādõb,
Sāl se korand ju um mādõb,
Vanõ sõbrõ ma kill mādõb,
Sieda tuoda tāmštõ sādõb.
Mõtlõb, ku sa kitõd ka,
Kuj knasistiz rimõb ta.

/Juri kergelt tööd teeb, Kõrli see küll palju söõb,
katel pliidi peal väga keeb, miks see kell taha jääb?
Palun, ole nii hea ka, kuula, kui ilusasti riimub ta.

Ilusasti nüüd kuivab hein, väga valge on see sein,
öösel mind pigistab painaja. Palun, kuula nüüd sina ka,
kui küll ilusasti riimub ta.

Perenaine nüüd leiba lõikab, et oleks kogu perel
süüa, siis tehakse palju tööd ära. Palun, kuula nüüd
sina ka, kui ilusasti riimub ta.

Sedasama teed mööda tuleb aina minna, edasi ja
tagasi käia, seal see talu juba mäda, vana sõpra ma
küll mäletan, seda-toda temast kokku sean. Arvan, et
sa ütled ka, kui ilusasti riimub ta. /

Э. В я а р и
(Тарту)

СТИХОТВОРЕНИЯ ПОУЛИНЬИ КЛАВИНЬИ И АЛЬФОНА

БЕРТХОЛЬДА

Р е з ю м е

Последнее произведение на ливском языке было напечатано в 1942 г. После войны письменный язык не использовался в печатных произведениях. Несмотря на это он используется во взаимной переписке и в литературном творчестве. Ливы Поулинья Клавинья и Альфон Бертольд написали стихотворения, которые издаются неизменными. На основе орфографии стихотворений можно сделать выводы о понимании авторами звуков и фонем ливского языка.

E. V ä ä r i
(Tartu)

ÜBER DIE DICHTUNG DER LIVEN POULIN

KLAVIŅA UND ALFON BERTHOLD

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das letzte Druckwerk in der livischen Schriftsprache erschien im Jahre 1942. Nach dem Krieg ist man nicht imstande gewesen, die Tradition der Schriftsprache in Druckerzeugnissen forzusetzen. Dessenungeachtet bedient man sich der Schriftsprache im persönlichen Briefverkehr und in der schriftstellerischen Tätigkeit. Die Liven Poulin Klavina und Alfons Berthold haben Gedichte geschrieben, die unverändert veröffentlicht werden. Aus der Schreibweise der Gedichte können Folgerungen über die Auffassungen der Verfasser über die Laute und Phoneme der livischen Sprache gezogen werden.

З.П. Ануфриева. ТОПОНИМИЯ ИЖМО-ПЕЧОРСКОГО БАССЕЙНА. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Сыктывкар, 1982. 317 с.

---

10 января 1983 г. на заседании Специализированного совета Д 069.02.02 по присуждению ученой степени доктора наук в Тартуском государственном университете состоялась защита кандидатской диссертации З.П. Ануфриевой "Топонимия Ижмо-Печорского бассейна" (научный руководитель - научный сотрудник, кандидат филологических наук Г.Г. Бараксанов). Официальными оппонентами выступили доктор филологических наук профессор П.Ю. Алвре, кандидат филологических наук А.И. Туркин.

Исследование топонимов разных финно-угорских народов в последнее время становится одной из существенных тем финно-угроведения. Топонимы - источник ценной информации не только для языковедов, но и для историков. Поскольку финно-угорские народы в течение своей длительной истории контактировали с представителями ряда других языковых семей, усвоившими древние топонимы, то топонимия имеет существенное значение также для изучения истории расселения славян и тюрко-татар.

На севере европейской части территории Советского Союза жили прежде финно-угорские народы. На это обстоятельство исследователи указывали еще в прошлом веке. (М.А. Кастрен, А.М. Шегрен, Д.П. Европеус).

В это же время были сделаны и наблюдения, касающиеся топонимов пермяцких народов, в том числе коми народа. О непосредственном же изучении коми топонимов можно все же говорить лишь применительно к работам лингвистов настоящего века. Так, В.И. Лыткин указал, как

происходил процесс замены коми палатализованных сибиллянтов *s* и *z* на *š* и *ž* в формах, входящих к русским. Обширным исследованием коми топонимов явилась диссертация А.И. Туркина "Топонимия нижней Вычегды" (1971); имеются работы по отдельным вопросам, опубликованные рядом авторов.

Теперь список этих исследований пополнился обширной работой З.П. Ануфриевой "Топонимия Ижмо-Печорского бассейна" (с приложениями - 317 машинописных страниц).

Исследование посвящено изучению топонимов одного из наиболее северных районов Коми АССР. Об актуальности темы говорит и то обстоятельство, что работа включена в планы работы языкового сектора Коми филиала Академии Наук СССР. Материал, рассматриваемый в диссертации - в основном микротопонимика - отличается новизной. Материал собран автором лично, в языковых экспедициях с 1973 по 1980 гг и составляет 4056 топонимов из 54 населенных пунктов. Естественно, в работе использованы также архивные и литературные источники.

Вопросы, решение которых автор диссертации ставит своей целью, многогранны: 1) определить лексико-семантические ряды коми топонимов, 2) выделить диалектную, архаическую и заимствованную лексику коми языка, сохранившуюся в топонимии, 3) определить морфологическую структуру коми топонимов, 4) выделить топонимические пласты Ижмо-Печорского бассейна. Кроме того, преследуются и практические цели - решение вопроса о правильной передаче коми названий на русский язык, а также о правильном написании их в самом коми языке.

Как использованная методика, так и структура работы соответствуют поставленным задачам. Целесообразным следует считать, что автор опирается не на один какой-либо метод, а по необходимости сочетает разные методы - описательный, исторический и синхронно-сопоставительный. Новизна результатов исследования явная. Следует подчеркнуть, что анализ коми микротопонимов в этой работе вообще дается впервые. Основным объектом исследования диссертации З.П. Ануфриевой и являются названия

ручьев, рощ, лугов, лесов, полей, холмов, бугров, оврагов, дорог и т.д. Автору впервые удалось выявить ряд этимологии топонимов немецкого происхождения. В целом диссертация дает четкий обзор географических наименований рассматриваемого региона, в которых отражена диалектная, архаическая и заимствованная лексика коми языка. Выделены топонимические пласты: коми, русский, ненецкий, угорский.

Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и приложения. Анализ на протяжении всей работы иллюстрируется рядом схематических карт, цветных, технически безукоризненно выполненных. Все же автор явно поспешил с нумерацией карт: их расположение (2, 9, 10, 8, 12, 1, 6, 11, 7, 4, 5, 3) трудно считать нормальным. Не нашли карты отражения в оглавлении, которое, впрочем, достаточно детально и облегчает использование работы.

Прежде чем приступить к основным проблемам работы, её автор приводит основные сведения по коми топонимике и рассматривает вкратце историю ижемского диалекта и историю заселения бассейна Печоры. Возникновение топонимов на базе русских и немецких элементов помогают проследить и лучше понять карты по истории заселения района.

Глава 1 диссертации (стр. 36-93) посвящена лексико-семантическому анализу названий географических объектов. Автор правильно отмечает, что лексико-семантические типы коми топонимов условно можно было бы подразделить на две большие группы. Первая группа топонимов тем или иным образом связана с физико-географической средой Припечорья, вторая - с жизнью и деятельностью местного населения. Однако обе эти группы объединяет общее содержание - ориентация человека в пространстве.

Лексико-семантические типы коми топонимов отличаются большим разнообразием. С учетом различных семантических признаков автор диссертации их рассматривает отдельными группами: географические названия, информирующие о различных признаках самих географических объектов (в их числе, впрочем, такое поэтическое

название, как Бёрдан ель "плачущий ручей" - гидроним, указывающий на акустическое впечатление от текущей воды; названия, отражающие расстояние объектов друг от друга (напр. Матыс шор "близкий ручей" и Ыджыд шор "дальний ручей"). Некоторые географические объекты получили своё имя от названий флоры и фауны (напр. название луга ЛЬОМ пу сик "черемуховый куст" или название возвышенности Варыш керес "гора ястребиная").

Так как коми продолжали переселяться в необитые места, то естественно ожидать, что существуют топонимы образованные от названий этнических групп или что компонентом топонима окажется фамилия или даже прозвище (например, Андропова ты "озеро Андропова", Бажена видз "луг Баженова" - Большое Галово).

Помогает пролить свет на раннюю историю культуры и традиций коми народа топонимы, связанные с религиозными представлениями, мифологией и народными обрядами, а также названия, связанные с родственными и семейными отношениями (напр., Воскресенья видз "воскресный луг", Вокко видз "луг брата").

Классификация топонимов на лексико-семантических основах автором диссертации построена в целом достаточно детально. Расположение же разделов не всегда представляется самым удачным. Так, сразу возникает вопрос, почему группа "Географические названия, находящиеся на близком расстоянии друг от друга" (стр. 49-52) и "Топонимы, содержащие информацию о ближайших физико-географических объектах" (стр. 78-80) отстоят так далеко друг от друга. Не совпадают с оглавлением заголовки разделов, не всегда единообразно оформлены они технически (использование заглавных и строчных букв).

Композиционно раздел "Архаическая, диалектная и заимствованная лексика коми языка в топонимике" не совсем уместен в 1 главе. Автору следовало бы взвесить целесообразность присоединения этого раздела к 111 главе или подachi его в виде самостоятельной части работы.

Во 11 главе диссертации (стр. 94-117) рассматривается "Формальная структура микротопонимов". Самую многочисленную группу составля-

ют эллиптические названия. Автор делит их на подгруппы, где 1) эллипсис выражен существительным (напр. Ва < Ва нюр букв. "вода-болото"), 2) - прилагательным (напр. Сим < Сим ю "ржавая речка"), 3) - причастем (напр. Лайкъялан < Лайкъялан ты "заболоченное озеро", буква "зыбкое"), Многочисленную группу составляют топонимы, образованные при помощи пространственных существительных (напр. бож "хвост"; задняя часть": Di бож < Di бож видз "луг в нижней части острова").

Составные микротопонимы состоят из двух-трёх и т.д. слов, редко даже из семи основ-компонентов (напр. название луга Олъ рузь сай гогрес ты бок видз: Олъ "болотистое место" + рузь "отверстие" + сай "за" + гогрес "кпуглы" + ты "озеро" + бок "сторона" + видз "луг". Автор правильно отмечает, что тенденции, действующие в структуре топонимов, являются в основном отражением морфологических закономерностей, присущих лексике коми языка в целом. Выводы, в таком виде, как они приведены в работе, всё же представляются недостаточными, напр., "В составных наименованиях, состоящих из двух слов, наиболее распространёнными являются сочетания: а) существительное, прилагательное; б) существительное, существительное; в) прилагательное, прилагательное; г) числительное, прилагательное" (стр. 117). Хотелось бы видеть более точные данные: каково соотношение перечисленных групп, их количественная и процентуальная характеристика. Возможно, это требование, если учитывать только коми язык, и покажется излишним, на самом же деле это не так. Ведь статистика даёт прекрасную возможность провести сравнение между говорами, а также между родственными языками. Эту более отдалённую задачу целесообразно было бы иметь ввиду уже теперь: можно ожидать растущего интереса к исследованию топонимов в финно-угорских языках.

В защиту автора следует все же добавить, что в 111 главе "Иноязычные топонимы Ижмо-Печорского бассейна" (стр. 118-147) приведены сведения о том, что русских географических

названий насчитывается около 276, ненецких - около 150 и угорских - около 20.

Хорошо, что автор, рассматривая топонимы заимствованного характера, обращает внимание и на их фонетическое освоение в коми языке.

В заключении (стр. 148-151)б где также содержатся некоторые статистические данные, кратко изложены основные результаты исследования, которые не вызывают сомнений; претензий здесь у рецензента нет.

Практическая ценность диссертации состоит в том, что она позволит решить практические вопросы, связанные с составлением региональных словарей географических названий Коми АССР.

Список использованной литературы на 12 страницах свидетельствует о большой начитанности автора, сам же анализ - об умении ориентироваться во многих частных проблемах, связанных с коми топонимами. Ценность работы повышает "Список топонимов" в приложении (стр. 166-317). Индекса этот список всё же не заменяет, так как ссылки на страницы приводятся в ограниченном количестве.

Однако это, как и другие недостатки работы, имеет формальный характер и не снимает уценности результатов исследования, опирающихся на основательный и детальный анализ материала.

В целом можно констатировать, что диссертация Э. П. Ануфриевой представляет собой законченное научное исследование. Работа написана под руководством известного исследователя коми языка, старшего научного сотрудника Г. Г. Бараксанова, и является значительным вкладом в исследование коми топонимов.

П. А л в р е
(Тарту)

Soome kirjakeel ei tunne üldnime *pärnä*, küll aga tuleb see esile paljudes Lõuna- ja Kesk-Soome kohanimedes. V. Erkamo uurimuses püütakse välja selgitada, mida *pärnä* algselt on tähendanud. Kui eesti keele puhul sellist probleemi üldse ei teki, sest *pärn* on ju sama kui *niinepuu* või *lõhmus*, siis soome murdeis tähendab *pärnä* ennekõike künnapuud või jalakat.

Uurumuse autor on küsimusele lähenenud nii bioloogilisest, etnograafilisest kui ka lingvistilisest aspektist, illustreerides oma käsitlust rea kaartide ja tabeliga. Bioloogile tohiks muude hulgas huvi pakkuda stratigraafilise uurimise tulemused jalaka õietolmu leviku kohta Soome alal 6000 ja 4000 aastat tagasi.

Etnograafiline osa annab ülevaate neist tarbeesemeist, mida nii pärnast, künnapuust ja jalakast kui ka nende Koorest (niinest) on tehtud. Pärn on pehme puidu tõttu sobinud oivaliselt lookade valmistamiseks, kuid sellest on tehtud ka suuski, suusakeppe, viikativarsi jms. Künnapuu või jalaka eri vormid on kõvema puiduga, kuid neid on osalt kasutatud samade tarbeesemete valmistamiseks. Koore pehme osa tarvitamisest näljatoiduna on teateid 16. sajandist. Niin on aga tavaliselt läinud nii pärnal kui künnapuul (resp. jalakal) mitmesuguste kõite, mattide ja sõelte valmistamiseks. Arvatakse, et neile puuliikidele mõjusid eriti hävitavalt kroonule antavad niinenormid 16. ja 17. sajandil, kuid ka alepõllunduse jälg oli laastav.

Filoloogilisest aspektist on V. Erkamo raamat mitmepalgeline. Ta jälgib sõnade *pärnä*, *niinipuu*, *lehmus* jts. esinemust keeleürikuis, murdeis, rahvalauludes ja kohanimedes. *mäki*-lõpulised kohanimed on kõigil juhtudel tugevas ülekaalus, mis viitab selle puurliigi eelistatud kasvukohale.

Uurimuse lõpptulemus on mõneti üllatav. V. Erkamo arvates pole *pärnä* algselt märkinud puud, vaid mis tahes niint. Et seda saadi nii pärnalt, künnapuult kui jalakalt, võidi neid kõiki hakata nimetama sõnaga *pärnä*. Sugulaskeelte andmeil on siiski usutavam lähtuda puunimetusest, kusjuures niinefunktsioon või Soomes olla vaid vahendavaks lüliks nime siirdumisel ühelt puuliigilt teisele. Eesti keeles on *pärn* säilinud oma algupärasest tähenduses.

Raamatu lõpus leidub üksikasjalik saksakeelne resüme, mis võimaldab teosega tutvuda teistelgi kui ainult soome keele oskajail.

Professor Terho Itkonen on pikema aja jooksul tegelenud aktiivselt soome keele õigekirjutuse ja keelehoolde küsimustega. Tema kui õigekeelsuskomisjoni esimehe sõnavõtte leidub rikkalikult perioodilises väljaandis "Virittäjä", "Kielikello" ja "Virke". Ka ajalehtedes on ta korduvalt sekkunud õigekeelsusprobleemide lahendamisse.

T. Itkose koostatud mahukas suureformaadiline "Keelejuht" (473 lk.) on omapärase kompositsiooniga käsiraamat, kus soome keeleõpetuse ja õigekeelsuse mitmetahulised probleemid esitatakse põhiliselt kommenteeritud aine-loendina (*hakemisto*). Rida morfoloogia- ja süntaksiküsimusi, mida on raske sõnaraamatu laadis esitada, on jäänud siiski traditsioonilisse rüüsesse, mis mahub ära u. 90 leheküljele. Tarbetut reegliballasti on siingi välditud, kusjuures hoolikalt valitud näited räägivad sageli ise enda eest. Oigete muudete kõrval juhitakse pidevalt tähelepanu levinud vigadele.

Traditsioonilises laadis esitatud grammatikaosa jaguneb mahult järgmiselt: õigekirjutusõpetus - 43 lk., käänamine-pööramine - 8 lk., lauseõpetus - 39 lk. Oigekirjutusloiku on koondatud suure ja väikese algustähe ning kirjavahemärkide tarvitamine, samuti kokku- ja lahkukirjutamine, lühendid, numbrilised väljendid, aspiratsioonist tingitud konsonantide kahendumine, võõrsõnade kirjapilt, korrektuurimärgid jms. Kirjavahemärkide kasutamine on mõneti vabam kui eesti keeles. Nii võib koma lühikeste kõrvallausete puhul ka julgelt ära jätta, näit. lauseis "Luulisi(,) että kyseessä on tietoinen sumutus", "Hänellä ei ole (,) mihin päänsä kallistaisi". Teisalt ilmneb aadressides punktiga liialdamist, mille eest autor hoiatab, näit. *Runebergink. 31 A 6* (mitte: 31.A.6). Võõrkeelsete nimede puhul on eraldi tähelepanu juhitud vene keelest transkribeerimisele (*Solovjev, Vyšinski, Molnijski, Tšeljuškin, Koljadenkov* jt.), kuid ka kreeka, hiina ja jaapani pärisnimede kirjutamise kohta antakse mõningaid näpunäiteid. Verbipaaride *lyhetä - lyhentyä, pahta - pahentua, vaaleta - vaalentua* puhul rõhutab autor, et passiivis konsonantseid muuteid *lyhettävä, vaalettava* jt. peaaegu ei kasutatagi (tavaliselt: *lyhennyttävä, vaalennuttava*). Verbipaarist *paranee - parantuu* on vormid

parata, parannut, (on) parattava tarvituseltn üsnagi taandunud. Lauseõpetuse osas kajastub samuti uuem keelepruuk, näit. predikatiiv nominatiivis ka niisugustel juhtudel, nagu "Pojan sallittiin olla laiska" (varem: *olla laiskan*). Sise- ja väliskohakäänete tarvitamine vajab paiguti kohendamist ning nõuandeid: rootsipärane inessiiv lauses "En ollut tilaisuudessa tulemaan" (õige on: "Minulla ei ollut tilaisuutta tulla" v. "En päässyt tulemaan" v. "En voinut tulla"). Suureks probleemiks on ka substantiivitõbi, mis lokkab eriti *minen*-vormidena.

Aineloend, nagu juba märgitud, on antud sõnaraamatu kujul. Autor on püüdnud kujundada selle võimalikult mitmeplaaniliselt, lisades sõnaartikleisse ka selgitavaid näitelauseid. Siit leiab käsiraamatu kasutaja informatsiooni järgmiste küsimuste kohta: sõnade õige kirjutus, näit. *rei'ittä* (mitte: *reijittä*), *päinvastoin* (mitte: *päin vastoin*), *viimeksi mainittu* (mitte: *viimeksimainittu*); hääldamine, näit. *yhä* v. *yhä^x* (*yhäv virkeä*); sõnade muutmine, näit. *olut* : genit. *oluen* : illat. *olueen* (mitte genit. *olueen* illat. *olueeseen*), verbist *yltää* imperfekt nü *ylti* kui *ylsi*; derivatsioon, näit. pigem *liuote* kui *liuotin*, pigem *hinnanmuutos* kui *hintamuutos*; reksioon, näit. *mainonnan merkitys menekille* (mitte: *menekkiin*), *tulvan vaara* (mitte: *vaara tulvasta*); võõr- ja omasõnade tähendusnüansid; sõna kasutus sfäär ja stiilinüansid; lauseõpetuse üksikküsimused, näit. verbi *olla* puhul ainsuse ja mitmuse tarvitamine ning predikatiivi kääne lauselühendis, nagu lauses "Hän kertoi kyseessä olevan uudenlainen kokeilu" (varem ainult genit.: *uudenlaisen kokeilun*). Eriti hoolikalt on aineloendis esitatud suure esinemissagedusega sõnarühmi: uudissõnad, näit. *tosio* 'tõsiasi, fakt'; *käytänne* 'kasutatav menetlus'; tarbetud moesõnad, nagu *kattaa*, *taso*, *ylimitoittaa* šve.titsismid ja teised võõrpärasused, näit. *valot ovat päällä*, *sisältörikas*; olulised võõrsõnad; kohanimed koos käänamisjuhenditega; ees- ja perekonnanimed; lühivariandid koos kommentaaridega nende sobivuse kohta jm.

T. Itkose "Keelejuhti" on hõlpus kasutada nagu sõnaraamatut kunagi. Selle faktirohke ja nüüdisaegne sisu ennustab raamatule laia tarbijaskonda ning uusi kordestrukke, kuid paneb autorile ühtlasi kohustuse hoida "Kielioipas" jätkuvalt aja tasemel. Raamatuüülil sobib ta aga paigutada suure "Nykysuomen sanakirja" (1951-1961) kõrvale, mille auke ta suuresti täidab ning selle juba vananema kippuvaid juhendeid kohendab.

Koguteose "Karjala ANSV karjalased" on koostanud NSVL TA Karjala Filiaali Keele, Kirjanduse ja Ajaloo Instituudi teadlased. Raamatu üheksast peatükist käsitleb enamik karjala rahva ajalugu, sajanditepikkust võitlust anastajate vastu, osalemist suures Isamaasõjas ja sotsiaalmajanduslikku ülesehitustööd. Keele, rahvaluule ning kirjanduse ja materiaalse kultuuri küsimusi vaadeldakse kolmes peatükis. Eessõnas märgitakse, et koguteos on mõeldud ennekõike Karjala ANSV-s elavale isikuile, kes tunnevad huvi karjalaste ajaloo ja kultuuri vastu. Ent pole kahtlust, et raamat pakub huvi ja olulist informatsiooni ka laiemale tarbijaskonnale, sealhulgas ka fenno-ugristidele. Järgnevalt piirdumegi vaid karjala keelt puudutava osa vaatlemisega.

Peatüki "Karjala keel" (lk. 63-75) on kirjutanud filoloogiadoktor G. Kert, keda laiemalt tuntakse küll lapi keele uurijana. Käsitlus on jagatud kolme ossa, alapealkirjadena "Karjala keel soome-ugri keelte peres", "Kontakt teiste keeltega", "Kirjalikud mälestised". Peatüki tagasihoidlik maht lubab peatuda vaid piiratud detailidel. Kasutatav keelenäitestikki on põhiliselt vaid ühe Karjala ANSV-s kõneldava murde, nn. päriskarjala keele alalt (vaatluse all pole aunuse, lüüdi ega väljaspool kõnealust territooriumi kasutatavad päriskarjala mured).

Et näidata sugulust teiste soome-ugri keeltega, kõrvutatakse sõnu *mie, piä, silmä, tul'i, kala, käsi, talvi* mordva, lapi komi ja ungari keelega. Miks lapi keel on siin paigutatud mordva keelte järele, jääb küll mõistatuslikuks. Seevastu kõrvutus teiste läänemeresoome keeltega järjekorras soome, vepsa, eesti on ootuspärane. Põgusalt juhitakse tähelepanu ka mõnedele foneetilistele ning leksikaalsetele erinevustele aunuse ja lüüdi murdega võrreldes, näit. *isäntä, izändu, izande ja vasen, hurai, hura*.

Käändekategooria tutvustamisel sõna *hammaš* vahendusel pakutakse eraldi välja ka akusatiiv, nagu seda varem praktiseeriti soome keelegi grammatikais. Et aga ainsuse akusatiiv täisobjekti käändena langeb kokku nominatiivi ja genitiiviga, mitmuses aga nominatiiviga, siis sisuliselt ju mingit "akusatiivi" ei eksisteerigi

ja pole põhjust ka käände paradigmat sellega üle koormata. Adessiivi *hampahalla* (mitm. *hampahilla*) puhul on antud küsimused *у кого?*, *у чего?*, kuid oleks küll loomulikum liita sellele kas või sulgudes ka allatiiv, mille funktsiooni (kellele? millele?) kannab üks ja sama kääne.

Konjugatsioon koos jaatavate ja eitavate vormidega selgub verbi *šanuo* pööramisest, kuid seda ainult isikulises tegumoes. Puuduvad ka kõik infiniitsed vormid. Ruuminappus lubab sõnatuletusegi puhul loetleda vaid kõige produktiivsemaid sufikseid. Noomenite puhul oleks siiski soovinud näha ka *ut-jit*-deminutiive (*tähüt* 'täheke' jt.), mis teatavasti on tüüpilised ka "Kalevala" keelepruugile. Karjala keele sõnavara eriarengu perioodi on G. Kert paigutanud ka sõna *soba* 'одежда', mis ei tundu usutav, sest sellisena on ta kasutusel ka vadjalastel ning *sõba*-kujul veel eestigi keeles.

Tähelepanu väärivad andmed 1930-ndate aastate kohta (kui veel eksisteeris karjala kirjakeel). Siis ilmus lühikese ajaga trükist üle 200 karjalakeelse raamatu. Katsed kirjakeele elustamiseks on seni olnud tagasihoidlikud

Kirjalike mälestiste osas on olulisel kohal arheoloogilistel kaevamistel a. 1951 leitud tohukiri. Selle kolmerealine tekst on raamatus ära toodud nii kirillitsas kui ka praegusaegses ortograafias koos tõlkega. Viimane sobib siingi uuesti ära trükkida.

Юмалануоли 10 нимижи
Нуоли съ хан оли омо боу
Юмола соудьни иохови.
(Божья стрела (молния), десять
имен твоих.
Стрела та она принадлежала богу,
бог судный направляет.)

Paljud vanad ürikud sisaldavad karjalakeelseid toponüüme, mis on esmajärgulise tähtsusega materjal kohanimeuurijaile. Keeleajaloolist huvi pakuvad mitmed vene-karjala sõneloendid alates juba 17. sajandist.

Oma tähtsust pole kaotanud ka a. 1786 ilmunud P. S. Pallase "Сравнительные словари всех языков и наречий", milles leidub 273 karjalakeelset sõna ning lisaks numeraalid 1-10, 100 ja 1000.

Koguteos "Карелия" on illustreeritud etnograafilise, arheoloogilise jm. pildimaterjaliga. Pole kahtlust, et raamat leiab edaspidi kasutamist mitmeги eriala esindajalt.

**M. Koski, VÄRIEN NIMITYKSET SUOMESSA JA LÄ-
HISUKUKIELISSÄ: SKS toim. 391. Savonlinna, 1983.
366 lk.**

Soome teadlase Mauno Koski produktsioonist moodustavad suure osa semantikaalased uurimused, millest kõige mahukam on "Itämerensuomalaisten kielten hiisi-sanue" I-II (Turku 1967-1970, 236 + 256 lk.). Nüüd on neile lisandunud tähelepanuväärne teos värvinimetuste kohta, milles lähtekohaks on küll soome kirja- ja murdekeele ainek, ent ulatuslikud võrdlused sugulaskeeletega annavad üsna tervikliku pildi kogu läänemeresoome värvileksikast.

Teatavasti algas kogu maailmas hoogne värvinimetuste uurimine peale Ameerika õpetlaste B. Berlini ja P. Kay klassikalise teose "Basic Color Terms" (1969) ilmumist. Et värvinägemise aluseks on üldnimelikud neurofüsioloogilised protsessid, siis on täiesti ootuspärane, et värviterminite evolutsiooni omab universaalseid jooni. B. Berlin ja P. Kay lähtusid heleduse-tumeduse (valge-must) vastandusest ja sellele tugineb ka M. Koski värviterminoloogia nii eri etappide kujunemist graafiliselt esitades (lk. 41) kui ka selle hüpoteesi sobivust läänemeresoome keeltele vaagides (lk. 259 jj.). Siin oodanuks arvestamist P. Kay ja Ch. K. McDanieli oluliste korrektiividega ("The Linguistic Significance of the Meaning of Basic Color Terms", 1978), mille järgi vanimal arenguetaapil on oluline ka soojade ja külmade toonide kontrast. See aga nõuab lähtumist komplekskategoriaist (valge-punane-kollane ja must-roheline-sinine). Nende jagunemisel eraldub muide valge II ja must alles III staadiumil.

Raamatu sissejuhatavas osas tutvustab autor lugejale semantiliste uurimuste terminoloogiat (lekseem, formatiiv, semeem, valents jm.); mille tundmine on analüüsi detailide mõistmiseks vajalik.

Uurimuse põhiosa moodustavad peatükid "Läänemeresoome keelte elementaarsed värvinimetused" ning "Värvinimetuste struktuur ja süstemaatika". M. Koski vaatleb esmalt primaarvärvide (valge, must, punane, kollane, roheline, sinine), halli ja pruuni nimetusi ning seejärel võõra päritoluga primaarvärvide intersektsioonidesse paigutuvaid või heledusskaalast tulenevaid nimetusi. Nii on näiteks 'roheline' puhul eraldi käsitlusobjektiks *vihä-sõna-*

pere (soome *vihanta, viherä; viheriä ja viheriäinen; vihriäinen, vihriä ja vihreä; vehriäinen ja vehriä; viherkäinen ja vihjanen*), haljas, liivi *meltsi, ruoho-sõnapere* tuletised (eesti *roheline; ru(o)hoinen*), *ruohonpäinen ja heinänpäinen; ruohonkarvainen, heinänkarvainen ja vepsä ozimma*; soome (*k*)*rööni(nen) ~ ryöni(nen)*, vene *зелёный* läänemeresoome keeltes, *sini-sõnapere* 'roheline'-denotatsioon, *viha-sõnapere*, mis etümoloogiliselt laseb end jälgida permi keelteni (*viša), on läänemeresoome keelealal andnud ka 'kollast' märki-
vaid nimetusi (liivi *vi'ri* 'kollane').

Veelgi vanema, soome-ugri lähtega on *puna-sõnapere*, mis algselt on tähendanud karva. Kui aga läänemeresoome aluskeelde tuli balti laenuna sõna *karv*, taandus *puna*₁ 'karv', aga *puna*₂ 'karva värv' arenes adjektiiivina *punane* edasi. Ka lekseemile *karv* kujunes kaksiktähendus: 'karv' ja 'karva värv'. Enne tähenduste lahknemist kasutati võrdväärset sünonüümpaare *karv = puna ja karvane = punane*.

M. Koski järgi on läänemeresoome keeltele olnud algselt omane kaheksa põhivärvinimetusega süsteem: *valge, must, sinine* (tuntud praegugi kõigis lms. keeltes), *punane, kollane roheline, hall, ruske*. Märksa hilisemad tulnukad on *roosa, violet, oranž ja helesinine*. Kaheksale põhivärvile on tänapäeva soome keeles liitunud kindlalt veel *violetti ja oranssi*. Eesti keele puhul loetleb autor kümne põhivärvinimetuse järgmisi: *valge, must, punane, kollane, roheline, sinine, hall, pruun, lilla, roosa. Oranži* väljajätmine tundub küsitav (kõnekeeles tavaliselt *oranss v. oranks*). Õige on aga autori tähelepanek, et eesti *beež* on üldisem kui soome *beige*.

Peatükis "Värvinimetuste struktuur ja semantika" on muude hulgas vaatluse all värvinimetusel baseeruvad verbid, moderatiivsed värvinimetused, liitsõnalisised moodustised jm. Verbide puhul jälgitakse sufiksrite *-ne-*, *-ista-* jt. liitumist eri tüüpi tüvedele. Moderatiivsed sufiksrid on keeliti küllaltki erinevad, näit. soome *-hko* (*mustahko*) ja eesti *-jas* (*mustjas*). Interseksioonidesse paigutuvad nimetused koosnevad tavaliselt kahest põhivärvinimetusest, näit. soome *vihreänkeltainen, sini-sen.harmaa*. Eesti keel viljeleb liitsõna täiendosisena kaslõpulist moderatiivi: *rohekaskollane, sinkjashall*.

Eesti keele värvinimetustest huvitatu leiab M. Koski mahukast uurimusest alapeatükid lõunaeesti *vereva*, eesti

roheline, asu (asukarva), tuhk-sõnapere (tuhakaava, tuhkur jt.) ning kõrb-nimetuse kohta. Teiste läänemeresoome keelte ainestikku on teatud tüüpide osas püütud samuti eraldi rühmitada, näit. alapeatükid vene голубой ja седой, серый vastete kohta.

Mitmeist soome ja eesti keelealal levinud värvinimetustist aitavad saada hea ülevaate asjaomased kaardid. Ingliskeelne resümee teeb uurimuse põhitulemused kergesti kättesaadavaks ka soome keelt mittevaldajale. M. Koski mahuka uurimuse kasutusväärtus oleks aga veelgi suurem, kui sellele oleks lisatud kõigi raamatus leiduvate erikeelsete värvinimetuste detailne register.

J. M Ä G I S T E, ESTNISCHES ETYMOLOGISCHES WÖRTERBUCH I-XII. Finnisch-Ugrische Gesellschaft. Helsinki, 1983. LXXVI + 4106 lk.

Soome-ugri Seltsi toimetiste sarjas on varemgi ilmunud väga mahukaid uurimusi, kuid üksikosade ilmaletulek on kestnud aastaid. Meenutagem siinkohal kasvõi teost "Suomen kielen etymologinen sanakirja" I-VII, mis ilmus ajavahemikus 1955-1981. J. Mägiste koostatud "Estnisches etymologisches Wörterbuch" I-XII tuli aga a. 1983 trükist ühekorraga. Autor kahjuks enam oma kapitaalset töö vilja ei näinud, sest ta suri Rootsis a. 1978.

Tegelikult väsis pika elutöö sooritanud professor Julius Mägiste lõplikult juba enne seda, kui ta jõudis sõnaraamatu käsikirja täielikult trükikorda seada. See ülesanne nagu teose publitseeriminegi jäi tema välismaistele kolleegidele Rootsis, Ameerikas ja Soomes. Kuidas see kõik toimus, sellest saab raamatu kasutaja detailse ülevaate eessõnast ning A. Rauna ja P. Virtaranta sisesejuhatavaist kirjutisist lehekülgedel I-XXVI.

J. Mägiste pärandi mahukaim käsikiri "Estnisches etymologisches Wörterbuch" läks autori abikaasa Leida Mägiste kinkeaktiga a. 1980 Soome-ugri Seltsi valdusse, kus peagi otsustati kogu materjal rotaprinti trükisena publitseerida juhul, kui väljaandele saadetakse vähemalt sada ettetellijat. Viimaste hankimine ei valmistanud raskusi ja nii saigi lühikese aja jooksul teoks käsikirja redi-

geerimine ning trükkimine.

Autor ise oli jõudnud masinal kirjutatud tekstist kontrollida ainult selle algusosa (u. 300 lk.), kuna aga suure osa jäi tal läbi vaatamata, käsikirja lõpuosa (u. 200 lk.) aga koguni puhtalt ümber kirjutamata. Dotsent Valev Uibopuu (Lund) ja prof. Alo Rauna (Bloomington) ühistööna viimistleti üldjoontes kõik käsikirja osad. A. Raun on lisaks suurt hoolt nõudnud redigeerimistöele taastanud ka o-tähe algusosa (kuni märksõna *ohakas*), mida ei leidunud käsikirjas. Tema koostatud on ka (ebatäielik) lühendite loetelu. Soomekeelsete sõnade indeksi 50 leheküljel (u. 6000 sõna) on kokku pannud S. Tanner.

Idee eesti keele etümoloogilise sõnaraamatu koostamiseks on J. Mägiste saanud ilmselt tutvumisest teose "Suomen kielen etymologinen sanakirja" köidetega, mille ilmumisest temagi töö edenemine suuresti sõltus. A. Rauna andmeil ei olnud J. Mägistel eesti sõnade etümoloogilist kartoteeki. Vajalikke bibliograafilisi andmeid ühiste sõnade kohta soome keelega hankis J. Mägiste otse Helsingist, kuhu ta aeg-ajalt sõitis. Põhiainestiku on J. Mägiste siiski ammutanud Wiedemanni sõnaraamatu 2. trükist, OS-ist (1960, 1976) ning "Võõrsõnade leksikoni" 1. trükist (1961). Alfabeetilise indeksi puudumine oli arvatavasti põhjuseks, miks J. Mägiste on nii vähe kasutanud A. Saareste "Eesti keele mõistelist sõnaraamatut", kuigi selles leiduv murdeainestik on rikkalikum kui Wiedemannil. Andmeid laenude kohta on J. Mägiste hankinud lisaks nimetatud "Soome keele etümoloogilisele sõnaraamatule" mitmeist monograafilistest uurimustest, sealhulgas ka tema omaenda raamatust vanade vene laenude kohta eesti keeles ("Äldre ryska lånord ...").

Sõnade algupära seletamisel on J. Mägiste võtnud tavaliselt omaks "Soome keele etümoloogilise sõnaraamatu" vastavad seisukohad, kuid ta omistab nn. ekspressiivsetele (onomatopoeetilistele ja deskriptiivsetele) sõnadele suuremat kaalu kui SKES. Sõnartiklite ülesehituski on viimasest tublisti erinev. Kui etümoloogiliste sõnaraamatutes on üldse tavaks tsiteerida tuletisi vaid siis, kui neist on otsest abi algupära selgitamisel, siis J. Mägiste loetleb ja kommenteerib igasuguseid tuletisi ja liitsõnu nii suure põhjalikkusega, et paiguti läheb selleks vaja ruumi mitu lehekülge. Nii leiame märksõna *hobu* alt järgmisi liitsõnu: *hobujõud*, *-raud*, *-eesel*, *-kastan*, *-rastas*, *õehobu*, *merehobu*, *Jeesuse-hobu*, *rattahobu*, *hobutvars(s)* jt. Märksõna *veer*, *-e* all leiduvad aga tuletised, nagu

veerene, veerits, veere (: veerme), veerlane, veerimine, veermäne, veeretu (: veeretuma), veerestükk, veerestiku, veerestik jt. Kõigi tuletiste puhul seletatakse ka suffiks (resp. sõna lõpuosad): -ene < -einen või *ehinen, -is < -üs, -e (: -me) < *-ein (: *-eimen), -imine < -imeinen, -mäne < -imäinen, -etu (: -etuma) < -töin (: -töima-), -stik(k)u < *-stikkohen (iilat.) või *-stikkofa (part.) Sageli korduvate suffiksrite igakordne üleseletamine on sõnaraamatule suureks ballastiks. Pealegi pole kõik juhud üheselt selged, nii et varitseb ka eksi-misoh. Üsna küsitav on, kas saame pidada näit. korrektseks märkimisviisi *hambuline* < *-oillinen, sest kontraheerunud noomen *hammas* (: *hampaha- mitm. *hampahi-) eeldab teistsugust lähenemist.

On kõigiti omal kohal, et sõnaraamatu kasutajat hoitakse seal leiduvate võimalike vigade ja ebajärjekindluste eest, mida kõiki pole suudetud kõrvaldada redigeerimiskäigus ja millele on võinud lisanduda ka masinakirjavigu. See ei vähenda aga oluliselt erakordselt mahuka teose suurt kasutusväärtust. Tsiteerigem A. Rauna sõnu: "...oma praegusel ebatäielikul kujul pakub see käsikiri teadusliku ja inimliku dokumendina paljugi huvi. Mägiste ideed vaieldavate etümoloogiate asjus väärivad hoolikat kaalumist" (lk. VII). Lisagem sellele P. Virtaranta hinnang: "/Mägiste/ erudeeritusega liitus veel üsna sünnipärane loov fantaasia, järeleandmatu visadus ja erakordne töövõime ... Tema töö elab" (lk. XVIII). Pole kahtlust, et J. Mägiste "Estnisches etymologisches Wörterbuch" kujuneb sageli kasutatavaks teatmeallikaks nii eesti keele kui sugulaskeelte sõnavara edasisel uurimisel.

NYKYSUOMEN KÄSIKIRJA. Toimittanut Osmo Ikola. 7. tarkistettu painos. Weilin + Göös. Espoo, 1983, 399 lk.

Akadeemik O. Ikola toimetatud suureformaadiline "Nyky-suomen käsikirja" oma pidevate korduustrükkidega (siin vaadeldav juba järjekorras seitsmes) ilmus esmakordselt a. 1968 pealkirjaga "Suomen kielen käsikirja". Tollase väljaandega võrreldes on praegune enam kui 140 lk. õhem, ka autoreid on vähem (kuue asemel neli), kuid

teose praktiline kasutusväärtus näib oma kompaktse esituslaadiga ja otstarbeka kujundusega aina tõusnud olevat. Käsiraamat on mõeldud kasutamiseks laiale üldsusele.

Raamatu kandvaim peatükk on O. Ikola kirjutatud ligi paarisajaleheküljeline ülevaade soome keeleõpetusest ja õigekirjutusest. Ruumi kokkuhoiu ja reeglite arvu piiramisega mõttes on välja jäetud rida selliseid kohti, mille üleseletamine sünnipärasele soomlasele oleks vaid asjatu ballast. Pidev tähelepanujuhtimine juurduma kipuvatele vigadele koos ajakirjandusest jm. nopitud näidetega meenutab mõneti J. Aaviku "Eesti õigekeelsuse õpiku ja grammatika" (1936) käsitluslaadi ning näib sellisena olevat: kõigiti omal kohal. Järjepidevat õigete ja väärte vormide vastandamist selles siiski ei leidu. Järgnevalt esitagemgi väike põimik neist väärlinguiust, mille vastu soome õigekeelsusel tuleb võidelda. Morfoloogia valdkonnas ilmnevad ebakohad: konsonanttüveliste partitiivide osaline üldistumine *i*-tüvelistesse sõnadesse, näit. *kaalta, viintä, tuolta pro kaalia, viiniä, tuolia*; essiivi levik üle oma piiride, näit. liialdamine *seurauksena*-vormiga, *sodan seurauksena* asemel tuleks lauses "Sodan seurauksena muutamat suurvallat menettivät asemansa" kasutada *sodan vaikutuksesta, johdosta*; passiiv aktiivi asemel, näit. *me mennään* asemel peaks ühiskeeles ikkagi olema *me menemme*; vigane potentsiaal *olla*-verbist kujul *ollen, ollet pro lienen, lienet*; possessiivsufiksi ärajätmine, näit. *mun kirja pro minun kirjani*; küsiliitega *-ko* liialdamine, näit. *vaiko, kumpiko, kumpainenko pro vai, kumpi, kumpainen*.

Süntaksi valdkonnas ilmnevad ebakohad: objektiviga, näit. lauses "Kilpailuissa saavutettiin seuraavia tuloksia" on õige täisobjekt *seuraavat tulokset*; genitiivatribuudi lahutamine põhisonast kõrvallausega, näit. tuleks lause "Miehen, joka tuolla kävelee, talo on palanut" asemel öelda "Tuolla kävelevän miehen talo on palanut"; possessiivsufiksi puudumine lauselühendis, näit. lauses "Farmarin maalta löydettiin öljyä hänen tietämättä" peab tingimata olema *hänen tietämättään* jm.

Järgmine peatükk "Stiiliõpetuse alused" on P. Rintalalt. Stiiliõpetus on alati olulise osana kuulunud soome keele grammatikasse. Veerandsajal leheküljel antakse põgus ülevaade stiililiikidest (kõne- ja kirjakeel, luule- ja proosastiil, proosastiili varjundid). Eraldi käsitletakse stiili seisukohalt sõnaliike, üldistamist, näitestamist ja mitmeid lausetüpe. Hea stiili taotlemisel soovitab P. Rintala pidada tänapäevalgi kinni Cato seniori põhimõttest "Rem tene, verba sequentur".

L. Tuominen annab 27 leheküljel nõu eri laadi dokumentide vormistamiseks ja korrektuuri tegemiseks. Praktilisi juhtnõure leiab sealt nii avalduste, volituste kui ka protokollide vormistamiseks.

A. Alhoniemi on koostanud 179 leheküljel paikneva võõrsõnastiku (soome tava järgi nimetatud haridus- või kultuurisõnastikuks - *sivistyssanasto*). Paralleelvõimaluste korral on siin püütud anda mõlemad sõnakujud, näit. *sekundaarinen* ~ *sekundäärinen*; samuti *klassi(lli)nen*, kuid ainult *looginen* (mitte: *loogillinen*). Täübis *marttyyreinä* ~ *marttyyreina* soosib praegune praktika eesvokaalset varianti.

Käsiraamatu ülejäänud osad on kokku pannud O. Iko-la. Need on: "Soome keelt puudutav kirjandus", "Kohanimed", "Lühendid", "Sõna- ja aineregister". Väärrib rõhutamist, et lühendid on traditsioonilised, s.o. punktiga lõppevad (*jne.*, *jms.*), kuigi Soomes nagu meilgi on mõnети levinud ka moodsam, punktita tarvitusviis.

"Nykysuomen käsikirja" sisaldab endas kõige olulise, mida tavaline keeletarvitaja vajab. Selle paljud kordustrükid osutavad, et ta on soome grammatikakirjanduses leidnud endale püsiva koha.

P. A l v r e (Tartu)

Авторы поставили своей целью предложить в 40 занятиях максимально разнообразную и употребляемую лексику эстонского языка, связывая ее с основными грамматическими конструкциями. В итоге обязательными разделами каждого занятия являются определенная часть грамматики, текст с новыми словами и 7-8 упражнений. Вплетены в эти разделы и выборки пословиц, загадок, афоризмов, шуток, стихотворений, а также выражений и бесед, поддерживающих своим разнообразием интерес учащихся к предмету. Заглавия текстов показывают, что они составлены специально для данного учебника: "Где читаются лекции?", "Наша группа", "В библиотеке", "Интересы могут быть разные", "Лето студентов", "В Кяэрику", "Иностранные гости в комсомольском комитете университета", "На демонстрации", "Заседание стипендиальной комиссии" и др. Фотография на меловой бумаге о разных местах Эстонии привлекают внимание учащихся к среде, в которой они проведут свои студенческие, а может быть и последующие годы.

Изложение частных грамматических тем методически хорошо продумано, причем чувствуется стремление к максимальной наглядности. Разные по принципам составления упражнения хорошо способствуют закреплению содержания каждого занятия.

Вводную часть учебника, в которой говорится о различиях русского и эстонского как финно-угорского языка, авторы советуют временно перечитывать. Для нахождения забытых слов в конце книги имеются указатели эстонских и русских слов. Приложение содержит наглядные таблицы склонения и спряжения. Так как сейчас на русском языке отсутствует целостное изложение грамматики эстонского языка (необходимость ко-

торого вне сомнения), то следовало бы, видимо, поместить в конце книги оглавление или индекс грамматических тем. Это повысило бы ценность учебника в качестве справочника по грамматике.

"Учебник эстонского языка" является прекрасным учебником, составленным коллективом преподавателей, имеющих огромных практических опыт. Снабженный рекомендацией Министерства высшего и среднего специального образования Эстонской ССР, данный учебник входит в состав тех университетских пособий, которые заслуживают особого выделения. Главная предпосылка для овладения эстонским языком в группах с русским языком обучения теперь имеется, если бы только хватило дисциплины и желания, без которых высокая успеваемость и по этому предмету остается лишь мечтой. Прикладная ценность учебника повышается обстоятельством, что только в ТГУ по нему должны эстонский язык усвоить представители более 20 разных национальностей.

П. А л в р е (Тарту)

SISUKORD - ОГЛАВЛЕНИЕ

P. A l v r e, Vepsän i- ja u-, ü-vartaloiden monikkotaivutuksesta	3
П. А л в р е, О множественном числе основ на <i>-i</i> и <i>-u</i> , <i>-ü</i> в вепсском языке. Р е з ю м е	10
P. A l v r e, Sõnatüübist <i>mispärast - seepärast</i>	11
П. А л в р е, О словах типа <i>mispärast - seepärast</i> в эстонском языке. Р е з ю м е	16
P. A r i s t e, Wotische Ursprungssagen.	17
П. А р и с т е, Водские этиологические сказания. Р е з ю м е	26
H. H e i n s o o, Uheröördelised verbid vадja keeles	27
X. X e й н с о о, Безличные глаголы в водском языке. Р е з ю м е	36
Э. К. И в а н о в а, Частицы между однородными членами предложения в мари́йском языке	37
Z. I v a n o v a, Les particules entre les termes multiples dans la langue de mariis. R é s u m é	42
A. Е ф р е м о в, Структурные модели мари́йских названий растений	43
A. J e f r e m o v, Die strukturellen Modelle der marischen Pflanzennahmen. Z u s a m m e n f a s s u n g	52
Ю.С. Ю ф к и н, Валентные свойства глагола КАЯМС в мокшанском языке	53
J. S. J u f k i n, La valence du verbe КАЯМС en langue mokcha. R é s u m é	63
A. K ü n n a p, Selkupi keele Tazi muraku kollektiivide nominatiivi <i>-l' mi (? ~ -l' met)</i>	64
A. К ю н н а п, Номинатив на <i>-l' mi (? ~ -l' met)</i> коллективов в тазовском говоре селькупского языка. Р е з ю м е ...	68
A. H. Р а к и н, Отражение разговорно-бытовой лексики в текстах коми художественной прозы	69
A. N. R a k i n, Darstellung der Alltagslexik in den Texten der komi Prosa. Z u s a m m e n f a s s u n g	80

Е. Цыпанов, Ненецкая лексика в иж- мо-колвинских эпических песнях	81
J. A. Сурпанов, The Nenetz vocabu- lary in Ižma-Kolva epic songs. Sum- m a r y	87
Л. П. Васикова, Паратаксис и ги- потаксис в сложном предложении (на материале марийского языка)	88
L. P. V a s s i k o v a, Parataks ja hü- potaks liitlauses (mari keele aines- tiku põhjal). R e s ü m e e	92
Е. V ä ä r i, Liivi verbisufiks -s (-š)+t-	93
Э. В я а р и, Ливский глагольный суффикс -s (-š) + t-. Р е з ю м е	113
Е. V ä ä r i, Livisches Verbalsuffix -s (-š)+t-. Z u s a m m e n f a s s u n g	113
MATERJALID - МАТЕРИАЛЫ	114
P. A l v r e, Lisateavet 1691. a. "Tar- to-Ma Kele Kässi Ramatu" kohta	114
T. K u k k, Näiteid karjala keele Vesje- gonski murrakust	118
T. К у к к, Образцы речи весьегонского говора карельского языка. Р е з ю - м е	132
Е. V ä ä r i; Liivlaste Poulin Klavina ja Alfon Bertholdi luulet II	133
Э. В я а р и, Стихотворения Поулиньи Кла- виньи и Альфона Бертхольда. Р е - з ю м е	145
Е. V ä ä r i, Über die Dichtung der Li- ven Poulin Klavina und Alfon Bert- hold. Z u s a m m e n f a s s u n g	145
RETSENSIOONID - РЕЦЕНЗИИ	146